

**IV RAPORT DLA SEKRETARZA GENERALNEGO RADY EUROPY
Z REALIZACJI PRZEZ RZECZPOSPOLITĄ POLSKĄ
POSTANOWIEŃ
*KONWENCJI RAMOWEJ O OCHRONIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH***

Warszawa, 2019 r.

CZĘŚĆ I: OGÓLNA	5
1. Charakterystyka ustroju państwa, podział administracyjny, rozmieszczenie geograficzne mniejszości narodowych i etnicznych.	6
1.1. Charakterystyka ustroju państwa, podział administracyjny.....	6
1.2. Rozmieszczenie geograficzne mniejszości narodowych i etnicznych.....	6
2. Status prawa międzynarodowego w ustawodawstwie krajowym.	7
3. Liczebność mniejszości narodowych i etnicznych.....	7
4. Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w Polsce.....	8
4.1. Ogólna charakterystyka.....	8
4.2. Charakterystyka poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.....	11
4.3 Charakterystyka społeczności posługującej się językiem regionalnym.....	26
5. Opis sytuacji na terenach zamieszkanym przez poszczególne mniejszości.	27
6. Podstawowe dane	27
CZĘŚĆ II: REALIZACJA KONWENCJI RAMOWEJ O OCHRONIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH	28
Artykuł 1.....	28
Artykuł 2.....	29
Artykuł 3.....	29
Artykuł 4.....	31
Artykuł 5.....	39
Artykuł 6.....	84
Artykuł 7.....	94
Artykuł 8.....	94
Artykuł 9.....	101
Artykuł 10.....	115
Artykuł 11.....	117
Artykuł 12.....	121
Artykuł 13.....	132
Artykuł 14.....	133
Artykuł 15.....	139
Artykuł 16.....	142
Artykuł 17.....	142
Artykuł 18.....	143
Artykuł 19.....	146
CZĘŚĆ III: Organy i instytucje odpowiedzialne za realizację polityki wobec mniejszości oraz podejmowane przez nie działania.....	146
I. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	147
II. Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.....	150
III. Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych.....	150
IV. Rzecznik Praw Obywatelskich.....	152
V. Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania	153

VI. Ministerstwo Edukacji Narodowej.....	154
VII. Wojewodowie	155
VIII. Zespół do Spraw Ochrony Praw Człowieka MSWiA / Wydział ds. Europejskiej Sieci	155
Migracyjnej i Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi Departamentu Analiz i Polityki Migracyjnej MSWiA	155
Część IV: Dane dotyczące przestępczości	156
Wyciąg z przepisów Kodeksu karnego (kk) dotyczących przestępstw z pobudek rasistowskich bądź ksenofobicznych popełnianych wobec osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych.....	157
Przykładowe dane jakościowe dotyczące czynów zabronionych popełnionych z pobudek rasistowskich bądź ksenofobicznych wobec osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych.....	158
ZAKOŃCZENIE.....	158

Spis treści:

ZAŁĄCZNIKI

- Załącznik nr 1: **Stan prawny**
- Załącznik nr 2: **Ogólna charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym**
- Załącznik nr 3: **Rozmieszczenie mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym**
- Załącznik nr 4: **Mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność posługująca się językiem regionalnym według miejsca zamieszkania**
- Załącznik nr 5: **Liczba obywateli polskich deklarujących przynależność do mniejszości narodowych i etnicznych w poszczególnych województwach oraz liczba osób deklarujących używanie w kontaktach domowych języka kaszubskiego w poszczególnych województwach**
- Załącznik nr 6: **Lista gmin wpisanych na podstawie art. 10 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.) do Urzędowego Rejestru Gmin, w których jest używany język pomocniczy**
- Załącznik nr 7: **Lista gmin wpisanych na podstawie art. 12 ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.) do Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości**
- Załącznik nr 8: **Zestawienie uwag przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych do IV Raportu z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Konwencji ramowej Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych**

WSTĘP

Prezentowany dokument jest czwartym raportem z realizacji *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych* przygotowanym przez Rzeczpospolitą Polską dla Sekretarza Generalnego Rady Europy. Poprzedni raport został przekazany w dniu 12 grudnia 2012 r.

Dokument przedstawiany obecnie obejmuje lata 2012 – 2016. Prezentowane w nim informacje tylko w niektórych przypadkach zawierają dane sprzed dnia 1 stycznia 2012 r. lub dotyczą sytuacji po dniu 31 grudnia 2016 r.

Wskazane publikatory przywoływanych aktów prawnych odwołują się do stanu z dnia 31 grudnia 2016 r.

W okresie objętym *IV Raportem* sytuacja prawna mniejszości narodowych i etnicznych oraz osób posługujących się językiem regionalnym pozostawała stabilna. Po zakończeniu procesu ratyfikacji i wejściu w życie z dniem 1 czerwca 2009 r. *Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych* (której zapisy zostały już uprzednio uwzględnione w obowiązującym prawodawstwie) nie wprowadzono istotnych zmian w zakresie uregulowań prawnych dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych. Mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność posługująca się językiem regionalnym w pełni korzystały natomiast z przepisów przyjętej dnia 6 stycznia 2005 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym - stan ten znalazł odzwierciedlenie w przedstawianym dokumencie. Współpraca organizacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym z instytucjami Państwa, realizowana w ramach Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych i w codziennych kontaktach z urzędami, odpowiadającymi za politykę rządu wobec mniejszości, realizowana była na bieżąco. W duchu dialogu i porozumienia rozwiązywane były problemy zgłaszane administracji przez środowiska mniejszości. Zwiększeniu uległa także suma środków przekazywanych z budżetu państwa na realizację zadań skierowanych do mniejszości. Omawiany okres definitywnie wskazał, że ustawa o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* jest dokumentem istotnym i potrzebnym, a jej realizacja dobrze przyczynia się podtrzymaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego.

W okresie omówionym w poprzednim raporcie Główny Urząd Statystyczny przeprowadził *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań*. Spis przeprowadzony w roku 2011 był drugim w powojennej historii Polski spisem, w którym zadawano respondentom pytanie o ich przynależność narodową lub etniczną. W odróżnieniu od spisu przeprowadzonego w 2002 r. respondenci mieli możliwość podania więcej niż jednej odpowiedzi na pytania dotyczące ich przynależności narodoetnicznej, co zdaniem GUS pozwoliło lepiej zbadać to zagadnienie zwłaszcza w odniesieniu do tzw. „tożsamości złożonych”. Wprowadzenie dwóch pytań o przynależność narodową lub etniczną było spełnieniem postulatów zgłaszanych przez część środowisk mniejszości narodowych i etnicznych. Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań został w 2011 r. przeprowadzony metodą mieszaną, tzn. z wykorzystaniem danych pochodzących z rejestrów i systemów informatycznych oraz danych pozyskanych w 20% badaniu reprezentacyjnym. Z uwagi na fakt, iż do czasu zakończenia prac nad *III Raportem* Głównemu Urzędowi Statystycznemu nie udało się podać wyników Narodowego Spisu Powszechnego w zakresie dotyczącym osób należących do mniejszości oraz ich charakterystyki społeczno-ekonomicznej, poprzedni *Raport* bazował na wynikach Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2002 r. Raport niniejszy uwzględnia zaktualizowaną przez GUS informację o liczebności mniejszości narodowych i etnicznych w oparciu o wyniki Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r.

Przygotowując *IV Raport*, podobnie jak w przypadku *III Raportu*, postanowiono nie przedstawiać aktualizacji do wcześniej przekazanych informacji, lecz zaprezentować całościową, aktualną informację o stanie realizacji przez Rzeczpospolitą Polską *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych*. W opinii autorów powinno to poprawić czytelność przekazanego dokumentu. Opracowując *IV Raport*, analogicznie jak w przypadku poprzednich raportów, nie opisywano szczegółowo pojawiających się problemów, postulatów czy ocen zgłaszanych przez środowiska mniejszości, ograniczając oceny na rzecz faktów.

Zauważyć należy, iż w okresie objętym raportem doszło w Polsce do zmiany instytucji raportującej. Obecnie jest nim Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, w związku z powyższym w zależności od okresu opisywanej aktywności (przed 15 listopada 2015 r. lub po 15 listopada 2015 r.) – jako instytucja raportująca wskazywane jest albo Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji (do 15 listopada 2015 r.) albo Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (po 15 listopada 2015 r.)¹.

CZĘŚĆ I: OGÓLNA

---

¹ Należy przy tym podkreślić, że niezależnie od przynależności instytucjonalnej, w praktyce zachowano ciągłość merytoryczną i osobową właściwej komórki, tj. Wydziału Mniejszości Narodowych i Etnicznych.

1. Charakterystyka ustroju państwa, podział administracyjny, rozmieszczenie geograficzne mniejszości narodowych i etnicznych.

1.1. Charakterystyka ustroju państwa, podział administracyjny.

Rzeczpospolita Polska zajmuje powierzchnię 312 679 km² i jest zamieszkała przez 38 432 992 osób (dane Głównego Urzędu Statystycznego wg stanu z dnia 31 grudnia 2016 r.²). Graniczy z Republiką Federalną Niemiec, Republiką Czeską, Republiką Słowacką, Ukrainą, Republiką Białorusi, Republiką Litewską oraz Federacją Rosyjską. Rzeczpospolita Polska jest państwem jednolitym, o parlamentarnogabinetowym systemie rządów. Parlament jest dwuizbowy i składa się z izby niższej – Sejmu (liczącego 460 posłów) oraz izby wyższej – Senatu (liczącego 100 senatorów). Parlament wybierany jest na czteroletnią kadencję w wyborach powszechnych, bezpośrednich, w głosowaniu tajnym, a w przypadku Sejmu także w wyborach równych i proporcjonalnych. W obecnej (kończącej się w 2019 r.) kadencji wśród posłów na Sejm jest jeden przedstawiciel mniejszości niemieckiej.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wybierany jest w wyborach powszechnych na pięcioletnią kadencję. Obecna kadencja prezydencka kończy się w roku 2020.

Polska dzieli się na 16 województw, te zaś na 314 powiatów i 66 miast na prawach powiatu oraz 2 478 gmin. Dokonując z dniem 1 stycznia 1999 r. nowego podziału administracyjnego kraju brano pod uwagę m. in. strukturę narodowościową.

1.2. Rozmieszczenie geograficzne mniejszości narodowych i etnicznych.

Używanemu w *Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych* terminowi „mniejszości narodowe” na gruncie prawa polskiego odpowiada termin „mniejszości narodowe i etniczne”. Zapisy *Konwencji ramowej* odnoszą się więc w takim samym stopniu do mniejszości narodowych, jak i mniejszości etnicznych. Różnice definicyjne pomiędzy mniejszościami narodowymi i etnicznymi zostały opisane w ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* (Dz. U. z 2015 r. poz. 573). Zgodnie z ustawą, mniejszościami narodowymi są następujące mniejszości: białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowacka, ukraińska oraz żydowska, natomiast mniejszościami etnicznymi są mniejszości: karańska, łemkowska, romska i tatarska.

Polskę zamieszkują przedstawiciele 13 mniejszości narodowych i etnicznych, których liczebność potwierdzona w ostatnim spisie powszechnym z 2011 r. wynosi 286.192 osoby. Stanowi to ok. 0,75 % wszystkich mieszkańców Polski.

Największe skupiska mniejszości narodowych i etnicznych znajdują się w województwach: opolskim – 7,91 %³ mieszkańców województwa (tj. 80 327 obywateli polskich), podlaskim – 3,97 % mieszkańców województwa (47 711 obywateli polskich), śląskim – 0,88 % mieszkańców województwa (40 752 obywateli polskich), warmińsko-mazurskim – 1,40 % mieszkańców województwa (20 294 obywateli polskich), dolnośląskim – 0,58 % mieszkańców województwa (16 775 obywateli polskich) i mazowieckim – 0,30 % mieszkańców województwa (15 508 obywateli polskich).

Ponadto, tereny województwa pomorskiego zamieszkuje społeczność posługująca się językiem regionalnym (kaszubskim). W trakcie *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* z 2011 r. 108 140 osób zadeklarowało posługiwanie się w kontaktach domowych językiem kaszubskim. Na

² <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-i-ruch-naturalny-w-2016-r-,30,1.html>

³ O ile nie podano inaczej, wszystkie dane pochodzą z *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* z 2011 r. Spis został przeprowadzony w okresie od 1 kwietnia do 30 czerwca 2011 r. wg stanu z dnia 31 marca 2011 r. godz. 24.00.

terenie województwa pomorskiego jest 107 742 takich osób i stanowią one 4,74 % mieszkańców województwa. Postanowienia Konwencji są realizowane wobec tej grupy w zakresie praw językowych.

2. Status prawa międzynarodowego w ustawodawstwie krajowym.

Zgodnie z art. 87 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz., 483 z późn. zm.) źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe, rozporządzenia oraz – na obszarze działania organów, które je ustanowiły – akty prawa miejscowego.

Polska respektuje zasady prawa międzynarodowego, w szczególności określone w Karcie Narodów Zjednoczonych oraz Akcie Końcowym Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.

Przepis art. 91 *Konstytucji* stanowi, że ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba, że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. Umowa międzynarodowa, ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową. Jeżeli natomiast wynika to z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską umowy konstytuującej organizację międzynarodową, prawo stanowione przez tę organizację jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami.

Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych należy do umów ratyfikowanych w RP za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, co sytuuje ją jako część krajowego porządku prawnego oraz nadaje jej pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli *Konwencji* nie da się pogodzić z ustawą. W konsekwencji, *Konwencja ramowa* może być bezpośrednio stosowana przez organy wewnętrzne, z sądami włącznie, chyba, że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. W ocenie Rządu RP *Konwencja ramowa* w niektórych kwestiach zawiera normy samowykonalne ('self-executing rules'), w innych zaś kwestiach jej normy nie są samowykonalne ('non-self-executing rules'), co oznacza, że ich stosowanie będzie wymagało wydania przepisów rangi ustawowej.

3. Liczebność mniejszości narodowych i etnicznych.

Jak już wspomniano, Polskę zamieszkują przedstawiciele 13 mniejszości narodowych i etnicznych, których liczebność potwierdzona w ostatnim spisie powszechnym z 2011 r. wynosi 286 192 osoby. Stanowi to ok. 0,75 % wszystkich mieszkańców Polski.

Liczebność poszczególnych mniejszości oraz osób posługujących się w kontaktach domowych językiem regionalnym przedstawia tabela na następnej stronie.

Wedle danych NSP 2011 r., w 5 gminach przedstawiciele mniejszości narodowych stanowią większość mieszkańców. Gminy te znajdują się w województwie podlaskim i są to zamieszkałe przez mniejszość białoruską gminy: Czyże (powiat hajnowski – 76,5 % mieszkańców), Dubicze Cerkiewne (powiat hajnowski – 63,7 % mieszkańców), Orla (powiat bielski – 56 % mieszkańców), gmina wiejska Hajnówka (powiat hajnowski – 51,7 % mieszkańców) oraz zamieszkała przez mniejszość litewską gmina Puńsk (powiat sejneński – 75,7 % mieszkańców). Również w 5 gminach większość mieszkańców posługuje się w kontaktach domowych językiem kaszubskim. Są to gminy: Lipnica (powiat bytowski – 58,8% mieszkańców), Sierakowice (powiat kartuski – 58,3 % mieszkańców), Chmielno (powiat kartuski – 57,9 % mieszkańców), Sulęcyno (powiat kartuski – 53,8 % mieszkańców), Linia (powiat wejherowski – 52,3 % mieszkańców).

Mniejszości narodowe i etniczne	Deklarowana przynależność do mniejszości narodowych lub etnicznych	Deklarowane używanie w domu języka mniejszości narodowej lub etnicznej oraz języka regionalnego
białoruska	43 878	26 448 ⁴
czeska	2 831	1 451
karaimska	314	1–50*
litewska	7 376	5 303
łemkowska	9 640	6 279
niemiecka	144 236	96 461
ormiańska	1 683	1 847
romska	16 723	14 468
rosyjska	8 796	19 805
słowacka	2 739	765
tatarska	1 828	1–50*
ukraińska	38 795	24 539 ⁵
żydowska	7 353	321 – język hebrajski
		90 – język jidysz
Osoby posługujące się w kontaktach domowych językiem regionalnym		108 140

* Ze względu na brak możliwości wystarczająco precyzyjnego oszacowania liczebności dane podano w postaci przedziałowej.
 Źródło: Główny Urząd Statystyczny (GUS) – Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań 2011 r.

4. Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w Polsce.

4.1. Ogólna charakterystyka.

Zamieszkujące Polskę mniejszości to społeczności w większości starzejące się. Procentowy udział osób w wieku poprodukcyjnym (60 lat i więcej w przypadku kobiet oraz 65 lat i więcej w przypadku mężczyzn), który wśród ogółu ludności Polski wynosi 16,91 %, osiąga w przypadku siedmiu mniejszości wartości znacznie przewyższające średnią. Najwyższą wartość odsetek ten osiągnął w przypadku mniejszości białoruskiej (34,80 % populacji), słowackiej (26,95 %) i rosyjskiej (26,40 %). Najniższą wartość współczynnik ten osiągnął natomiast w przypadku mniejszości romskiej (6,34 % populacji). Ponadto, wartości niższe od średniej ogólnopolskiej odnotowano w przypadku mniejszości: ormiańskiej, karaimskiej, żydowskiej, tatarskiej i czeskiej. Wśród przedstawicieli aż 11 mniejszości (Czesi, Słowacy, Litwini, Ukraińcy, Tatarzy, Łemkowie, Białorusini, Rosjanie, Niemcy, Żydzi, Karaimi) mniej niż 15,5 % populacji stanowią osoby w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat). Dla porównania – średnia dla ogółu ludności Polski wynosi 18,7 % populacji. Najwięcej osób młodych jest wśród

⁴ Ponadto: 669 osób zadeklarowało używanie w kontaktach domowych „gwary pogranicza polsko-białoruskiego”, 626 osób – „języka ruskiego”, 549 osób – „gwary białoruskiej („języka prostego)”, 516 osób – „gwary białorusko-ukraińskiej”.

⁵ Ponadto: 626 osób zadeklarowało używanie w kontaktach domowych „języka ruskiego”, zaś 516 osób – „gwary białoruskoukraińskiej”.

mniejszości: romskiej (28,84 % populacji stanowi grupa w wieku przedprodukcyjnym) i ormiańskiej (21,35 %).

Wśród osób posługujących się w kontaktach domowych językiem regionalnym również widać nieznaczną tendencję do starzenia się populacji. Zgodnie z wynikami *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* z 2011 r., 19,56 % osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego to osoby w wieku poprodukcyjnym, natomiast 13,54 % tej populacji to osoby w wieku przedprodukcyjnym.

Wśród przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych widoczna jest względna równowaga w liczbie kobiet i mężczyzn, z wyjątkiem mniejszości rosyjskiej, w której aż 63,80 % stanowią kobiety. Odsetek kobiet wśród mniejszości jest najniższy w przypadku Tatarów (43,44 %), Czechów (42,46 %) i Karaimów (36,31 %). Zwłaszcza w tym ostatnim przypadku odbiega on znacząco od średniej ogólnopolskiej, wynoszącej 51,59 % populacji.

Wyniki NSP 2011 ukazały strukturę społeczności mniejszościowych według stanu cywilnego prawnego bardzo zbliżoną do uzyskanej w spisie z 2002 roku. Najbardziej liczną grupą wśród mniejszości narodowych i etnicznych są osoby w wieku 15 lat i więcej, pozostające w związku małżeńskim, które stanowią prawie 60% populacji (wobec prawie 56% dla ludności Polski). Od tego przedziału odbiegają wartości charakteryzujące mniejszości: czeską (49,47 %), żydowską (45,23 %) i romską (35,74 %). Zwłaszcza wśród mniejszości romskiej wyraźny jest znacznie niższy niż wśród pozostałej części społeczeństwa odsetek osób pozostających w formalnych związkach małżeńskich. Najwyższy odsetek osób żonatych lub zamężnych odnotowano natomiast wśród mniejszości: tatarskiej (61,33 %), łemkowskiej (60,35 %) i ormiańskiej (60,33 %).

Wśród osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego odnotowano w trakcie spisu powszechnego najwyższy, spośród omawianych grup, odsetek osób pozostających w związkach małżeńskich, wynoszący 63,84 % populacji.

Pod względem miejsca zamieszkania mniejszości narodowe i etniczne można podzielić na dwie grupy. Pierwszą z nich stanowią mniejszości, których większość członków zamieszkuje miasta. Osoby należące do tych mniejszości są potomkami społeczności, które przez wieki migrowały na tereny Polski. W miastach mieszka ponad 80 % Rosjan, Ormian, Tatarów, Żydów, Karaimów i Romów. Dla mniejszości romskiej i karaimskiej odsetek ten stanowi ponad 90 % populacji. Także w przypadku mniejszości czeskiej odsetek mieszkańców miast (79,53 %) znacznie przewyższa wynoszącą 60,78 % populacji średnią ogólnopolską. Drugą grupę stanowią mniejszości, które tradycyjnie utrzymywały się z rolnictwa. Wśród nich współczynnik zamieszkiwania na wsi przewyższa średnią dla ogółu ludności Polski (39,22 %), osiągając najwyższe wyniki w odniesieniu do mniejszości niemieckiej (59,43 %), litewskiej (58,63 %), słowackiej (57,64 %) i łemkowskiej (56,16 %). Rekordowe wartości współczynnik ten osiągnął dla osób posługujących się w kontaktach domowych językiem kaszubskim. Aż 82,60 % osób należących do tej społeczności mieszka na wsi.

Poziom wykształcenia prawie wszystkich mniejszości narodowych i etnicznych mierzony odsetkiem osób z wyższym wykształceniem przewyższa wynoszącą 16,99 % średnią ogólnopolską. Największy odsetek osób z wyższym wykształceniem jest wśród mniejszości żydowskiej (52,80 %), tatarskiej (49,39 %) karaimskiej (41,38 %) i rosyjskiej (40,58 %). Wyłącznie wśród mniejszości niemieckiej (9,14 %) i romskiej (2,03 %) odsetek ten jest niższy od średniej krajowej. Przypadek mniejszości romskiej jako specyficzny będzie omówiony w dalszej części tego rozdziału. Natomiast w przypadku mniejszości niemieckiej niższy od średniej odsetek osób z wyższym wykształceniem, może

się wiązać z wiejskim charakterem tej społeczności⁶. Konsekwencją wysokiego odsetka osób z wyższym wykształceniem wśród osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych są niższe od średniej ogólnopolskiej (46,27 %) wartości dotyczące odsetka osób, które uzyskały w tych grupach wykształcenie niższe niż średnie. Tylko w przypadku mniejszości romskiej – znacząco (82,32 %) i białoruskiej – nieznacznie (47,53 %) wartości te przewyższają średnią ogólnopolską.

Wśród osób należących do społeczności posługującej się językiem regionalnym widać wyraźnie niższy od średniej ogólnopolskiej odsetek osób z wykształceniem wyższym (5,95 % populacji) i wyższy od średniej odsetek osób, które uzyskały wykształcenie niższe niż średnie (72,88 %). Jest to silnie związane z wyraźnie wiejskim charakterem społeczności posługującej się w kontaktach domowych językiem kaszubskim, determinującym wybór ścieżki edukacyjnej.

Przypadek mniejszości romskiej wymaga odrębnej analizy. Mniejszość ta jest bez wątpienia jedyną mniejszością, w której problemy edukacyjne są widocznym i palącym problemem. Instytucje państwowe wraz z władzami samorządowymi oraz organizacjami społeczności romskiej zauważają ten problem i podejmują liczne działania mające na celu podwyższenie poziomu edukacji. Należy zauważyć, iż zarówno w ramach realizowanego *Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014–2020*, a także poprzedzających go programów: realizowanego od 2004 r. *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* i jego poprzednika: *Pilotażowego programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001–2003*, sprawy edukacji traktowane są jako priorytetowe.

Jeżeli chodzi o aktywność ekonomiczną poszczególnych mniejszości, to powyżej 15 roku życia najwięcej osób pracujących jest wśród mniejszości: żydowskiej – 57,30 %, tatarskiej – 55,41 %, czeskiej – 54,10 %, ormiańskiej – 52,68 % i łemkowskiej – 46,34 %. Dla pozostałych mniejszości odsetki pracujących są niższe niż udział osób pracujących dla Polski ogółem, który w 2011 r. wyniósł 46,06 %. Stan ten nie wynika jednak ze specyficznych problemów osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych ze znalezieniem pracy, spowodowany jest raczej wspomnianym już powyżej wyższym wśród mniejszości odsetkiem osób znajdujących się w wieku poprodukcyjnym.

W przypadku ośmiu mniejszości (słowackiej, niemieckiej, czeskiej, łemkowskiej, białoruskiej, ukraińskiej, litewskiej i rosyjskiej) odsetek bezrobotnych kształtował się poniżej udziału bezrobotnych dla Polski ogółem, wynoszącego 6,27 %. Odsetki wyższe od tej wartości odnotowywano dla mniejszości: żydowskiej (6,78 %), ormiańskiej (7,91 %), karaïmskiej (8,40 %), tatarskiej (9,14 %) i romskiej (15,50 %).

Aktywność zawodowa osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego nie odbiegała znacząco od średnich wartości ogólnopolskich. Wśród tej społeczności 48,99 % populacji to osoby pracujące, natomiast procent osób bezrobotnych wynosi 5,15 %.

Przeprowadzony w 2011 r. *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań* po raz pierwszy w historii polskiej statystyki badał tzw. „tożsamość złożoną” respondentów, czyli sytuację, w której badany deklaruje związek z więcej niż jedną tożsamością narodową, bądź etniczną. Wyniki spisu wskazują, iż zjawisko to jest bardzo rozpowszechnione wśród przedstawicieli mniejszości, zwłaszcza w kombinacji, gdzie tożsamości mniejszościowej towarzyszy tożsamość polska. W przypadku aż sześciu mniejszości (żydowska, czeska, rosyjska, tatarska, ormiańska i niemiecka) procent osób, które

---

⁶ Osiągnięty w trakcie NSP 2011 niski odsetek osób z wyższym wykształceniem wśród osób należących do mniejszości niemieckiej może być również związany z bardzo wysoką wśród członków tej mniejszości liczbą respondentów, dla których w trakcie NSP 2011 nie udało się ustalić poziomu wykształcenia (m.in. z powodu ich przebywania za granicą na pobyt trwający ponad 3 miesiące). Wartość ta wynosi 26,01 % wobec średniej ogólnopolskiej wynoszącej 5,18 %.

zadeklarowały tożsamość mniejszościową i polską jest większy od odsetka osób, które zadeklarowały wyłącznie przynależność do danej mniejszości.

Z drugiej strony, tylko w przypadku trzech mniejszości (karańskiej, białoruskiej i litewskiej) ponad 60 % osób należących do danej mniejszości zadeklarowało wyłącznie tę mniejszościową identyfikację narodowo-etniczną. W przypadku pozostałych mniejszości odsetek ten wahał się od 58,06 % w przypadku mniejszości łemkowskiej, do 21,2 % w przypadku mniejszości czeskiej.

Generalnie należy zauważyć, że sytuacja poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym nie odbiega znacznie, poza mniejszością romską, od średniej ogólnopolskiej. Dane uzyskane w trakcie ostatniego *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* wskazują, że przynależność do mniejszości, z wyjątkiem Romów, nie determinuje sytuacji społeczno-ekonomicznej obywateli należących do mniejszości. Wpływ na tę sytuację mają raczej inne zmienne, m.in. poziom wykształcenia, miejsce zamieszkania (wieś-miasto), status na rynku pracy oraz wiek badanych.

4.2. Charakterystyka poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.

Białorusini

Białorusini to mniejszość narodowa tradycyjnie zamieszkała na południowo-wschodnich terenach województwa podlaskiego. Podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* narodowość białoruską zadeklarowało 43 878 obywateli polskich, w tym: w województwie podlaskim – 38 358 osób, mazowieckim – 1 576, warmińsko-mazurskim – 600⁷. Największe skupiska obywateli polskich narodowości białoruskiej znajdują się w południowowschodnich powiatach województwa podlaskiego: wedle danych NSP z 2011 r. mniejszość białoruska stanowiła w powiecie hajnowskim – 32,20 % mieszkańców powiatu, bielskim – 16,50 % mieszkańców powiatu, siemiatyckim – 2,70 % mieszkańców powiatu, białostockim – 2,60 % mieszkańców powiatu i w Białymstoku⁸ – 2,70 % mieszkańców. Wedle danych NSP 2011 na terenie 9 gmin województwa podlaskiego przedstawiciele mniejszości białoruskiej stanowią obecnie ponad 20 % mieszkańców gminy, w tym w 4 gminach ponad 50 %.

W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. mniejszość białoruska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci należący do mniejszości startowali zarówno z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów, w sejmiku województwa podlaskiego zasiadło 3 kandydatów należących do mniejszości białoruskiej. 16 przedstawicieli tej mniejszości zasiadło w radach powiatów na terenie tego województwa (powiaty: hajnowski, bielski, białostocki, siemiatycki i sokólski), 150 kandydatów należących do mniejszości białoruskiej wybrano do rad miast i gmin na terenie województwa podlaskiego. Na urząd wójta lub burmistrza gmin województwa podlaskiego wybrano 12 kandydatów reprezentujących mniejszość białoruską. Przedstawiciele mniejszości białoruskiej wybrano także na funkcje starostów i wicestarostów w niektórych powiatach zamieszkanym przez zwarte skupiska osób należących do tej mniejszości. Mniejszość ta nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie.

⁷ W przypadku wszystkich mniejszości i społeczności wskazano trzy województwa najliczniej zamieszkane przez daną mniejszość lub społeczność.

⁸ Mieście na prawach powiatu.

W roku szkolnym 2014/2015 języka białoruskiego uczyło się w 48 placówkach oświatowych 3 010 uczniów należących do tej mniejszości, w roku szkolnym 2015/2016 języka białoruskiego uczyło się w 48 placówkach 3 072 uczniów, zaś w roku szkolnym 2016/2017 – 2 862 uczniów w 48 placówkach⁹.

Zdecydowana większość przedstawicieli mniejszości białoruskiej należy do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Główne organizacje¹⁰:

- Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne,
- Stowarzyszenie „Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach”,
- Stowarzyszenie „Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej” w Hajnówce,
- Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Młodzieży Uczących się Języka Białoruskiego „ABBA”,
- Towarzystwo Kultury Białoruskiej,
- Związek Białoruski w Rzeczypospolitej Polskiej - w skład którego wchodzi, działające autonomicznie: Białoruskie Stowarzyszenie Literackie "Białowieża", Białoruskie Towarzystwo Historyczne, Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich, Rada Programowa Tygodnika „Niwa”, Białoruskie Zrzeszenie Studentów, Towarzystwo „Chatka” z Gdańska,
- Związek Młodzieży Białoruskiej/Szczyty - Związek na Rzecz Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej.

Najważniejsze tytuły prasowe¹¹:

- „Niwa” – tygodnik,
- „Czasopis” – miesięcznik,
- „Bielski Hostinec” – półrocznik,
- „Białoruskie Zeszyty Historyczne” – półrocznik, ▪ „Kalendarz Białoruski” – rocznik
- „Termapiły” – rocznik.

Niepubliczne media:

- Białoruskie Radio „Racja” – nadające programy w języku białoruskim.

Największe imprezy kulturalne¹²:

- Festiwal Muzyki Młodej Białorusi „Basowiszcz”,
- Festiwal „Piosenka Białoruska”,
- Festiwal Poezji Śpiewanej i Piosenki Autorskiej „Jesień Bardów”,
- Międzynarodowy Festiwal Kulturalny „Siabrouskaja Biasieda”,
- Święto Kultury Białoruskiej w Białymstoku,

---

⁹ Według danych Systemu Informacji Oświatowej Ministerstwa Edukacji Narodowej – liczebność uczniów w danym roku szkolnym podawana jest każdorazowo wg stanu z dnia 30 września. Dane uwzględniają przedszkola i oddziały przedszkolne.

¹⁰ Listy organizacji mniejszości narodowych i etnicznych w niniejszym Raporcie podano w kolejności alfabetycznej.

¹¹ Listy czasopism mniejszości narodowych i etnicznych podano w niniejszym Raporcie wg częstotliwości ukazywania się. ¹² Listy największych imprez kulturalnych mniejszości narodowych i etnicznych w niniejszym Raporcie podano w kolejności alfabetycznej.

- Święto „Kupalle” w Białowieży.

Czesi

Czesi to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 2 831 obywateli polskich, w tym: w województwie śląskim – 580 osób, mazowieckim – 453 osób, dolnośląskim – 396 osób. Tradycyjne skupisko mniejszości czeskiej znajduje się w okolicach miejscowości Zelów (woj. łódzkie). Pierwsza migracja czeska na tereny Polski miała miejsce w połowie XVI wieku i związana była z prześladowaniami religijnymi Braci Czeskich. Następne fale migracji miały miejsce w pierwszej połowie XVII w., drugiej połowie XVIII w. i na początku XIX w. – ta ostatnia związana była z rozwojem przemysłu włókienniczego w Łodzi.

Mniejszość czeska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Mniejszość ta nie wystawiała również swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r.

Mieszkający w Polsce Czesi tradycyjnie są ewangelikami.

Główna organizacja:

- Od 2010 r. działa Stowarzyszenie Czechów w Polsce. Ponadto, działalność społeczno-kulturalna osób należących do mniejszości czeskiej koncentruje się wokół Parafii Ewangelicko-Reformowanej w Zelowie.

Największa impreza kulturalna:

- coroczny konkurs przedszkolnych zespołów teatralnych.

Karaimi

Karaimi są najmniej liczną mniejszością etniczną w Polsce. Podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* narodowość karaimską zadeklarowało 314 obywateli polskich, w tym: w województwie mazowieckim – 98 osób, łódzkim – 46, dolnośląskim – 46. Karaimi mieszkają przede wszystkim w Warszawie i okolicach, Łodzi i Wrocławiu. Pierwsze grupy Karaimów przybyły z Krymu w XIII wieku i osiedliły się na ziemiach księstwa halicko-wołyńskiego (Łuck, Halicz, Lwów). Na przełomie XIII/XIV w. duża grupa Karaimów została osiedlona w Trokach koło Wilna. Na obecne tereny Polski Karaimi przesiedlili się po II wojnie światowej w wyniku repatriacji ze wschodnich kresów Rzeczypospolitej.

Mniejszość karaimska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Mniejszość ta nie wystawiała również swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r.

Polscy Karaimi zatracili znajomość ojczystego języka. Nauczanie języka karaimskiego dla dzieci i młodzieży odbywa się podczas letnich szkół języka karaimskiego w Trokach, na Litwie.

Karaimów wyróżnia religia karaimska, wywodząca się z judaizmu. Istotne znaczenie w życiu mniejszości karaimskiej ma działalność Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Główna organizacja:

- Fundacja Karaimskie Dziedzictwo,

- Związek Karaimów Polskich.

Najważniejszy tytuł prasowy:

- Awazymyz – kwartalnik,
- Almanach karaimski – rocznik.

Najważniejsza impreza kulturalna:

- cykl imprez „Spis podróżny. Karaimskie drogi” – w ramach którego prezentowana jest wystawa „Karaj jołłary - Karaimi w starej fotografii” oraz organizowane są wydarzenia towarzyszące.

Litwini

Litwini to mniejszość narodowa tradycyjnie zamieszkała na północnych terenach województwa podlaskiego. Narodowość litewską podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 7 376 obywateli polskich, w tym: w województwie podlaskim – 4 867 osób, mazowieckim – 446, warmińsko-mazurskim – 380. Największe skupisko osób należących do mniejszości litewskiej znajduje się na terenie powiatu sejneńskiego w województwie podlaskim, gdzie 20,20 % obywateli polskich zadeklarowało w trakcie spisu powszechnego z 2011 r. narodowość litewską. Litwini zamieszkują głównie gminę Puńsk – 73,4 % mieszkańców (NSP 2011 r.), gminę wiejską Sejny – 15,50 % (NSP 2011 r.), gminę miejską Sejny – 7,80 % (NSP 2002 r.) oraz należącą do powiatu suwalskiego gminę Szypiliszki – 2,66 % mieszkańców (NSP 2002 r.).

Mniejszość litewska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. mniejszość litewska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci reprezentujący tę mniejszość ubiegali się o mandaty z list lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów dwie osoby należące do mniejszości litewskiej zasiadły w radzie powiatu sejneńskiego. W radzie gminy Puńsk przedstawiciele mniejszości litewskiej uzyskali 11 mandatów (na 15 możliwych), ponadto członkowie mniejszości zasiedli w radach miasta (2) i gminy (2) Sejny. Przedstawiciele mniejszości litewskiej pełnią również funkcję wójta gminy Puńsk oraz wicestarosty sejneńskiego.

W roku szkolnym 2014/2015 języka litewskiego jako ojczystego uczyło się w 18 placówkach 648 uczniów. W roku szkolnym 2015/2016 języka litewskiego jako ojczystego uczyło się w 18 placówkach 622 uczniów, zaś w roku szkolnym 2016/2017 – 600 uczniów w 16 placówkach oświatowych. W większości wspomnianych placówek oświatowych język litewski jest językiem wykładowym – taki model nauczania mniejszość litewska wybrała jako jedyna mniejszość w Polsce. Nauczanie języka i w języku litewskim zorganizowane jest na wszystkich poziomach.

Zdecydowana większość przedstawicieli mniejszości litewskiej to wierni Kościoła Rzymskokatolickiego.

Główne organizacje:

- Fundacja im. Biskupa Antanasa Baranauskasa „Dom Litewski w Sejnach”,
- Litewskie Towarzystwo św. Kazimierza, ▪ Stowarzyszenie Litwinów w Polsce, ▪ Wspólnota Litwinów w Polsce.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Aušra” – dwutygodnik,
- „Aušrelė” – miesięcznik dla dzieci,
- „Šaltinis” – kwartalnik,
- „Suvalkietis” – kwartalnik.

Najważniejsze imprezy kulturalne:

- Festiwal Teatrów Dziecięcych,
- Festiwal Teatrów Stodolanych,
- Jarmark Folklorystyczny „Zielna”,
- Koncert Zaduszkowy „Vėlinės”
- „Sąskrydis” – zlot litewskich zespołów artystycznych.

Łemkowie

Łemkowie to mniejszość etniczna, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 9 640 obywateli polskich, w tym: w województwie dolnośląskim – 4 735 osób, małopolskim – 2 186, lubuskim – 1 413. Tradycyjnie członkowie tej mniejszości zamieszkiwali tzw. Łemkowszczyznę, czyli Beskid Niski i część Beskidu Sądeckiego. Na tereny obecnego zamieszkiwania (zachodnie województwa kraju) zostali przesiedleni w 1947 r. w wyniku komunistycznych represji tzw. akcji "Wisła" (potępionej przez Senat Rzeczypospolitej Polskiej w 1990 r.). Współcześnie jedynie część Łemków mieszka na terenach historycznej Łemkowszczyzny (województwo małopolskie).

Niewielka część Łemków podkreśla swój związek (przynależność) z narodem ukraińskim. W trakcie *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* z 2011 r. 283 osoby należące do mniejszości łemkowskiej zadeklarowały także przynależność do narodu ukraińskiego. W trakcie wspomnianego spisu powszechnego zdecydowana większość Łemków nie zadeklarowała związków z narodem ukraińskim. Deklarację o łemkowskiej przynależności narodowo – etnicznej złożyło także 801 osób należących do mniejszości ukraińskiej.

Mniejszość łemkowska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. mniejszość łemkowska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci należący do mniejszości startowali zarówno z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów 6 kandydatów należących do mniejszości łemkowskiej wybrano do rad miast i gmin na terenach województw lubuskiego, podkarpackiego i małopolskiego. W jednej z gmin na terenie województwa małopolskiego kandydat należący do mniejszości łemkowskiej został wybrany na stanowisko wójta gminy.

W roku szkolnym 2014/2015 języka łemkowskiego jako ojczystego uczyło się w 34 placówkach oświatowych 280 uczniów należących do tej mniejszości, w roku szkolnym 2015/2016 uczyło się 333 uczniów w 36 placówkach oświatowych, zaś w roku szkolnym 2016/2017 – 290 uczniów w 38 placówkach oświatowych.

Łemkowie w zdecydowanej większości należą do dwóch Kościołów: Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego oraz Kościoła Katolickiego Obrządku BizantyńskoUkraińskiego.

Główne organizacje:

- Łemkowski Zespół Pieśni i Tańca „Kyczera”,
- Stowarzyszenie Łemków,
- Stowarzyszenie „Lemko Tower”,
- Stowarzyszenie „Ruska Bursa” w Gorlicach,
- Zjednoczenie Łemków (członek wspierający Związek Ukraińców w Polsce),
- Towarzystwo na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zydranowej.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Łemkiwska Storinka” – dodatek do ukraińskiego tygodnika "Nasze Słowo".
- „Besida” – dwumiesięcznik,
- „Watra” – kwartalnik, ▪ „Łemkowski Rocznik” – rocznik,
- „Rocznik Ruskiej Bursy” – rocznik.

Niepubliczne media:

- Od czerwca 2011 r. w Gorlicach audycje w języku łemkowskim emituje niepubliczne Radio Internetowe Ruskiej Bursy „LEM.fm”.

Największe imprezy kulturalne:

- „Łemkowska Jesień Twórcza”,
- „Łemkowska Watra na Obczyźnie” w Michałowie,
- „Łemkowska Watra” w Ługach
- „Łemkowska Watra” w Zdyni,
- „Międzynarodowe Biennale Kultury Łemkowskiej” w Krynicy,
- Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny Mniejszości Narodowych i Etnicznych „Świat pod Kyczera”,
- „Spotkania z Kulturą Łemkowską” w Gorzowie Wielkopolskim.

Niemcy

Niemcy to najliczniejsza mniejszość narodowa zamieszkująca Polskę. Podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* narodowość niemiecką zadeklarowało 144 236 obywateli polskich, w tym: w województwie opolskim – 78 157 osób, śląskim – 34.799, warmińsko-mazurskim – 4 645. Wedle danych NSP 2011 r. największe skupiska obywateli polskiej narodowości niemieckiej znajdują się w centralnych i wschodnich powiatach województwa opolskiego: opolskim (16,30 % mieszkańców powiatu), strzeleckim (15,90 %), krapkowickim (15,30 %), oleskim (13,20 %), prudnickim (11,80 %), kędzierzyńsko-kozielskim (10,20 %), kluczborskim (6,80 %) i opolskim-miejskim (1,90 %) oraz w zachodnich powiatach województwa śląskiego: raciborskim (9,70

%), gliwickim (3,50 %), i lublinieckim (2,40 %). Na terenie 19 gmin województwa opolskiego i 3 gmin województwa śląskiego przedstawiciele mniejszości niemieckiej stanowią ponad 20 % mieszkańców gminy.

W Parlamencie zasiada jeden przedstawiciel mniejszości niemieckiej wybrany z listy komitetu wyborczego mniejszości niemieckiej. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. mniejszość niemiecka jako jedyna wystawiła własny komitet wyborczy na terenie województwa opolskiego i województwa śląskiego. Kandydaci należący do mniejszości startowali także z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów 7 kandydatów należących do mniejszości niemieckiej zasiadło w sejmiku województwa opolskiego. 44 przedstawiciele tej mniejszości zasiadło w radach powiatów na terenie województwa opolskiego (powiaty: kędzierzyńsko-kozielski, krapkowicki, oleski, opolski, prudnicki i strzelecki), 263 kandydatów należących do mniejszości wybrano do rad miast i gmin na terenach województw: opolskiego i warmińsko-mazurskiego. Na urząd wójta lub burmistrza gmin województwa opolskiego wybrano 26 kandydatów reprezentujących mniejszość niemiecką. Ponadto, kandydaci wywodzący się z mniejszości niemieckiej startujący z list komitetów lokalnych i ogólnokrajowych partii politycznych zostali wybrani do różnych szczebli samorządu województwa śląskiego. Przedstawiciele mniejszości niemieckiej pełnią także funkcje starostów i wicestarostów w niektórych powiatach zamieszkanym przez zwarte skupiska osób należących do tej mniejszości.

W roku szkolnym 2014/2015 języka niemieckiego uczyło się w 687 placówkach oświatowych 45 543 uczniów należących do tej mniejszości, w roku szkolnym 2015/2016 uczyło się 51 198 uczniów w 754 placówkach oświatowych, zaś w roku 2016/2017 – 52 914 uczniów w 809 placówkach oświatowych.

Przedstawiciele mniejszości niemieckiej są w większości katolikami. Nieliczni (głównie zamieszkujący województwa Polski północnej) deklarują przynależność do Kościoła EwangelickoAugsburskiego.

Główne organizacje:

- Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce – jest to organizacja „dachowa”, zrzeszająca zdecydowaną większość stowarzyszeń mniejszości niemieckiej w Polsce (ponad 90 %). Organizacje wchodzące w skład Związku posiadają osobowość prawną i prowadzą swoją działalność autonomicznie. W skład Związku wchodzi obecnie 26 członków (organizacji) i 9 organizacji zrzeszonych. Największe spośród organizacji członkowskich ZNSSK w Polsce to: Niemieckie Towarzystwo Kulturalno-Społeczne we Wrocławiu, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w Szczecinie czy Związek Stowarzyszeń Niemieckich Warmii i Mazur. Organizacjami stowarzyszonymi są m.in.: Niemieckie Towarzystwo Oświatowe, Związek Młodzieży Mniejszości Niemieckiej w Rzeczypospolitej Polskiej, Związek Śląskich Kobiet Wiejskich Związek Śląskich Rolników.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Wochenblatt.pl” – tygodnik,
- „Heimat – Mała Ojczyzna” – cotygodniowy dodatek do Nowej Trybuny Opolskiej,

- „Allensteiner Nachrichten“ – miesięcznik,
- „Masurische Storchentpost“ – miesięcznik,
- „Mitteilungsblatt“ – miesięcznik,
- „Oberschlesische Stimme“ – comiesięczny dodatek do tygodnika „Wochenblatt.pl”.

Niepubliczne media¹²:

- Polsko-Niemieckie Radio Internetowe „Mittendrin” – nadające audycje w języku niemieckim,
- Radio Doxa – nadające audycję w języku niemieckim „Musikschachtel”,
- Radio Vanessa z Raciborza – nadające audycję w języku niemieckim „Die deutsche Stimme aus Ratibor”,
- Telewizja Satelitarna TVS – na antenie której, w okresie objętym niniejszym raportem, emitowany był niemieckojęzyczny magazyn „Schlesien Journal”.

Największe imprezy kulturalne:

- Dni Kultury Niemieckiej na Śląsku Opolskim
- Festiwal Chórów i Zespołów Śpiewaczych Mniejszości Niemieckiej w Walcach,
- Festiwal Kultury Mniejszości Niemieckiej w Polsce,
- Festyn Letni „Sommerfest” organizowany na Warmii i Mazurach,
- Konkurs Recytatorski w Języku Niemieckim „Młodzież Recytuje Poezję”,
- Przegląd Orkiestr i Kapel Mniejszości Niemieckiej w Leśnicy,
- Przegląd Zespołów Dziecięcych i Młodzieżowych Mniejszości Niemieckiej w Leśnicy.

Ormianie

Ormianie to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 1 683 obywateli polskich, w tym: w województwie mazowieckim – 403 osoby, śląskim – 167, małopolskim – 155. Kolonie ormiańskie, powstałe około XI w. na Rusi Kijowskiej (Lwów, Łuck, Kamieniec Podolski), weszły w skład państwa Polskiego za panowania Kazimierza Wielkiego (XIV w.). W 1356 r. kolonie w Kamieńcu Podolskim i we Lwowie uzyskały potwierdzenie swojej autonomii, a Lwów został siedzibą biskupa ormiańskiego. Po II wojnie światowej polscy Ormianie ze swych tradycyjnych siedzib na dawnych kresach południowo-wschodnich¹⁴ po 1945 r. w większości repatriowali się na obecne tereny państwa Polskiego. W latach 90-tych XX wieku na terenach Polski osiedliła się stosunkowo liczna grupa migrantów z terenu Republiki Armenii. Największe skupiska polskich Ormian znajdują się w Warszawie i Krakowie. Ważnym centrum kulturalnym mniejszości ormiańskiej są też Gliwice.

W wyniku wyborów samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. w sejmiku województwa świętokrzyskiego zasiada radny związany ze społecznością ormiańską w Polsce.

W roku szkolnym 2014/2015 języka ormiańskiego uczyło się w 4 placówkach oświatowych

¹² Listy mediów w niniejszym Raporcie podano w kolejności alfabetycznej. ¹⁴ Obszar dzisiejszej zachodniej Ukrainy.

76 uczniów należących do tej mniejszości, w roku szkolnym 2015/2016 języka ormiańskiego uczyło się 86 uczniów w 4 placówkach oświatowych, zaś w roku szkolnym 2016/2017 – 75 uczniów w 5 placówkach oświatowych.

Mieszkający w Polsce Ormianie są przeważnie katolikami obrządku ormiańskiego lub łacińskiego.

Główne organizacje:

- Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich z siedzibą w Warszawie,
- Fundacja Ormiańska KZKO,
- Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne z siedzibą w Krakowie,
- Związek Ormian w Polsce im. Arcybiskupa Józefa Teodorowicza z siedzibą w Gliwicach.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Awedis” – kwartalnik,
- „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego” – kwartalnik.

Największe imprezy kulturalne:

- Dni ormiańskie w Krakowie, Warszawie i Gliwicach
- Obchody rocznicy ludobójstwa Ormian w 1915 r.,
- Ogólnopolskie Spotkania Środowiska Ormiańskiego.

Romowie

Romowie to mniejszość etniczna, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 16 723 obywateli polskich, w tym: w województwie dolnośląskim – 2 028 osób, małopolskim – 1 735, śląskim – 1 733. Romowie w Polsce należą do pięciu grup: najliczniejszą jest grupa Bergitka Roma, kolejne to Polska Roma, Lowarzy, Kelderaszowie oraz niewielka grupa Sinti.

Pierwszy dokument poświadczający obecność Romów w Polsce datowany jest na rok 1401 i pochodzi z Krakowa. Od XV w. wzdłuż łuku Karpat i od strony Niziny Węgierskiej przybywały do Polski i osiedlały się grupy wędrujących Romów. Ich potomkami są Romowie Karpaccy. Od XVI wieku do Polski zaczęli przybywać z Niemiec Romowie nazwani później Polska Roma. W II połowie XIX w. z terenów Siedmiogrodu i Wołoszczyzny rozpoczęła się migracja Kełderaszów (Kelderari – kotlarze) i Lowarów (Lovari – handlarze końmi).

Romowie Karpaccy (prowadzący osiadły tryb życia od kilkuset lat) zamieszkują głównie górskie tereny województwa małopolskiego. Największy odsetek osób narodowości romskiej zamieszkuje gminę wiejską Bukowina Tatrzańska w powiecie tatrzańskim, gdzie 1,10 % mieszkańców gminy zadeklarowało w trakcie spisu powszechnego w 2002 r. narodowość romską. Stosunkowo duże skupiska osób należących do grupy Bergitka Roma znajdują się także w miastach Górnego i Dolnego Śląska oraz w krakowskiej Nowej Hucie, gdzie w latach 50-tych XX wieku zatrudniano Romów w ramach komunistycznej polityki tzw. produktywizacji. Większość Romów należących do pozostałych trzech grup prowadziła niegdyś wędrowny tryb życia. Obecnie przedstawiciele tych społeczności mieszkają głównie w miastach: Warszawie, Poznaniu, Wrocławiu, Łodzi, Krakowie, Mielcu i Puławach oraz wielu

mniejszych ośrodkach miejskich. Jest to konsekwencją przymusowej polityki osiedleńczej prowadzonej przez komunistyczne władze PRL.

Mniejszość romska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Osoby reprezentujące tę mniejszość kandydowały w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. do władz niektórych gmin z list różnych komitetów wyborczych. Żaden z kandydatów związanych z tą mniejszością nie uzyskał jednak mandatu.

W roku szkolnym 2014/2015 języka romskiego uczyło się w 3 placówkach oświatowych 5 uczniów należących do tej mniejszości, w roku szkolnym 2015/2016 oraz w roku szkolnym 2016/2017 języka romskiego uczyło się 2 uczniów w jednej placówce oświatowej.

Romowie w Polsce to w zdecydowanej większości członkowie Kościoła Rzymskokatolickiego, choć od kilku lat widoczny jest udział Romów w Kościele Zielonoświątkowym oraz Związku Świadków Jehowy. W kraju zarejestrowanych jest ponad 80 romskich organizacji pozarządowych.

Główne organizacje

- Centrum Doradztwa i Informacji dla Romów w Polsce,
- Fundacja Bahtałe Roma,
- Międzynarodowe Stowarzyszenie Twórców Romskich w Polsce *Roma*,
- Romskie Stowarzyszenie Oświatowe „Harrangos”,
- Stowarzyszenie Asystentów Edukacji Romskiej w Polsce,
- Stowarzyszenie Romów i Innych Narodowości w Nysie,
- Stowarzyszenie Kulturalno-Społeczne - Centrum Kultury Romów w Polsce,
- Stowarzyszenie Romów Polskich „Parno Foro”,
- Stowarzyszenie Romów w Krakowie Nowej Hucie,
- Stowarzyszenie Romów w Polsce,
- Stowarzyszenie Romów w Pyrzycach „Patra”,
- Stowarzyszenie Romów we Wrocławiu „Romani Bacht”,
- Towarzystwo Krzewienia Kultury i Tradycji Romskiej „Kałe Jakha”,
- Towarzystwo Kulturalno-Społeczne Romów w RP w Kędzierzynie-Koźlu,
- Związek Romów Polskich,
- Związek Romów Polskich w Gorzowie Wielkopolskim.

Najważniejsze tytuły

- prasowe:** ▪ „Romano Atmo” – dwumiesięcznik,
- „Dialog-Pheniben” – kwartalnik.

Największe imprezy kulturalne:

- Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich *Romane Dyvesa* w Gorzowie Wielkopolskim,
- Międzynarodowy Festiwal Piosenki i Kultury Romów w Ciechocinku,
- Międzynarodowy Tabor Pamięci Romów Tarnów – Szczurowa,
- Obchody Międzynarodowego Dnia Romów,

- Obchody rocznicy likwidacji tzw. *Zieguenerlager* na terenie Miejsca Pamięci i Muzeum Auschwitz-Birkenau, byłego Niemieckiego Nazistowskiego Obozu Koncentracyjny i Zagłady,
- Otwarcie i zamknięcie Sezonu Cygańskiego w Muzeum Okręgowym w Tarnowie.

Rosjanie

Rosjanie to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 8 796 obywateli polskich, w tym: w województwie mazowieckim – 1 950 osób, dolnośląskim – 861, śląskim – 829. Rosjanie mieszkający w Polsce wywodzą się głównie z kolejnych fal migracyjnych, w ramach których przybywali do Polski: w okresie rozbiorów (XIX w.), po rewolucji październikowej (po 1917 r.), w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1944 – 1989) oraz po rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (po 1991 r.).

Mniejszość rosyjska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Osoby reprezentujące tę mniejszość nie kandydowały w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r.

W roku szkolnym 2015/2016 języka rosyjskiego uczyło się w 2 placówkach oświatowych 59 uczniów należących do tej mniejszości, zaś w roku szkolnym 2016/2017 – 68 uczniów w trzech placówkach oświatowych.

Przedstawiciele społeczności rosyjskiej należą w większości do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Ponadto w województwie podlaskim i warmińsko-mazurskim mieszkają staroobrzędowcy (starowiercy). Grupa ta, jako grupa wyznaniowa, powstała w drugiej połowie XVII wieku w wyniku rozłamu w rosyjskiej cerkwi prawosławnej. Pod koniec XVIII wieku staroobrzędowcy osiedlili się na obecnych terenach Polski (Suwalszczyzna i Mazury), uchodząc przed prześladowaniami religijnymi. W okresie ostatnich lat w grupie tej obserwuje się przechodzenie od samoidentyfikacji przede wszystkim religijnej do narodowej, co związane jest m. in. z zacieśnianiem współpracy z innymi organizacjami mniejszości rosyjskiej w Polsce, grupującymi przede wszystkim imigrantów oraz ich potomków oraz z korzystaniem z programów Federacji Rosyjskiej, przeznaczonych dla organizacji mniejszości rosyjskiej z zagranicy.

Główne organizacje:

- Rosyjskie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe z siedzibą w Białymstoku,
- Stowarzyszenie „Rosyjski Dom” z siedzibą w Warszawie,
- Stowarzyszenie Staroobrzędowców w Polsce z siedzibą w Borze k/Augustowa
- Stowarzyszenie „Wspólnota Rosyjska” z siedzibą w Warszawie.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Zdrawstwuje!” – dwumiesięcznik.

Największe imprezy kulturalne:

- Coroczne konferencje Rosjan w Polsce (organizowane za każdym razem w innym mieście),
- Dni Kultury Rosyjskiej w Białymstoku,
- Konkurs Recytatorski Poezji Rosyjskiej,

- Pikniki Staroobrzędowców w Gabowych Grądach Rosyjska Maslenica w Warszawie.

Słowacy

Słowacy to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 2 739 obywateli polskich, w tym: w województwie małopolskim – 1 428 osób, śląskim – 264, mazowieckim – 258. Słowacy zamieszkują tradycyjnie tereny Spisza i Orawy. Według NSP 2002 r. największe skupiska mniejszości słowackiej to gminy powiatu nowotarskiego: gmina wiejska Nowy Targ – 3,25 % ludności, Łapsze Niżne – 2,64 % i Jabłonka – 1,25 % oraz powiatu tatrzańskiego – gmina Bukowina Tatrzańska (2,84 %). Wedle danych NSP 2011 osoby należące do mniejszości słowackiej stanowią odpowiednio 0,6 % (powiat nowotarski) i 0,3 % (powiat tatrzański) mieszkańców każdego z powiatów.

Mniejszość słowacka nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Osoby reprezentujące tę mniejszość kandydowały w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. do władz niektórych gmin województwa małopolskiego z list różnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów jedna osoba należąca do mniejszości słowackiej zasiada w radzie gminy na terenie tego województwa.

W roku szkolnym 2014/2015 języka słowackiego uczyło się w 10 placówkach oświatowych 190 uczniów należących do tej mniejszości, w roku szkolnym 2015/2016 – 219 uczniów w 11 placówkach, zaś w roku szkolnym 2016/2017 – 258 uczniów w 13 placówkach oświatowych.

Słowacy są w większości wiernymi Kościoła Rzymskokatolickiego.

Jedyna organizacja:

- Towarzystwo Słowaków w Polsce.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Život” – miesięcznik,
- „Almanach Słowacy w Polsce” – rocznik.

Największe imprezy kulturalne:

- Dni Kultury Słowackiej w Małopolsce,
- Konkurs plastyczny im. Ludwika Korkoša
- Konkurs „Poznaj ojczyznę swoich przodków”,
- Konkurs recytatorski „Dzień poezji i prozy im. Františka Kolkoviča”
- Przegląd Krajańskich Orkiestr Dętych,
- Przegląd Zespołów Folklorystycznych w Krempachach.

Tatarzy

Tatarzy to mniejszość etniczna, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 1 828 obywateli polskich, w tym: w województwie podlaskim – 539 osób, mazowieckim – 332, pomorskim – 175. Tatarzy zamieszkują

rdzenne kolonie tatarskie na Białostocczyźnie (Bohoniki i Kruszyniany) oraz miasta: Białystok, Sokółkę, Dąbrowę Białostocką, Warszawę i Gdańsk.

Polscy Tatarzy mieszkali na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego od końca XIV wieku. Ich przodkami byli emigranci lub uciekinierzy z terenów ówczesnej Złotej Ordy oraz z Krymu.

Mniejszość tatarska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. Mniejszość ta nie wystawiała również swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r.

Tatarzy w Polsce zatracili znajomość swojego ojczystego języka, pozostali natomiast wierni religii muzułmańskiej. Istotne znaczenie w życiu mniejszości tatarskiej odgrywa działalność Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Główna organizacja: ▪

Fundacja „Tatarskie Towarzystwo Kulturalne”, ▪ Związek Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej.

Najważniejsze tytuły

prasowe: ▪ „Życie Tatarskie” – dwumiesięcznik,
▪ „Przegląd Tatarski” – kwartalnik.

Największa impreza kulturalna: ▪

Dni Kultury Tatarskiej organizowane na Podlasiu ▪ Letnia Akademia Wiedzy o Tatarach.

Ukraińcy

Ukraińcy to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 38 795 obywateli polskich, w tym: w województwie warmińsko-mazurskim – 13 037 osób, zachodniopomorskim – 4 482, pomorskim – 3 932 oraz podkarpackim i małopolskim. W wyniku przeprowadzonej w 1947 r. przez ówczesne władze komunistyczne akcji "Wisła" znacząca część ludności ukraińskiej, zamieszkującej tereny południowoschodniej Polski, została przesiedlona na tereny Polski północnej i zachodniej, gdzie obecnie znajdują się jej największe skupiska.

W wyniku wyborów parlamentarnych przeprowadzonych w 2011 roku mandat poselski uzyskał jeden przedstawiciel mniejszości ukraińskiej wybrany z listy komitetu wyborczego Platformy Obywatelskiej. W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. mniejszość ukraińska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci należący do mniejszości startowali zarówno z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych, część z poparciem organizacji mniejszości ukraińskiej w Polsce. W wyniku wyborów 8 przedstawicieli mniejszości ukraińskiej zasiadło w radach powiatów na terenie województw: podlaskiego (powiat bielski), pomorskiego (powiat bytowski), podkarpackiego (powiat przemyski), warmińsko-mazurskiego (powiaty: kętrzyński, elbląski, braniewski, ostródzki) i zachodniopomorskiego (powiat wałecki). 15 kandydatów należących do mniejszości wybrano do rad miast i gmin na terenach województw: podlaskiego, pomorskiego, podkarpackiego, warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego. Na urząd wójta lub burmistrza wybrano 3 kandydatów reprezentujących mniejszość ukraińską

(województwo dolnośląskie, warmińsko-mazurskie i pomorskie). Przedstawiciele mniejszości ukraińskiej pełnią także funkcje starostów i wicestarostów w powiatach zamieszkanym przez zwarte skupiska osób należących do tej mniejszości.

W roku szkolnym 2014/2015 w 177 placówkach języka ukraińskiego jako języka ojczystego uczyło się 2 934 uczniów, w roku szkolnym 2015/2016 – 3 136 uczniów w 186 placówkach, zaś w roku 2016/2017 – 3 108 uczniów w 187 placówkach.

Ukraińcy w Polsce należą w większości do dwóch kościołów: Kościoła Katolickiego Obrządku Bizantyńsko-Ukraińskiego i Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

Główne organizacje:

- Organizacja Młodzieży Ukraińskiej „PŁAST”,
- Towarzystwo Ukraińskie,
- Ukraińskie Towarzystwo Nauczycielskie w Polsce,
- Ukraińskie Towarzystwo Historyczne, ▪ Związek Ukraińców Podlasia, ▪ Związek Ukraińców w Polsce.

Najważniejsze tytuły prasowe:

- „Nasze Słowo” – tygodnik,
- „Nad Buhom i Narwoju” – dwumiesięcznik.

Niepubliczne media:

- W okresie objętym niniejszym raportem na falach Radia Orthodoxy z Białegostoku emitowana były audycja radiowa w języku ukraińskim „Ukraińskie słowo”. Audycje w języku ukraińskim były także dostępne na falach Prawosławnego Radia Internetowego Diecezji Lubelsko-Chełmskiej „Orthodox.fm”.

Największe imprezy kulturalne:

- „Dni Kultury Ukraińskiej w Regionach” – w Zielonej Górze, Szczecinie i Giżycku,
- Dziecięce Festiwale i Konkursy – Koszalin, Elbląg, Olsztyn, Wrocław, Giżycko,
- „Festiwal Kultury Ukraińskiej”,
- Festiwal Kultury Ukraińskiej na Podlasiu "Podlaska Jesień”,
- „Na Iwana, na Kupała” w Dubiczach Cerkiewnych,
- „Misteria Kupalskie” w Kruklankach i Przemyślu
- Ukraińskie Spotkania na Pograniczach w Bytowie, Mokrem, Sanoku.

Żydzi

Żydzi to mniejszość narodowa, do której przynależność podczas przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań* zadeklarowało 7 353 obywateli polskich, w tym: w województwie mazowieckim – 2 690 osób, dolnośląskim – 880, małopolskim – 745. Żydzi mieszkają w rozproszeniu, przede wszystkim w dużych miastach. Pierwsze wzmianki o Żydach na terenach polskich pochodzą z X wieku, a pierwszym oficjalnym polskim dokumentem nadającym Żydom

przywileje i autonomię był tzw. statut¹³ kaliski z XIII wieku. Żydzi napływali do Polski ze względu na stosunkowo najlepsze (na tle nieustannych pogromów w Europie Zachodniej) warunki bezpiecznego życia i rozwoju własnej kultury oraz gwarantowaną przywilejami królewskimi autonomię gmin wyznaniowych. Liczba Żydów w Polsce tradycyjnie oscylowała w okolicach 10 % populacji (najwięcej w Europie). Rozwój żydowskiego życia w Polsce został brutalnie przerwany przez II wojnę światową i hitlerowską politykę *Endlösung*. W okresie PRL-u, w kilku falach emigracyjnych wyjechała znaczna część polskich Żydów. Po roku 1989 nastąpiło odrodzenie życia żydowskiego w Polsce. Wiele osób powróciło do swoich żydowskich korzeni. Powstały nowe organizacje działające na rzecz rozwoju życia społeczności żydowskiej w Polsce.

Mniejszość żydowska nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie. W wyniku wyborów samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. jedna osoba należąca do mniejszości żydowskiej uzyskała mandat radnego w jednej z gmin województwa wielkopolskiego.

W roku szkolnym 2014/2015 języka hebrajskiego uczyło się w 8 placówkach oświatowych (w Warszawie i Wrocławiu) 418 uczniów należących do tej mniejszości. W roku szkolnym 2015/2016 w 10 placówkach uczyło się 427 uczniów, zaś w roku szkolnym 2016/2017 – 435 uczniów w 10 placówkach. Język jidysz (tradycyjny język Żydów polskich) nauczany jest na kursach organizowanych przez organizacje żydowskie.

Żydzi to wyznawcy religii mojżeszowej. Istotne znaczenie w życiu mniejszości żydowskiej odgrywa działalność Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej oraz zrzeszonych w nim gmin.

Główne organizacje:

- Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego,
- Fundacja „Shalom”,
- Stowarzyszenie „Dzieci Holokaustu” w Polsce,
- Stowarzyszenie Żydowski Instytut Historyczny,
- Stowarzyszenie Żydów Kombatantów i Poszkodowanych w II Wojnie Światowej,
- Żydowska Ogólnopolska Organizacja Młodzieżowa,
- Towarzystwo Społeczno – Kulturalne Żydów w Polsce.

Najważniejsze tytuły prasowe: ▪

- „Dos Jidisze Wort – Słowo Żydowskie” - miesięcznik, ▪ „Midrasz” – dwumiesięcznik.

Największe imprezy kulturalne:

- Dni Książki Żydowskiej w Warszawie,
- Festiwal Kultury Żydowskiej *Simha* we Wrocławiu
- Festiwal Kultury Żydowskiej „Warszawa Singera”, ▪ Obchody Rocznic Powstania w Getcie Warszawskim.

---

¹³ Statut w ujęciu historycznym oznaczał regulacje prawodawcze, wydawane przez kolejnych władców. W przypadku ludności żydowskiej kolejne statuty często zatwierdzały m.in. różnego rodzaju przywileje dla tej ludności, wydawane przez poprzednich władców, poczynając od pierwszego znanego, wymienionego w tekście XIII-wiecznego statutu kaliskiego.

4.3 Charakterystyka społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Językiem kaszubskim, jako językiem najczęściej używanym w kontaktach domowych, zgodnie z danymi przeprowadzonego w 2011 r. *Narodowego spisu powszechnego ludności i mieszkań*, posługuje się 108 140 osób, w tym w województwie pomorskim – 107 742 osoby. Wedle NSP z 2011 r. największe skupiska osób używających w kontaktach domowych języka regionalnego znajdują się w następujących powiatach województwa pomorskiego: kartuskim – 39,40 % mieszkańców powiatu, puckim – 22,30 % mieszkańców powiatu, wejherowskim – 11,50 % mieszkańców powiatu i bytowskim – 11,20 % mieszkańców powiatu. Według danych NSP 2011 na terenie 19 gmin województwa pomorskiego osoby posługujące się w kontaktach domowych językiem regionalnym stanowią ponad 20 % mieszkańców gminy, w tym w 5 – ponad 50 %.

W wyborach parlamentarnych przeprowadzonych w 2011 r. społeczność używająca języka regionalnego nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Osoby związane z tą społecznością kandydowały z list ogólnokrajowych partii politycznych. W parlamencie funkcjonuje Kaszubski Zespół Parlamentarny skupiający obecnie w swoich szeregach 9 senatorów i 5 posłów działających na rzecz Kaszub i Pomorza. Wśród nich również parlamentarzystów związanych ze społecznością posługującą się językiem regionalnym.

W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. społeczność używająca języka regionalnego nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci reprezentujący tę społeczność ubiegali się o mandaty we władzach samorządowych województwa pomorskiego z list różnorodnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów szereg osób związanych ze społecznością kaszubską zasiadło w sejmiku województwa pomorskiego oraz w Zarządzie Województwa Pomorskiego. Przedstawiciele społeczności kaszubskiej zasiedli również w radach powiatów na terenie województwa. Wiele osób związanych ze społecznością kaszubską zostało wybranych na stanowiska wójtów, burmistrzów i prezydentów miast województwa pomorskiego. Osoby należące do społeczności kaszubskiej zasiadają także, z ramienia różnorodnych partii politycznych i komitetów wyborczych, w radach wielu gmin województwa, kierując niektórymi z jednostek samorządu terytorialnego.

W roku szkolnym 2014/2015 języka kaszubskiego uczyło się w 468 placówkach oświatowych 19 – 529 uczniów należących do tej społeczności, w roku szkolnym 2015/2016 w 485 placówkach uczyło się 20 323 uczniów, zaś w roku szkolnym 2016/2017 – 20 690 uczniów w 514 placówkach oświatowych.

Osoby używające w kontaktach domowych języka regionalnego są w większości wiernymi Kościoła Rzymskokatolickiego.

Główne organizacje:

- Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie,
- Instytut Kaszubski,
- Fundacja „Kaszubski Uniwersytet Ludowy”,
- Stowarzyszenie „Ziemia Pucka”,
- Stowarzyszenie „Kaszëbskô Jednota”.

Najważniejszy tytuł prasowy:

- „Pomerania” – miesięcznik.

Niepubliczne media:

- Radio „Kaszëbë” – nadające programy w języku kaszubskim,
- TVT Teletronik z Kartuz – telewizja kablowa nadająca m.in. programy w języku kaszubskim,
- Twoja Telewizja Morska z Wejherowa – telewizja kablowa nadająca m.in. programy w języku kaszubskim.

Największe imprezy kulturalne:

- Dyktando kaszubskie „Piszã pò kaszëbskù”,
- Konkurs mowy kaszubskiej „By nie zapomnieć mowy ojców” im. Jana Drzeżdżona
- Konkurs Wojewódzki Literatury Kaszubskiej „Rodnô Mòwa”,
- Letnia Szkoła Języka Kaszubskiego, ▪ Spotkania piszących po kaszubsku,
- Zjazdy Kaszubów – organizowane corocznie na terenie województwa pomorskiego.

5. Opis sytuacji na terenach zamieszkałych przez poszczególne mniejszości.

Największe skupiska osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych znajdują się w województwach Polski południowo – zachodniej (województwa: opolskie – 80 327 obywateli RP, śląskie – 40 752 i dolnośląskie – 16 775) i północno-wschodniej (województwa: podlaskie – 47 711, warmińsko-mazurskie – 20 294 oraz w województwie mazowieckim – 15 508).

Stopa bezrobocia dla ludności ogółem, według danych GUS z grudnia 2016 r., wynosi w Polsce 8,3 %. Spośród województw, w których są znaczne skupiska osób należących do mniejszości wyższy od średniej wskaźnik występuje w województwie warmińsko-mazurskim (14,2 % – jest to województwo o najwyższym wskaźniku bezrobocia w skali kraju), ponadto wyższe od średniej wskaźniki bezrobocia odnotowano w województwach kujawsko-pomorskim (12,1%) oraz podkarpackim (11,6%). Wskaźniki bezrobocia niższe niż średnia krajowa osiągnęły województwa: wielkopolskie (5%), śląskie (6,6 %), małopolskie (6,7%), mazowieckie (7,2 %), dolnośląskie (7,3 %) i pomorskie (7,3%).

PKB na jednego mieszkańca, według danych GUS na 2015 r., wynosi w Polsce 46 764 zł (ok. 11.318 €¹⁴). Spośród województw, w których mieszkają znaczne skupiska osób należących do mniejszości, PKB na 1 mieszkańca wyższy niż średnia krajowa jest w województwach: mazowieckim (74 550 zł), dolnośląskim (52 128 zł) i śląskim (44 372 zł). Niższy jest natomiast w podlaskim (33 230 zł), warmińsko-mazurskim (33 194 zł) i opolskim (37 791 zł). Trzy z wymienionych województw zamieszkałych przez najliczniejsze skupiska osób należących do mniejszości (mazowieckie, dolnośląskie i śląskie) przodują w skali kraju pod względem wysokości PKB na jednego mieszkańca.

6. Podstawowe dane ¹⁵¹⁶

	Powierzchnia w km ² (2016)	Ludność (stan w dniu 31 grudnia 2016 r.)	PKB na 1 mieszkańca w PLN/ € ¹⁸ (2015 r.)	Bezrobotni (grudzień 2016 r. w tysiącach)	Stopa bezrobocia w % (grudzień 2016 r.)

¹⁴ Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień 2015 r. (4,2846 PLN=1€).

¹⁵ Źródło: raporty Głównego Urzędu Statystycznego.

¹⁶ Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień 2015 r. (4,2846 PLN=1€).

POLSKA	312 679	38 432 992	46 764 / 10.914	1 335,2	8,3
Dolnośląskie	19 947	2 903 710	52 128 / 12.166	86,0	7,3
Kujawsko-Pomorskie	17 972	2 083 927	38 142 / 8.902	98,5	12,1
Lubelskie	25 122	2 133 340	32 063 / 7.483	95,6	10,4
Lubuskie	13 988	1 017 376	39 042 / 9.112	32,4	8,7
Łódzkie	18 219	2 485 323	43 736 / 10.208	91,0	8,6
Małopolskie	15 183	3 382 260	42 139 / 9.835	96,5	6,7
Mazowieckie	35 558	5 365 898	74 550/17.399	188,9	7,2
Opolskie	94 12	993 036	37 791 / 8.820	32,4	9,0
Podkarpackie	17 846	2 127 656	33 050 / 7.714	107,6	11,6
Podlaskie	20 187	1 186 625	33 230 / 7.756	48,4	10,4
Pomorskie	18 310	2 315 611	44 854 / 10.469	64,1	7,3
Śląskie	12 333	4 559 164	48 702 / 11.367	120,0	6,6
Świętokrzyskie	11 711	1 252 900	33 877 / 7.907	57,1	10,8
Warmińsko-Mazurskie	24 173	1 436 367	33 194 / 7.747	73,1	14,2
Wielkopolskie	29 826	3 481 625	50 870 / 11.873	77,7	5,0
Zachodniopomorskie	22 892	1 708 174	39 693 / 9.264	65,8	11,0

CZĘŚĆ II: REALIZACJA KONWENCJI RAMOWEJ O OCHRONIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

Artykuł 1

Ochrona mniejszości narodowych oraz praw i wolności osób należących do tych mniejszości stanowi integralną część międzynarodowej ochrony praw człowieka i, jako taka, wchodzi w zakres współpracy międzynarodowej.

Rzeczpospolita Polska przyjęła szereg aktów prawa międzynarodowego, regulujących m.in. prawa mniejszości narodowych i etnicznych. Informacja na temat statusu prawa międzynarodowego w ustawodawstwie krajowym przekazana została w części pierwszej (rozdział 2).

Artykuł 2

Postanowienia niniejszej Konwencji Ramowej będą stosowane w dobrej wierze, w duchu zrozumienia i tolerancji oraz w zgodzie z zasadami dobrego sąsiedztwa, przyjaznych stosunków i współpracy pomiędzy państwami.

Ratyfikowanie przez Polskę *Konwencji* wiązało się z koniecznością dostosowania ustawodawstwa krajowego do wymienionych w niej zasad. Pamiętano o tym w trakcie prac nad projektem ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Przygotowując poszczególne przepisy ustawy kierowano się zasadami zawartymi w *Konwencji*. W niektórych przypadkach przepisy *Konwencji* zostały przytoczone wprost. W konsekwencji, dzięki przyjęciu w 2005 r. ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, do polskiego systemu prawnego implementowane zostały wszystkie zasady zawarte w *Konwencji*.

Ratyfikowanie przez Polskę *Konwencji* oznaczało też uroczystą deklarację Rzeczypospolitej, że cele wymienione w preambule *Konwencji* są również celami Państwa Polskiego. Oznacza to uznanie, że ochrona mniejszości narodowych i etnicznych jest niezbędna dla stabilizacji, bezpieczeństwa i pokoju w Europie, że różnorodności etnicznej, językowej i kulturalnej należy się szacunek. Jest to również wyrazem głębokiego przekonania, że różnorodność wzbogaca państwo i jego obywateli. Polska – jako strona *Konwencji* – wnosi do wspólnego dziedzictwa kulturowego Europy bogactwo kultur mniejszości narodowych i etnicznych. Do takiej postawy zobowiązuje Polskę także jej tradycja. Rzeczpospolita była w Europie przez wieki ostoją tolerancji religijnej i narodowościowej. Efektem tej tolerancji jest wielowiekowa obecność w Polsce np. mniejszości tatarskiej, żydowskiej, ormiańskiej, karaimejskiej czy romskiej, które – prześladowane w innych krajach – w Polsce znalazły swój dom.

W krajach demokratycznych obecność mniejszości narodowych jest ważnym faktem społecznym i kulturowym. W wyniku zmian, jakie dokonały się w Polsce po 1989 r., mniejszości narodowe i etniczne korzystają z pełni praw wynikających z przepisów zawartych w prawie krajowym i międzynarodowym. Polski rząd pilnie wsłuchuje się w głosy mniejszości, dążąc do stworzenia warunków, które zapewniłyby harmonijny rozwój ich kultury i tożsamości oraz promocję postaw otwartości i tolerancji wśród społeczeństwa polskiego, zwłaszcza wśród młodzieży. Podejmowanie odpowiednich środków w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych jest ustawowym obowiązkiem polskich organów władzy publicznej.

Artykuł 3

1. Każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nienależącej do takiej mniejszości, a wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie pociągnie za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków.

Art. 53 *Konstytucji* gwarantuje wolność sumienia. Ustęp 7 tego artykułu stanowi, iż nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawniania swego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania. Zgodnie z art. 31 *Konstytucji* wolność człowieka podlega ochronie prawnej i nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego mu prawo nie nakazuje.

Jednocześnie, zgodnie z przepisem art. 51 ust. 1 *Konstytucji RP* nikt nie może być obowiązany inaczej, niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby.

Jedną z pierwszych ustaw, przyjętych w wyniku zmian ustrojowych w 1989 r. była ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (Dz.U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965 z późn. zm.).

Kwestie te reguluje również ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *o ochronie danych osobowych* (Dz. U. z 2016 r. poz. 922), której przepis art. 27 wprowadza zakaz przetwarzania danych ujawniających pochodzenie rasowe lub etniczne. Przetwarzanie tych danych jest dopuszczalne jedynie w przypadkach wymienionych w ustawie.

Zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* „Każda osoba należąca do mniejszości ma prawo do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nienależącej do mniejszości, a wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie pociąga za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków”. Warto zauważyć, że przepis ten jest powtórzeniem art. 3 ust. 1 *Konwencji*. Ponadto, zgodnie z art. 4 ust. 2 ustawy „nikt nie może być obowiązany, inaczej niż na podstawie ustawy, do ujawnienia informacji o własnej przynależności do mniejszości lub ujawnienia swojego pochodzenia, języka mniejszości lub religii”, a zgodnie z art. 4 ust. 3 „nikt nie może być obowiązany do udowodnienia własnej przynależności do danej mniejszości”.

Warto w tym miejscu poinformować o jeszcze jednym elemencie, który wprowadziła ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Art. 2 zawiera definicje mniejszości narodowej i mniejszości etnicznej oraz wylicza mniejszości narodowe i etniczne występujące w Polsce. Żeby pewną wspólnotę można było uznać za mniejszość narodową lub etniczną, jej członkowie muszą posiadać obywatelstwo polskie, a ona sama musi spełniać łącznie sześć warunków, przy czym pięć warunków jest wspólnych dla mniejszości narodowych i etnicznych, a jeden określa różnicę między nimi. Mniejszością narodową lub etniczną jest więc, według tej definicji, grupa obywateli polskich, która spełnia następujące kryteria:

- 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat.

Za mniejszość narodową uznaje się grupę, która utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie, a za mniejszość etniczną grupę nieutożsamiającą się z takim narodem. Zgodnie z przyjętymi kryteriami, ustawa wymienia 9 mniejszości narodowych (białoruską, czeską, litewską, niemiecką, ormiańską, rosyjską, słowacką, ukraińską i żydowską) oraz 4 etniczne (karaimską, łemkowską, romską i tatarską). Ponadto, ustawa definiuje język regionalny¹⁷, którym w jej rozumieniu jest język kaszubski. Należy podkreślić, że wszystkie przepisy ustawy w takim samym stopniu odnoszą się do mniejszości narodowych, jak i etnicznych.

---

¹⁷ Art. 19. 1. Za język regionalny w rozumieniu ustawy, zgodnie z Europejską Kartą Języków Regionalnych lub Mniejszościowych, uważa się język, który:

Poszanowanie dla kryterium subiektywnego, czyli dla oświadczenia o przynależności do mniejszości narodowej nie pomniejsza walidacyjności i znaczenia kryterium obiektywnego, wedle którego prawne uznanie określonej mniejszości narodowej czy etnicznej należy do organów publicznych państwa, w procedurze pozwalającej na odwołanie się do wyższych organów administracyjnych i niezawisłych sądów (zob. implikacje wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 17.12.2004 r. w sprawie *Gorzelik i Inni przeciwko Polsce*).

Zasada swobodnego decydowania o przynależności do mniejszości narodowej zawarta została w traktatach, które Polska podpisała z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Ukrainą, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską.

2. Osoby należące do mniejszości narodowych mogą korzystać z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej Konwencji Ramowej indywidualnie, jak też wspólnie z innymi.

Zgodnie z art. 4 ust. 4 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* „osoby należące do mniejszości mogą korzystać z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej ustawie indywidualnie, jak też wspólnie z innymi członkami swojej mniejszości.” Warto zauważyć, że przepis ten stanowi powtórzenie art. 3 ust. 2 *Konwencji*.

Rząd pragnie potwierdzić, że osoby nienależące do mniejszości narodowych, w tym osoby niebędące obywatelami polskimi korzystają na zasadach ogólnych z postanowień ustawodawstwa polskiego oraz ratyfikowanych umów międzynarodowych w zakresie ochrony ich praw i wolności człowieka.

Możliwość korzystania z praw i wolności indywidualnie lub wspólnie z innymi osobami należącymi do mniejszości narodowych i etnicznych została określona ponadto w traktatach dwustronnych, które Polska zawarła m.in. z: Republiką Federalną Niemiec, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną, Ukrainą, Republiką Białoruś, oraz Republiką Litewską.

Artykuł 4

1. Strony zobowiązują się zagwarantować osobom należącym do mniejszości narodowych prawo do równości wobec prawa oraz jednakową ochronę prawa. W tym względzie, jakkolwiek dyskryminacja wynikająca z przynależności do mniejszości narodowej jest zabroniona.

W Rzeczypospolitej Polskiej gwarancje równości wobec prawa mają rangę zasad konstytucyjnych. *Konstytucja RP* wprowadza następujące regulacje odnoszące się do zapewnienia tej zasady:

- 1) jest tradycyjnie używany na terytorium danego państwa przez jego obywateli, którzy stanowią grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności tego państwa;
- 2) różni się od oficjalnego języka tego państwa; nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka państwa, ani języków migrantów.

Art. 2 *Konstytucji* wskazuje, że Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej. Według art. 5 *Konstytucji*,

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. W art. 7 ustawy zasadniczej zostało zapisane, że organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa.

Osoby, których konstytucyjne prawa i wolności zostały naruszone, mają możliwość dochodzenia tych praw m. in. przed Trybunałem Konstytucyjnym. Przepis art. 79 ust. 1 *Konstytucji* stanowi, że każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z *Konstytucją* ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w *Konstytucji*.

Zgodnie z art. 80 *Konstytucji*, każdy ma prawo wystąpienia, na zasadach określonych w ustawie, do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskiem o pomoc w ochronie swoich wolności lub praw naruszonych przez organy władzy publicznej. Instytucja Rzecznika Praw Obywatelskich została powołana w 1987 roku. Rzecznik Praw Obywatelskich, zgodnie z przepisem art. 208 ust. 1 *Konstytucji*, stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w *Konstytucji* oraz w innych aktach normatywnych (ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o *Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Dz. U. z 2014 r. poz. 1648). Od samego początku funkcjonowania instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich w zasięgu jej zainteresowań pozostawały sprawy mniejszości narodowych i etnicznych.

Zgodnie z przepisem art. 31 *Konstytucji* wolność człowieka podlega ochronie prawnej. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 32 *Konstytucji* stanowi, że wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.

Dyskryminacji wynikającej z przynależności do mniejszości narodowych lub etnicznych zabrania także przepis art. 6 ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*.

Szczegółowe uregulowania dotyczące zakazu wszelkiej dyskryminacji, w tym wynikającej z przyczyn narodowości i pochodzenia etnicznego na rynku pracy, zapisano w ustawie z dnia 26 czerwca 1974 r. *Kodeks pracy* (Dz. U. z 2016 r. poz. 1666). W art. 11³ *Kodeksu* zapisano zakaz jakiegokolwiek dyskryminacji w zatrudnieniu, bezpośredniej lub pośredniej, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także ze względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy. Dalsze szczegółowe przepisy dotyczące zakazu dyskryminacji zamieszczono w Rozdziale IIa - *Równe traktowanie w zatrudnieniu Kodeksu pracy*. I tak, przepis art. 18^{3a} § 1 *Kodeksu* stanowi, że pracownicy powinni być równo traktowani w zakresie nawiązania i rozwiązania stosunku pracy, warunków zatrudnienia, awansowania oraz dostępu do szkolenia w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych, w szczególności bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także bez względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu

pracy. W § 2 wspomnianego artykułu zapisano, iż równe traktowanie w zatrudnieniu oznacza niedyskryminowanie w jakikolwiek sposób, bezpośrednio lub pośrednio, z przyczyn określonych w § 1. W § 5. zapisano natomiast, iż przejawem dyskryminowania w rozumieniu § 2 artykułu jest także działanie polegające na zachęcaniu innej osoby do naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu lub nakazaniu jej naruszenia tej zasady oraz niepożądane zachowanie, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności pracownika i stworzenie wobec niego zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery (molestowanie). Zgodnie z § 7 podporządkowanie się przez pracownika molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu (zdefiniowanemu w § 6 artykułu), a także podjęcie przez niego działań przeciwstawiających się molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu nie może powodować jakichkolwiek negatywnych konsekwencji wobec pracownika. Zasada niedyskryminacji w zatrudnieniu została więc sformułowana w taki sposób, aby było oczywiste, że jej stosowanie jest podstawowym obowiązkiem pracodawcy. Zakaz dyskryminacji obejmuje wszystkie etapy stosunku pracy, począwszy od doboru pracowników, ustalenia treści stosunku pracy i jego realizacji, na rozwiązaniu tego stosunku kończąc. Zakazana jest zarówno dyskryminacja bezpośrednia, jak i pośrednia. We wspomnianym artykule zdefiniowano również oba te pojęcia. Przepis art. 18^{3b} § 1 *Kodeksu pracy* stanowi, że za naruszenie zasady równego traktowania w zatrudnieniu, z zastrzeżeniem przypadków wymienionych w § 2-4 artykułu, uważa się różnicowanie przez pracodawcę sytuacji pracownika z jednej lub kilku przyczyn określonych w art. 18^{3a} § 1, którego skutkiem jest w szczególności: odmowa nawiązania lub rozwiązanie stosunku pracy, niekorzystne ukształtowanie wynagrodzenia za pracę lub innych warunków zatrudnienia albo pominięcie przy awansowaniu lub przyznawaniu innych świadczeń związanych z pracą, pominięcie przy typowaniu do udziału w szkoleniach podnoszących kwalifikacje zawodowe – chyba że pracodawca udowodni, że kierował się obiektywnymi powodami. Zgodnie z § 3 wspomnianego artykułu, nie stanowią naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu działania podejmowane przez określony czas, zmierzające do wyrównywania szans wszystkich lub znacznej liczby pracowników wyróżnionych z jednej lub kilku przyczyn określonych w art. 18^{3a} § 1, przez zmniejszenie na korzyść takich pracowników faktycznych nierówności, w zakresie określonym w tym przepisie. W § 4 zapisano natomiast, iż nie stanowi naruszenia zasady równego traktowania ograniczanie przez kościoły i inne związki wyznaniowe, a także organizacje, których etyka opiera się na religii, wyznaniu lub światopoglądzie, dostępu do zatrudnienia, ze względu na religię, wyznanie lub światopogląd, jeżeli rodzaj lub charakter wykonywania działalności przez kościoły i inne związki wyznaniowe, a także organizacje powoduje, że religia, wyznanie lub światopogląd są rzeczywistym i decydującym wymaganiem zawodowym stawianym pracownikowi, proporcjonalnym do osiągnięcia zgodnego z prawem celu zróżnicowania sytuacji tej osoby. Dotyczy to również wymagania od zatrudnionych działania w dobrej wierze i lojalności wobec etyki kościoła, innego związku wyznaniowego oraz organizacji, których etyka opiera się na religii, wyznaniu lub światopoglądzie. W art. 18^{3c} zapisano prawo pracowników do jednakowego wynagrodzenia za jednakową pracę lub za pracę o jednakowej wartości. Gwarancje przestrzegania zasady niedyskryminacji w stosunkach pracy zawarte zaś zostały w przepisach art. 18^{3d} *Kodeksu pracy*, zgodnie z którymi osoba, wobec której pracodawca naruszył zasadę równego traktowania w zatrudnieniu, ma prawo do odszkodowania w wysokości nie niższej niż minimalne wynagrodzenie za pracę, ustalone na podstawie odrębnych przepisów. Sprawy o odszkodowania z tytułu dyskryminacji w miejscu pracy, jako oddzielna kategoria spraw, są rozpoznawane przez sądy od dnia 1 stycznia 2002 r. Ponadto, zgodnie z przepisami art. 18^{3e} § 1 skorzystanie przez pracownika z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu nie może być podstawą niekorzystnego traktowania pracownika, a także nie może powodować jakichkolwiek negatywnych konsekwencji wobec pracownika, zwłaszcza nie

może stanowić przyczyny uzasadniającej wypowiedzenie przez pracodawcę stosunku pracy lub jego rozwiązanie bez wypowiedzenia. Zgodnie z § 2 tego artykułu przepis § 1 stosuje się odpowiednio do pracownika, który udzielił w jakiegokolwiek formie wsparcia pracownikowi korzystającemu z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu.

Poza Kodeksem pracy zakaz dyskryminacji m.in. ze względu na pochodzenie etniczne został wprowadzony w obowiązującej od dnia 1 czerwca 2004 r. ustawie *o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy* (Dz. U. z 2016 r. poz. 645). Stosownie do art. 2a ustawy przepisy chronią przestrzeganie zasady równego traktowania w dostępie i korzystaniu z usług rynku pracy oraz instrumentów rynku pracy bez względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. W art. 10 zaznaczono, iż kryteria wydawania zezwoleń na pracę cudzoziemców określone przez wojewodę nie mogą zawierać wymagań dyskryminujących ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, pochodzenie etniczne, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne, ani ze względu na przynależność związkową lub do organizacji pracodawców. W art. 19c ustawy zapisano, że agencja zatrudnienia nie może dyskryminować ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie, ani ze względu na przynależność związkową osób, dla których poszukuje zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej. W art. 36 – dotyczącym pośrednictwa pracy – określono w ust. 4, że pośrednictwo pracy jest wykonywane nieodpłatnie m.in. zgodnie z zasadami równości – oznaczającej obowiązek powiatowych urzędów pracy udzielania wszystkim poszukującym pracy pomocy w jej znalezieniu, bez względu na ich płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie lub orientację seksualną. W ust. 5e tego artykułu zapisano natomiast, że powiatowy urząd pracy nie może przyjąć oferty pracy, jeżeli pracodawca zawarł w ofercie pracy wymagania, które naruszają zasadę równego traktowania w zatrudnieniu w rozumieniu przepisów prawa pracy i mogą dyskryminować kandydatów do pracy, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie lub orientację seksualną. W art. 38 dotyczącym poradnictwa zawodowego i informacji zawodowej zapisano, iż działania te realizowane są zgodnie m.in. z zasadą równości bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne lub przynależność związkową. W art. 40 ust. 6 ustawy zapisano natomiast zakaz dyskryminacji przy kierowaniu bezrobotnych na szkolenia. Ustawa przewidziała również kary za złamanie zawartych w niej zasad dotyczących zakazu dyskryminacji. I tak art. 121 ust. 3 stanowi, iż karze grzywny nie niższej niż 3 000 zł (ekwiwalent ok. 706 €¹⁸) podlega ten, kto prowadząc agencję zatrudnienia nie przestrzega zasady zakazu dyskryminacji ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie lub ze względu na przynależność związkową. Z kolei w art. 123 sformułowano normę, że kto ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, pochodzenie, wyznanie lub orientację seksualną, odmówił zatrudnienia kandydata na wolnym miejscu zatrudnienia lub miejscu przygotowania zawodowego, podlega karze nie niższej niż 3 000 zł. (ekwiwalent ok. 706 €).

Z dniem 1 stycznia 2011 roku weszła w życie ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. *o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* (Dz. U. z 2016 r. poz. 1219), stanowiąca uzupełnienie istniejących wcześniej regulacji w zakresie zasady równego traktowania bez względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd,

---

¹⁸ Uśredniony kurs euro według średniego kursu NBP za styczeń i grudzień w latach 2012-2016: 4,2464 PLN=1€.

niepełnosprawność, wiek oraz orientację seksualną. Porządkuje ona sytuację prawną i w pełni implementuje przepisy obowiązujących dyrektyw antydyskryminacyjnych Unii Europejskiej, a jednocześnie określa środki prawne ochrony zasady równego traktowania oraz organy odpowiedzialne za realizację zasady równego traktowania.

2. Strony zobowiązują się do przyjęcia, tam, gdzie to konieczne, odpowiednich środków w celu popierania, we wszystkich sferach życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pełnej i rzeczywistej równości pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowej a osobami należącymi do większości. W tym względzie wezmą pod uwagę specyficzne warunki osób należących do mniejszości narodowych.

Fundamentalne znaczenie dla zagwarantowania równości wobec prawa oraz jednakowej ochrony prawnej mają postanowienia art. 32 *Konstytucji*. Zgodnie z tym artykułem wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny. Ponadto, art. 6 ust. 2 ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* zobowiązuje organy władzy publicznej do podejmowania odpowiednich środków w celu: popierania pełnej i rzeczywistej równości w sferze życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowych lub etnicznych, a osobami należącymi do większości; ochrony osób, które są obiektem dyskryminacji, wrogości lub przemocy, będących skutkiem ich przynależności do mniejszości narodowych lub etnicznych oraz umacniania dialogu międzykulturowego. Natomiast przepis art. 21 ust. 2 ustawy nakłada na ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych m.in. obowiązki dotyczące realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne.

Wspomniana już ustawa o *wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* określa obszary i sposoby przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania, między innymi, ze względu na pochodzenie etniczne i narodowość.

Dodatkowo zakaz dyskryminacji w zatrudnieniu ustanawia wspomniany już przepis art. 11³ *Kodeksu pracy*, zgodnie z którym nie jest dopuszczalna jakakolwiek dyskryminacja bezpośrednia lub pośrednia w zatrudnieniu, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, przekonania – zwłaszcza polityczne lub religijne – oraz przynależność związkową.

Mniejszością najbardziej narażoną na zjawisko wykluczenia społecznego jest mniejszość romska. Mniejszość ta pozostaje w najtrudniejszym położeniu społeczno-ekonomicznym, znacząco odróżniającym się na tle pozostałych mniejszości narodowych i etnicznych. Z tego względu w latach 2004–2013 na terenie całego kraju realizowany był *Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce*, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 19 sierpnia 2003 r., będący kontynuacją wcześniejszego, regionalnego 3-letniego pilotażu. Po wygaśnięciu tego instrumentu Rada Ministrów w dniu 7 października 2014 r. uchwałą nr 202 przyjęła *Program integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014–2020*.

Za podstawowy cel *Programu integracji* uznano zwiększenie integracji społeczności romskiej w życiu społeczeństwa obywatelskiego dzięki wsparciu udzielanemu w czterech dziedzinach:

- edukacji, w tym edukacji kulturalnej (która obejmuje ochronę i zachowanie tożsamości kulturowej Romów, działania zmierzające do poprawy stanu wiedzy na temat społeczności romskiej, a także wizerunku Romów wśród nieromskiej większości),

- mieszkalnictwa,
- zdrowia,
- działań prozatrudnieniowych.

W roku 2015 podstawą finansowania *Programu Integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014 – 2020* były środki przekazane z rezerwy celowej, a także środki pozostające w gestii Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (Minister SWiA). Na finansowanie *Programu* przeznaczono 9 868 tys. zł (ok. 2.303.105 €) w ramach rezerwy celowej budżetu państwa, uruchamianej z inicjatywy Ministra SWiA. Powyższa kwota została rozdysponowana przez Ministra SWiA za pośrednictwem wojewodów. Dodatkowo, z części 43 budżetu państwa Minister SWiA przekazał kwotę 450 tys. zł (ok. 105.026 €) na stypendia dla studentów romskich i uczniów romskich szczególnie uzdolnionych, a także dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Na realizację części zadań w dziedzinie edukacji przekazano kwotę w wysokości 700 tys. zł (ok. 163.374 €) z budżetu Ministra Edukacji Narodowej (część 30 budżetu państwa). W 2015 roku, ze środków własnych oraz innych źródeł finansowania, podmioty realizujące zadania dodatkowo zgromadziły 894 tys. zł (ok. 208.652 €), przeznaczając je na dofinansowanie zadań programowych. Najwięcej środków z innych źródeł na zadania programowe przeznaczyły województwa: małopolskie – 290 tys. zł (ok. 67.683 €), śląskie – 254 tys. zł (ok. 59.281 €) i dolnośląskie – 136 tys. zł (ok. 31.741€). Jedynie w województwach: lubuskim, podlaskim, świętokrzyskim i zachodniopomorskim, wszystkie zadania objęte *Programem* zrealizowane były wyłącznie ze środków budżetowych. Sumując powyższe dane należy stwierdzić, że w 2015 roku na sfinansowanie zadań *Programu* zaangażowano kwotę 11 912 tys. zł (ok. 2.780.157 €). Z tej kwoty na realizację wszystkich zadań objętych *Programem* w 2015 roku wykorzystano łącznie 11 658 tys. zł (ok. 2.720.876 €), co stanowi 97,9 % wszystkich zaangażowanych środków.

Za dziedzinę priorytetową dla *Programu* została uznana edukacja. Łącznie z budżetu państwa (rezerwa celowa, część 43 oraz część 30) na realizację zadań w dziedzinie "Edukacja" wydano 7 164 tys. zł (ok. 1.672. 015 €), w tym z rezerwy celowej 6 041 tys. zł (ok. 1.409.917€). Powyższa kwota stanowi 66,6 % wszystkich wydatków poniesionych na realizację *Programu*. Na działania podjęte w dziedzinie „Mieszkalnictwo” wydatkowano z rezerwy celowej 2 531 tys. zł (ok. 590.713 €), co stanowi 26,2% wszystkich wydatków poniesionych na realizację *Programu*. Działania podejmowane w obszarze „Praca” zamknęły się kwotą 741 tys. zł (ok. 172.943 €), co stanowi 7,7 % wszystkich nakładów finansowych poniesionych na realizację *Programu*; zaś na działania podejmowane w obszarze „Zdrowie” wydatkowano 329 tys. zł (ok. 76.786 €), co stanowi 3,4% wszystkich wydatków poniesionych na realizację *Programu*.

Edukacja

Według danych pochodzących ze wszystkich województw w roku szkolnym 2014/2015 – 3 230 dzieci romskich było objętych obowiązkiem szkolnym. Z tej liczby, 3 002 dzieci romskich realizowało obowiązek szkolny. Najwięcej dzieci romskich było objętych obowiązkiem szkolnym w województwach dolnośląskim (800), małopolskim (587), a najmniej w pomorskim (10). Charakterystyka omawianego zagadnienia mierzona jest wyrażonym w % stosunkiem liczby dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny do całkowitej liczby dzieci romskich objętych obowiązkiem szkolnym. Maksymalną wartość (100%) wykazały województwa pomorskie, podlaskie i lubuskie, gdzie wszystkie dzieci romskie realizowały obowiązek szkolny. Na kolejnych miejscach plasują się województwa: dolnośląskie, małopolskie, podkarpackie i świętokrzyskie, gdzie wartość wskaźnika oscyluje w granicach 97%. Najniższy poziom realizacji obowiązku szkolnego wykazały województwa wielkopolskie (64%) oraz

kujawsko-pomorskie (79%). Liczba dzieci romskich objętych obowiązkiem szkolnym w stosunku do liczby dzieci, które ten obowiązek realizowały, w skali całego kraju osiągnęła poziom 93%. Warto wspomnieć, że w 2013, czyli w ostatnim roku obowiązywania *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*, wskaźnik ten wyniósł 84%.

Głównym celem podejmowanych działań w dziedzinie „Edukacja” była poprawa poziomu nauczania i zwiększenie uczestnictwa w procesie edukacji uczniów i studentów pochodzenia romskiego. Pośród najważniejszych zadań realizowanych w 2015 r. należy wymienić pomoc materialną. Dotyczyła ona głównie dofinansowania umożliwiającego systematyczne uczęszczanie dzieci romskich do przedszkoli i klas zerowych oraz zaopatrzenie uczniów szczególnie potrzebujących pomocy materialnej w przybory szkolne, pomoce dydaktyczne, stroje gimnastyczne i środki czystości, a także, choć w mniejszym stopniu, dofinansowanie dożywiania w szkole, dojazdów do i ze szkoły oraz ubezpieczenia uczniów od nieszczęśliwych wypadków. W 2015 r., w ramach działań podejmowanych z *Programu*, 2 455 uczniów romskich zostało wyposażonych w wyprawki szkolne. Należy podkreślić, że w skali całego kraju 82% dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny skorzystało z tej formy pomocy.

Drugą grupę zadań w dziedzinie „Edukacja”, realizowaną głównie w świetlicach i centrach edukacyjnych, stanowiły programy wychowawcze i edukacyjne dla rodziców i dzieci romskich, w tym poradnictwo psychologiczne i pedagogiczne oraz zajęcia pozalekcyjne i wyrównawcze. Świetlice, skupiające zarówno młodych Romów, jak i dzieci oraz młodzież nieromską, proponowały szeroką ofertę dodatkowych zajęć kulturalnych, muzycznych, sportowych oraz językowych. Wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży romskiej odbywało się najczęściej poprzez prowadzenie pozalekcyjnych zajęć wyrównawczych z różnych przedmiotów oraz specjalistycznych zajęć korekcyjno-kompensacyjnych i logopedycznych. W omawianym okresie, w ramach działań podejmowanych z *Programu* łącznie 1 998 dzieci brało udział w zajęciach organizowanych w świetlicach i centrach integracyjnych. Z tej formy działań edukacyjnych najwięcej dzieci skorzystało na terenie województwa małopolskiego i dolnośląskiego, przy czym w skali całego kraju 67% liczby dzieci realizujących obowiązek szkolny brało udział w zajęciach organizowanych przez świetlice i centra integracyjne. Należy wspomnieć, że podobna liczba uczniów romskich brała udział w organizowanych przez szkoły dodatkowych zajęciach, mających na celu podtrzymywanie i rozwijanie poczucia tożsamości etnicznej oraz wspomagające edukację tych uczniów.

Asystenci edukacji romskiej zapewniają wszechstronną pomoc uczniom romskim w kontaktach ze środowiskiem szkolnym. Do ich obowiązków należy również utrwalanie dobrego kontaktu między rodzicami uczniów a szkołą. W 2015 r. w ramach *Programu* pracowało 106 asystentów edukacji romskiej. Największa liczba asystentów romskich pracowała w województwach: śląskim (26) oraz małopolskim i dolnośląskim (24), a w pozostałych województwach liczba ta oscyluje od 2 (województwo wielkopolskie) do 6 zatrudnionych (województwa opolskie i zachodniopomorskie). W województwie lubelskim, mazowieckim, pomorskim i świętokrzyskim w 2015 r. asystenci edukacji romskiej nie byli zatrudnieni.

W 2015 r. po raz pierwszy zgromadzono dane dotyczące liczby dzieci romskich pobierających naukę w placówkach szkolnictwa specjalnego. Według tych danych w roku szkolnym 2014 – 2015 do szkół specjalnych uczęszczało łącznie 208 uczniów romskich, co stanowi 6,9% liczby dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny. Największy udział w liczbie dzieci romskich pobierających naukę w placówkach szkolnictwa specjalnego wykazywało województwo dolnośląskie (87), przy czym należy pamiętać, że jest to województwo o największej liczbie Romów, dalej – opolskie (54) i śląskie (42). Można zatem przyjąć, że problem nadreprezentacji uczniów romskich w szkolnictwie specjalnym

dotyczy (z wyjątkiem województwa zachodniopomorskiego) praktycznie wyłącznie terenów Polski południowej, zamieszkałych głównie przez tzw. Romów Karpackich.

Ważnym segmentem dopełniającym działania edukacyjne finansowane z rezerwy celowej były zadania realizowane ze środków Ministra Edukacji Narodowej. Miały one nieco inny charakter niż omówione wyżej i dotyczyły głównie zakupów podręczników i pomocy dydaktycznych dla uczniów pochodzenia romskiego, a także książek, w tym lektur dla bibliotek szkolnych. Drugą grupę zadań stanowiły programy wychowawcze i edukacyjne dla rodziców i dzieci romskich, w tym poradnictwo psychologiczne i pedagogiczne oraz zajęcia pozalekcyjne i wyrównawcze. Ponadto, finansowano pobyt dzieci romskich w przedszkolach i klasach „zerowych”.

Realizując zadania edukacyjne *Programu* w 2015 r. minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych powierzył romskim organizacjom pozarządowym realizację systemów stypendialnych dla uczniów i studentów romskich. Przeznaczoną z cz. 43 budżetu państwa kwotę 450 tys. zł (ok. 105.026 €) przekazano na 111 stypendiów dla studentów pochodzenia romskiego studiujących na uczelniach wyższych lub będących słuchaczami kolegiów nauczycielskich i kolegiów pracowników służb społecznych, dla uczniów romskich szczególnie uzdolnionych, a także dla uczniów romskich uczęszczających do szkół ponadgimnazjalnych.

Mieszkalnictwo

W hierarchii celów *Programu*, „Mieszkalnictwo” plasuje się bezpośrednio po „Edukacji”. Sytuacja mieszkaniowa rodzin romskich jest w dalszym ciągu niezwykle trudna. Na zadania w tej dziedzinie w 2015 r. przekazano dotacje z rezerwy celowej w łącznej wysokości 2 531 tys. zł (ok. 590.713 €). Efektem podjętych działań było przyznanie lub wyremontowanie mieszkań dla 514 Romów. Największa liczba Romów, którzy skorzystali z działań w dziedzinie „Mieszkalnictwo” przypadała na województwa dolnośląskie (219 osób), małopolskie (117 osób), opolskie (67 osób) i śląskie (44 osoby). Należy podkreślić, że w odniesieniu do działań podjętych w województwach małopolskim i śląskim, środki finansowe niemal w całości kierowane były na wydatki inwestycyjne polegające na zakupie domów mieszkalnych i realizacji inwestycji budowlanych. W pozostałych województwach przeprowadzono prace remontowe w istniejącej infrastrukturze budowlanej, stanowiącej najczęściej komunalny zasób mieszkaniowy gmin. Podjęte prace obejmowały różnorodny katalog bieżących remontów, w tym wymianę stolarki budowlanej, remonty węzłów sanitarnych i kanalizacji, a także instalacji elektrycznej. Inne formy aktywności, takie jak np. pomoc w otrzymaniu dodatków mieszkaniowych, występowały sporadycznie i w ograniczonym zakresie.

Praca

Głównym celem działań podejmowanych w tej dziedzinie jest aktywizacja zawodowa Romów. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji, gdy bezrobocie wśród Romów wykazuje charakter długotrwały i obejmuje znaczną część tej społeczności. Według zgromadzonych danych w 2015 r. w efekcie działań podjętych w ramach *Programu* udało się zatrudnić 270 Romów, przy czym najwięcej w województwie opolskim (63 osoby), małopolskim i dolnośląskim. Jedynie w województwach lubelskim, mazowieckim, pomorskim i świętokrzyskim w ramach prowadzonych działań Romowie nie podjęli zatrudnienia. Należy podkreślić że blisko 75% Romów podjęło zatrudnienie w ramach działań edukacyjnych *Programu*. Ważnym uzupełnieniem działań w tej dziedzinie było organizowanie szkoleń podnoszących i zmieniających kwalifikacje zawodowe oraz poradnictwo zawodowe. Z tej formy aktywizacji zawodowej skorzystało łącznie 178 Romów, najwięcej w województwach: śląskim (55), małopolskim

(36) i wielkopolskim (35). W 9 województwach nie były podejmowane zadania z zakresu szkoleń zawodowych.

Zdrowie

Problemy zdrowotne powiązane są bezpośrednio ze złą sytuacją socjalno-bytową części środowisk romskich. W 2015 r. w całym kraju badaniami profilaktycznymi lub szczepieniami ochronnymi objęto 1 604 Romów. Na szczególną uwagę zasługuje wynik z województwa małopolskiego, gdzie 1 203 osoby skorzystały z tej formy działania. Szeroko rozumiana profilaktyka zdrowotna realizowana była głównie poprzez zatrudnianie pielęgniarek środowiskowych. Niosą one bezpośrednią pomoc medyczną, prowadzą także proste poradnictwo medyczne, a także zajmują się dystrybucją zakupionych z dotacji leków i środków higieny osobistej.

3. Środki przyjęte zgodnie z ustępem 2 nie będą uważane za akt dyskryminacji.

Polska uznaje, że osiągnięcie celów zamierzonych w ust. 2 poprzez podjęcie odpowiednich środków promujących, nie jest w prawie i praktyce polskiej uznawane za dyskryminację, o ile mieści się w określonych ramach czasowych oraz jest proporcjonalne wobec założonych celów.

Artykuł 5

1. Strony zobowiązują się wspierać tworzenie warunków koniecznych do utrzymywania i rozwijania przez osoby należące do mniejszości narodowych ich kultury, jak również zachowania zasadniczych elementów ich tożsamości, to jest ich religii, języka, tradycji i dziedzictwa kulturowego.

Zasadnicze znaczenie dla interesów mniejszości narodowych i etnicznych ma przepis art. 35 *Konstytucji*. Gwarantuje on bowiem obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

W myśl art. 48 ust. 1 *Konstytucji* rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania. Zasada ta została rozwinięta w art. 53 ust. 3 *Konstytucji*, który gwarantuje rodzicom prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi zasadami, zaś kolejny ustęp tego artykułu stanowi, iż religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób. Realizacją tych gwarancji są m.in. rozwiązania funkcjonujące w polskim systemie oświaty. System ten umożliwia zachowanie tożsamości osób należących do mniejszości narodowych, wyrażającej się w wyznawanej religii. Na życzenie rodziców (bądź prawnych opiekunów dziecka), a w przypadku starszej młodzieży – na życzenie samych uczniów, w publicznych szkołach bądź przedszkolach organizowane jest nauczanie religii konfesyjnej. Podstawę prawną do organizowania tej nauki daje art. 12 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* (Dz.U. z 2016 r. poz. 1943), a także przepis wykonawczy do tego aktu – rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. *w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach* (Dz. U. Nr 36, poz. 155 z późn. zm.),

zmienione rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 marca 2014 r. *zmieniającym rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach* (Dz. U. z 2014 r. poz. 478)

Poznanie i zachowanie tradycji i dziedzictwa kulturowego w przypadku uczniów należących do mniejszości narodowych odbywa się w trakcie całego procesu dydaktyczno- wychowawczego, realizowanego w szkołach dla mniejszości narodowych (opisanych szerzej przy omawianiu art. 14 *Konwencji*). W czasie m.in. lekcji historii i geografii wprowadza się elementy historii i kultury kraju, zamieszkanego przez naród, z którego kulturą utożsamia się mniejszość.

Kluczowe rozwiązania dotyczące wspierania przez organy władzy publicznej działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych, wprowadzone zostały w ustawie *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Już w pierwszym zdaniu art. 1 ust. 1 ustawy mowa jest o tym, że „ustawa reguluje sprawy związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwojem języka regionalnego”. Zasadnicze znaczenie dla realizacji art. 5 ust. 1 *Konwencji* ma jednak art. 18 ustawy. Nakłada on na organy władzy publicznej obowiązek podejmowania odpowiednich środków, mających w celu wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości. Nowością w stosunku do wcześniej obowiązujących rozwiązań prawnych jest możliwość przekazywania – na zadania realizowane przez organizacje mniejszości lub instytucje kulturalne mające istotne znaczenie dla kultury mniejszości – nie tylko dotacji celowych, ale także podmiotowych. Wprowadzenie możliwości przekazywania dotacji podmiotowych jest realizacją postulatów zgłaszanych od lat przez mniejszości narodowe i etniczne.

Ustawa określa dziesięć grup zadań, na które mogą być przekazywane dotacje. Są to:

- 1) działalność instytucji kulturalnych, ruchu artystycznego i twórczości mniejszości oraz imprez artystycznych mających istotne znaczenie dla kultury mniejszości;
- 2) inwestycje służące zachowaniu tożsamości kulturowej mniejszości;
- 3) wydawanie książek, czasopism, periodyków i druków ulotnych w językach mniejszości lub w języku polskim, w postaci drukowanej oraz w innych technikach zapisu obrazu i dźwięku;
- 4) wspieranie programów telewizyjnych i audycji radiowych realizowanych przez mniejszości;
- 5) ochrona miejsc związanych z kulturą mniejszości;
- 6) działalność świetlicowa;
- 7) prowadzenie bibliotek oraz dokumentacji życia kulturalnego i artystycznego mniejszości;
- 8) edukacja dzieci i młodzieży realizowana w różnych formach;
- 9) propagowanie wiedzy o mniejszościach;
- 10) inne programy mające na celu wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości oraz programy wspierające integrację obywatelską mniejszości.

Wśród wymienionych zadań, w szczególności, należy zwrócić uwagę na możliwość przekazywania dotacji na inwestycje, mniejszości domagały się bowiem od lat uchwalenia takiego przepisu. Należy także wskazać, że na realizację wyżej wspomnianych grup zadań organizacje mniejszości oraz instytucje kulturalne mające istotne znaczenie dla kultury mniejszości mogą

otrzymywać dotacje podmiotowe¹⁹. Ustawa uwzględniła też specyfikę mniejszości i przewidziała, że dotacje dla nich, o ile są przyznawane z części budżetu państwa, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, mogą być udzielane z pominięciem otwartego konkursu ofert. Minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, którym obecnie jest Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, corocznie ogłasza zasady postępowania w sprawach dotyczących udzielania dotacji. Należy podkreślić, że przedstawiciele mniejszości uczestniczą w wypracowaniu tych zasad (początkowo za pośrednictwem Zespołu do Spraw Mniejszości Narodowych, obecnie za pośrednictwem Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych). Od roku 2013 uczestniczą eksperci wskazani przez stronę mniejszościową stanowią połowę składu Komisji oceniającej wnioski o dotacje, powoływanej corocznie w Ministerstwie.

W latach 2012 – 2016 na realizację zadań służących podtrzymaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego, z budżetu ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych przyznano łącznie 75 456 718,35 zł. (ok. 17.769.574 €²⁰). W poszczególnych latach przyznano: w 2012 r. – 14 165 176,35 zł (ok. 3.304.880 €²¹), w 2013 r. – 14 416 380,00 zł (ok. 3.489.128 €²⁴), w 2014 r. – 15 009 854,00 zł (ok. 3.598.666 €²²), w 2015 r. – 16 256 752,00 zł (ok. 3.794.184 €²³) i w 2016 – 15 608 556,00 zł. (ok. 3.580.971€²⁴).

Zestawienie łącznych kwot przekazywanych poszczególnym mniejszościom z budżetu państwa w latach 2012 – 2016 obrazują załączone tabele. Należy zauważyć, że tabele te nie uwzględniają środków, z których osoby należące do mniejszości korzystają na ogólnych zasadach (są to wyłącznie dodatkowe kwoty związane z podtrzymywaniem tożsamości kulturowej mniejszości lub ochroną języka). Należy również wskazać, że powyższe dane obejmują jedynie środki przekazywane z budżetu państwa, nie obejmują natomiast środków wydatkowanych przez jednostki samorządu terytorialnego.

Dane umieszczone w tabelach nie uwzględniają również kwot przekazywanych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na realizację zadań w różnym stopniu służących rozwojowi kultury oraz promocji wiedzy o historii i tradycji mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego²⁸.

W latach 2012 – 2016 w ramach programu *Kultura ludowa i tradycyjna* Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego dofinansowało następujące przedsięwzięcia, których celem była ochrona i promocja tradycji kulturowych, w tym języka regionalnego mniejszości narodowych i etnicznych:

---

¹⁹ Dotacje podmiotowe przeznaczone są na funkcjonowanie organizacji i obejmują np. opłaty czynszowe, opłaty za media, za usługi księgowo i prawne, prowadzenie rachunków bankowych itd., podczas gdy dotacje celowe przeznaczone są wyłącznie na zrealizowanie konkretnego projektu.

²⁰ Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień w latach 2012–2016 (4,2464 PLN =1 €).

²¹ Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień 2012 r. (4,2861 PLN=1€). ²⁴ Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień 2013 r. (4,1318 PLN=1€).

²² Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień 2014 r. (4,1709 PLN=1€).

²³ Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień 2015 r. (4,2846 PLN=1€).

²⁴ Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień 2016 r. (4,3587 PLN=1€).

Rok 2012			
L.p.	Nazwa wnioskodawcy	Nazwa zadania	Kwota dofinansowania PLN / € ²⁹
1.	Związek Karaimów Polskich w RP	Karaimskie Drogi. Spis podróżny.	25 000,00 zł ok. 5.833 €
2.	Stowarzyszenie Integracji i Rozwoju Kulturowego Mniejszości Narodowych w Polsce „Czeremosz” w Węgorzewie	XVI Międzynarodowy Festiwal Dziecięcych Zespołów Folklorystycznych Mniejszości Narodowych	30 000,00 zł ok. 6.999 €
3.	Kaszubski Uniwersytet Ludowy w Wieżycy	Modra Szkoła- ochrona dziedzictwa kaszubskiej kultury ludowej- 2012	40 000,00 zł ok. 9.332 €
4.	Zjednoczenie Łemków	‘Łemkowska Watra”	34 500,00 zł ok. 8.049 €
5.	Zrzeszenie Kaszubsko- Pomorskie Oddział w Gdańsku	X DYKTANDO KASZUBSKIE – Królewionka w pałacu	25 000,00 zł ok. 5.833 €

²⁸ Na podstawie danych z realizacji programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz zebranych deklaracji podległych MKiDN instytucji i organów.

²⁹ Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień 2012 r. (4,28614 PLN=1€).

Rok 2013			
L.p.	Nazwa wnioskodawcy	Nazwa zadania	Kwota dofinansowania PLN / € ²⁵
1.	Stowarzyszenie Łemków	Promocja obrzędowości ludowej Łemków poprzez rekonstrukcję i prezentacje artystyczne widowiska "Łemkowskie oczepiny"	20 000,00 zł ok. 4.840 €
2.	Towarzystwo na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zydranowej	Zakup unikalnej kolekcji łemkowskiego ubioru ludowego	25 000,00 zł ok. 6.051 €

²⁵ Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień 2013 r. (4,1318 PLN=1€).

3.	Łemkowski Zespół Pieśni i Tańca "Kyczera"	XVI Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny "Świat pod Kyczera"	65 000,00 zł ok. 15.732 €
4.	Kaszubski Uniwersytet Ludowy	Kaszubski Uniwersytet Ludowy	40 000,00 zł ok. 9.681 €
5.	Nadbałtyckie Centrum Kultury w Gdańsku	SWOJE POKOCHAJCIE - I KaszubskoKociewsko-Powiślański Przegląd Orkiestr Dętych	15 000,00 zł ok. 3.630 €
6.	Nadbałtyckie Centrum Kultury w Gdańsku	2013: NA PSA UROK!	50 000,00 zł ok. 12.101 €
7.	Zrzeszenie KaszubskoPomorskie Oddział w Szymbarku	XII Dyktando Kaszubskie Królewionka w pałacu	20 000,00 zł 40.840 €
8.	Instytut Kaszubski	Wydanie książki Bożeny Stelmachowskiej pt. "Słowińcy"	15 000,00 zł ok. 3.630 €
9.	Związek Karaimów Polskich w RP	Karaimskie pieśni domowe. Nagranie i wydanie płyty zespołu Maqam.	25 000,00 zł ok. 6.051 €
10.	Związek Karaimów Polskich w RP	Karaimskie drogi. Spis podróżny III	26 000,00 zł ok. 6.293 €
11.	Stowarzyszenie GRYF	"Jak cadyk z Bobowej córkę wydawał..."- Dni Bobowej z kulturą żydowską	90 000,00 zł ok. 21.782 €

Rok 2014			
Lp.	Nazwa wnioskodawcy	Nazwa zadania	Kwota dofinansowania PLN/ € ²⁶
1.	Środkowo-Europejskie Centrum Szkolenia Młodzieży	VI Festiwal Kultury Ukraińskiej w Górowie Iławeckim <i>ekołomyja</i>	25 000,00 zł ok. 5.994 €
2.	Zjednoczenie Łemków	XXXII Łemkowska Watra	40 000,00 zł ok. 9.590 €

²⁶ Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień 2014 r. (4,1709 PLN=1€).

3.	Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie	XIII Dyktando Kaszubskie - "Królewionka w Pałacu"	20 000,00 zł ok. 4.795 €
4.	Związek Karaimów Polskich	Czarodziejski koń księcia Witolda czyli o czym opowiadają legendy karaimskie	25 000,00 zł ok. 5.994 €
5.	Łemkowski Zespół Pieśni i Tańca "Kyczera"	XVIII Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny "Świat pod Kyczerą"	40 000,00 zł ok. 9.590 €

Rok 2015			
Lp.	Nazwa wnioskodawcy	Nazwa zadania	Kwota dofinansowania PLN/ € ²⁷
1.	Zjednoczenie Łemków	XXXIII Łemkowska Watra	60 000,00 zł ok. 14.004 €
2.	Fundacja Dobra Wola	Rzemiosła i profesje romskie	50 000,00 zł ok. 11.670 €
3.	Łemkowski Zespół Pieśni i Tańca "Kyczera"	XVIII Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny "Świat pod Kyczerą"	40 000,00 zł ok. 9.336 €
4.	Związek Ukraińców w Polsce	XXV Watra Bytowska - Ukraińskie Wesele	30 000,00 zł ok. 7.002 €
5.	Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie	Ginące rzemiosło - ocalić od zapomnienia	30 000,00 zł ok. 7.002 €
Rok 2015			
Lp.	Nazwa wnioskodawcy	Nazwa zadania	Kwota dofinansowania PLN/ € ³²
6.	Kaszubski Uniwersytet Ludowy	Modra szkoła – pograniczem kultur – warsztaty rękodzieła ludowego	25 000,00 zł ok. 5.835 €

²⁷ Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień 2015 r. (4,2846 PLN=1€).

7.	Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie	Odtworzenie zwyczaju "Pustej Nocy" na Kaszubach i jego digitalizacja w celu utrwalenia dla przyszłych pokoleń	25 000,00 zł ok. 5.835 €
8.	Związek Karaimów Polskich	Życie w pieśni karaimskiej	25 000,00 zł ok. 5.835 €
9.	Środkowo-Europejskie Centrum Szkolenia Młodzieży	VII Festiwal Kultury Ukraińskiej w Górowie Iławeckim <i>ekołomyja</i>	17 000,00 zł ok. 3.968 €
10.	Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Oddział w Gdyni	XIV Dyktando Kaszubskie - "Królewionka w Pałacu"	15 000,00 zł ok. 3.501 €

Rok 2016			
Lp.	Nazwa wnioskodawcy	Nazwa zadania	Kwota dofinansowania PLN/ € ²⁸
1.	Związek Karaimów Polskich	Życie w pieśni karaimskiej	35 000,00 zł ok. 8.030 €
2.	Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Oddział Dębogórze-Kosakowo	XV Dyktando Kaszubskie - "Królewionka w Pałacu"	25 000,00 zł ok. 5.736 €
3.	Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie	Kaszubskie Gwiżdże - obrzędy, które odchodzą zapomnienie	25 000,00 zł ok. 5.736 €
4.	Stowarzyszenie Litewskiej Kultury Etnicznej w Polsce	Tkanina tradycyjna bogactwo regionu	18 500,00 zł ok. 4.244 €
Rok 2016			
Lp.	Nazwa wnioskodawcy	Nazwa zadania	Kwota dofinansowania PLN/ € ³³

²⁸ Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień 2016 r. (4,3587 PLN=1€).

5.	Zjednoczenie Łemków	XXXIV Łemkowska Watra	30 000,00 zł ok. 6.883€
6.	Związek Ukraińców w Polsce	Ginący świat – pieśni pogranicza.	36 000,00 zł ok. 8.259 €
7.	Łemkowski Zespół Pieśni i Tańca "Kyczera"	XVIII Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny "Świat pod Kyczerą"	50 000,00 zł ok. 11.471 €
8.	Łemkowski Zespół Pieśni i Tańca "Kyczerą"	Opracowanie i druk publikacja książkowej "Ubiory Łemków w XIX - I poł. XX wieku"	25 000,00 zł ok. 5.736 €
9.	Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie	Wesele na Kaszubach - digitalizacja i odtworzenie obrzędu	20 000,00 zł ok. 5.589 €

Biblioteka Narodowa

Biblioteka Narodowa gromadzi, opracowuje, udostępnia i archiwizuje całokształt krajowej produkcji wydawniczej, w tym także publikacje wydawane w Polsce przez mniejszości narodowe i etniczne oraz do nich skierowane. Ze zbiorów Narodowej Książnicy mogą korzystać wszyscy zainteresowani powyżej 13 roku życia. Czytelnicy mogą korzystać również z pomocy pracowników Pracowni Informacji Naukowej.

Szereg działań, których celem była ochrona, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego prowadziła również Cyfrowa Biblioteka Narodowa *Polona*.

W opublikowanych w bibliotece cyfrowej materiałach można odnaleźć dokumenty tekstowe i ikonograficzne stanowiące świadectwo funkcjonowania mniejszości narodowych na terenach Rzeczypospolitej. Większość z dostępnych on-line publikacji to dokumenty przedwojenne, m.in. jednodniówki wydawane przez mniejszości narodowe np. białoruskie „Z belaruskaga paletku: adnadnëka: Vil'nâ, Traven” (1937); dokumenty ikonograficzne „Typy z Jaremca” (1906) czy też przedwojenne publikacje zwarte: „O języku Ormian polskich. Głosownia gwary ormiańskiej w Kutach” Jana Hanusza czy też „Kwestya alfabetu litewskiego w państwie rosyjskiem i jej rozwiązanie” Jana Niecisława Baudouina de Courtenay. Dostępna jest w również kolekcja judaików pt.: „Literatura Jidysz”, zrealizowana we współpracy z fundacją *Shalom*, zawierająca zbiór około 300 publikacji.

Na stronie Biblioteki Narodowej dostępny jest portal „Rzeczpospolita wielu kultur” z prezentacją różnych grup etnicznych poprzez zabytki piśmiennictwa znajdujące się w zbiorach Narodowej Książnicy.

W latach 2015–2016 do zbiorów Narodowej Książnicy trafiały między innymi: „Besida” (kwartalnik Głównego Stowarzyszenia Łemków), „Schlesisches Wochenblatt” (Wochen Zeitung der Deutschen in der Republik Polen), „Awedis” (posłaniec niosący dobrą nowinę) – czasopismo ormiańskie” (Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich); „Život: kultúrno - spoločenský časopis”

(Spolok Slovákov v Polsku), „Przegląd Tatarski” (Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej), Naše Slovo (Związek Ukraińców w Polsce) i wiele innych tytułów zarówno czasopism, jak i druków zwartych.

Naczelną Dyrekcja Archiwów Państwowych

Naczelną Dyrekcja Archiwów Państwowych m. in. na podstawie przepisów ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o *działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz. U.z 2014 r. poz. 1118, z późn. zm.) ogłasza co roku konkurs na realizację zadania publicznego: „Wspieranie działań archiwalnych”. Jego celem jest ochrona i udostępnianie materiałów archiwalnych wchodzących w skład ewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego, czyli materiałów, które powstały w wyniku działalności m. in. partii politycznych i organizacji społecznych. Oznacza to, że beneficjentami konkursu mogą być również organizacje mniejszościowe, którym konkurs stwarza możliwość podejmowania działań przyczyniających się do zachowania i rozwoju ich tożsamości kulturowej. W latach 2016 – 2017 skorzystała z niej Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, która otrzymała dofinansowanie na realizację projektu „Archiwum Polskich Ormian – archiwizacja i udostępnianie materiałów archiwalnych”, w tym: 28 000 zł (ok. 6.424 €²⁹) w roku 2016 oraz 37 500 zł (ok. 8.697 €³⁰) w roku 2017. Pula środków do rozdysponowania w roku 2017 wyniosła 900 000 zł (ok. 208.734 €).

W związku z rosnącym zainteresowaniem tej formy pomocy oraz rozlicznych korzyści z niej wynikających, Naczelną Dyrekcja Archiwów Państwowych zainteresowana jest kontynuacją konkursu w latach kolejnych.

Narodowe Centrum Kultury Zadania w 2015 r.

Partner: Towarzystwo Krzewienia Tradycji i Kultury Romskiej "Kałe Jakha"

Projekt: IV Międzynarodowe Dni Kultury Romskiej

W dniach 31.07-02.08.2015 r. w Krakowie odbył się koncert z udziałem artystów: Sendreiovcı a Kokavakere Lavutára /Słowacja/, Roman Luludi / Słowacja/ Duo Farsa /Słowacja/ Imperio /Czechy/ Olah Gipsy Beats /Węgry/

Partner: Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego

Projekt: XV Festiwal Trzech Kultur we Włodawie

Festiwal miał miejsce w dniach 17-20.09.2015 roku we Włodawie. Festiwal to trzydniowa impreza, która ma na celu m.in. promocję tradycji pogranicza kultur, tolerancji i koegzystencji wyznawców prawosławia, judaizmu i katolicyzmu - twórców dziejów Włodawy.

Partner: Gminne Centrum Kultury w Szydłowie

Projekt: Spotkanie z Kulturą Żydowską w Szydłowie 28.11.2015 r.

²⁹ Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień 2016 r. (4,3587 PLN=1€).

³⁰ Według średniego kursu euro w Narodowym Banku Polskim za styczeń i grudzień 2017 r. (4,3117 PLN=1€).

Wydarzenie kulturalne w ramach którego zrealizowano m.in.: pokaz filmu dokumentalnego „Historia Spotkań z Kulturą Żydowską w Chmielniku i Szydłowie” oraz wystawę fotograficzną Ryszarda Biskupa „Wspomnienia tradycji żydowskich w Leżajsku, Lelowie, Chmielniku, Włodawie, Bobowie, Kazimierzu Dolnym” przedstawiającą miasteczka polskie organizujące przedsięwzięcia związane z kulturą żydowską, prezentację i degustację potraw kuchni żydowskiej.

Zadania w 2016 r.

Partner: TVP
Projekt: „Telemost Polska - Izrael”
Rejestracja i transmisja na żywo na antenie TVP uroczystości inauguracji obchodów 75. Rocznicy <i>Aktion Reinhardt</i> , które miały miejsce w dniu 08.12.2016 roku w Chełmnie nad Nerem.

Partner: Europejska Sieć Pamięć i Solidarność
Projekt: 70. rocznica tragicznych wydarzeń w Kielcach 4 lipca 1946 r.
4 lipca 2016 r. przypadła 70. rocznica "pogromu kieleckiego". Z tej okazji kielecka delegatura IPN oraz NCK zorganizowały wspólnie na zlecenie MKiDN uroczystości rocznicowe. Składały się one z dwóch podstawowych części: złożenia kwiatów pod pamiątkową tablicą umieszczoną na ścianie kamienicy, w której doszło do pogromu przy ul. Planty 7 oraz debaty złożonej z dwóch paneli, która odbyła się w Domu Środowisk Twórczych.

Partner: Związek Ukraińców w Polsce
Projekt: Koncert Narodowego Chóru Ukrainy „Dumka” w Filharmonii Narodowej 24.10.2016 z okazji 25-lecia odzyskania przez Ukrainę niepodległości.
Koncert muzyki chóralnej z udziałem dwóch dyrygentów Romana Rewakowicza i Jewhena Sawczuka. W repertuarze znalazły się m.in. utwory Dymitra Bortniańskiego, Mychajły Werbyckiego, Mykoły Leontowycza, a także Henryka Mikołaja Góreckiego i Krzysztofa Pendereckiego.

Ponadto wymienić warto działania podjęte w ramach programów „Kultura dostępna” oraz „Kultura-interwencje”:

Rok	Program	Nazwa beneficjenta	Nazwa zadania	Opis zadania	Kwota dotacji PLN/€	Wspierana mniejszość
2015	Kultura dostępna	Stowarzyszenie na rzecz integracji społeczeństwa wielokulturowego <i>Nomada</i>	"[W]łączmy kulturę" integracja ze społecznością romskich migrantów	Projekt umożliwił jego uczestnikom - społeczności romskiej -poznanie instytucji kultury i ich oferty, zdobycie pozytywnych doświadczeń w kontakcie z	35 000,00 zł ok. 8.169 €	Romowie

Rok	Program	Nazwa beneficjenta	Nazwa zadania	Opis zadania	Kwota dotacji PLN/€	Wspierana mniejszość

			poprzez współuczestnic two w kulturze	kulturą oraz zbudowanie kompetencji zarówno do tworzenia kultury jak i jej odbioru.		
2015	Kultura dostępna	Fundacja Dom Kultury	Praskie działania (kulturalnoreadaptacyjne)	"Praskie działania" to cykl warsztatów edukacji kulturalnej prowadzonych dla wykluczonej grupy młodzieży polsko-romskiej oraz młodzieży ze środowisk defaworyzowanych z warszawskiej Pragi Południe. Warsztaty prowadzili artyści i animatorzy kultury w ścisłej współpracy z pedagogami ulicy. Powstał wspólny integracyjny mural.	21 000,00 zł ok. 4.901€	Romowie
2015	Kultura dostępna	Romskie Stowarzyszenie Oświatowe <i>Harangos</i>	Romski Pstryk	Część Romów w Polsce żyje na marginesie społeczeństwa na wyzolowanych osiedlach, nie integrując się ze społ. większościowym. Dzieci romskie w czasie pozaszkolnym nie mają możliwości skorzystania z oferty kulturalnej. Projekt "Romski Pstryk w Szkole " zakładał objęcie działaniem ok. 120 dzieci romskich i nieromskich w 3 szkołach w Czarnej Górze, Maruszynie Dolnej oraz Krakowie poprzez zaoferowanie im interesującego i nieszablonowego uczestniczenia w warsztatach fotograficznoartystycznych. Každy z organizowanych	6 000,00 zł ok. 1.400 €	Romowie

Rok	Program	Nazwa beneficjenta	Nazwa zadania	Opis zadania	Kwota dotacji PLN/€	Wspierana mniejszość
				warsztatów trwał 4 dni. Wsparciem objęto dzieci i młodzież w wieku od 5 – 14 lat. Innowacyjny charakter warsztatów zakładał zastosowanie nietypowych, nowoczesnych narzędzi i technik pracy artystycznej takich jak luksografia, perspektywa, tworzenie scenografii, rozrysowanie, storyboardy czy zasady optyki. Ponadto w ramach realizowanych warsztatów uczestnicy poznawać twórczość polskich jak również romskich, góralskich czy spiskich pisarzy.		

2015	Kultura - Interwencje	Stowarzyszenie Integracji i Rozwoju Kulturalnego Mniejszości Narodowych w Polsce <i>Czeremosz</i>	XX Festiwal Dziecięcych Zespołów Folklorystycznych	W ramach przedmiotowego projektu zaplanowano organizację Międzynarodowego Festiwalu Dziecięcych i Młodzieżowych Zespołów Folklorystycznych Mniejszości Narodowych. Ideą wydarzenia było wspieranie rozwoju kultury narodowej wśród grup mniejszości narodowych w Polsce i innych krajach. Była to 20, jubileuszowa, edycja festiwalu. Zaproszono najlepsze, najciekawsze zespoły folklorystyczne (w tym 2 polonijne) reprezentujące mniejszości narodowe i etniczne w Polsce i innych państwach, które uczestniczyły w poprzednich 19 festiwalach. Podstawę działania stanowił	30 000,00 zł ok. 7.002 €	Ukraińcy, Niemcy, Białorusini, Romowie, Słowacy, Rosjanie, Grecy, Żydzi, Ormianie, Karaimi, Tatarzy

Rok	Program	Nazwa beneficjenta	Nazwa zadania	Opis zadania	Kwota dotacji PLN/€	Wspierana mniejszość
				fakt, że około 300 uczestników programu z grup etnicznych zamieszkujących tę samą krainę, tę samą gminę i wieś w obliczu dążenia do wspólnej Europy nie może obrać innej drogi jak drogę dialogu, współtworzenia, wzajemnego zrozumienia i tolerancji. Zespoły wystąpiły w zakątku Polski, którego mieszkańcy nie mają dostępu do dużych ośrodków kulturalnych stanowiących miejsce spotkań przedstawicieli mniejszości narodowych.		

2015	Kultura - Interwencje	Komitet Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie	Mezuza +	Projekt polegał na przeprowadzeniu szeregu działań, skierowanych na budowanie tolerancji i zwalczanie antysemityzmu, dyskryminacji i nietolerancji wobec przedstawicieli odmiennych kultur w Tarnowie, który przed wojną w 45% był zamieszkiwany przez Żydów. Współczesny Tarnów jest monokulturowy i boryka się z wtórnym antysemityzmem i nietolerancją. W ramach działań zrealizowano cykl warsztatów i szkoleń dla 600 dzieci i młodzieży - nieformalna edukacja, zaangażowanie młodzieży w wolontariat, plastyczną rekonstrukcję przedwojennej ulicy Żydowskiej (m.in. wykonanie stylowych	24 000,00 zł ok. 5.601 €	Żydzi

Rok	Program	Nazwa beneficjenta	Nazwa zadania	Opis zadania	Kwota dotacji PLN/€	Wspierana mniejszość
				żydów), współtworzenie muralu o tematyce antydyskryminacyjnej i in. Cały projekt finansowany był z Funduszy EOG (180 000 zł).		

2015	Kultura - Interwencje	Nadbałtyckie Centrum Kultury w Gdańsku	Spotkania ze światem - świat Cyganów, problemy Romów.	Projekt „Spotkania ze światem–świat Cyganów, problemy Romów” w tytule zawiera dwoistość dyskursu, którą rozumiemy metaforycznie – jako oczywistość samookreślenia romskiej społeczności, ale i jako znak kłopotów z upraszczaniem i etykietowaniem złożonych tożsamości. Tytułowe pojęcia są również jak „słowa klucze” porządkujące zagadnienia, które podejmiemy poprzez naukową refleksję, literackie opisy, dziennikarską relację, artystyczną wrażliwość. Wskazano na ważne nurty badań nad kulturą Romów. Na projekt składały się: konferencja Świat Romów – historia i teraźniejszość, stereotypy i rzeczywistość, rozmowy/ spotkania: Literacki obraz Cygana, Obraz Romów w fotografii polskiej – wystawy fotografii, koncert, zrealizowano na przełomie października i listopada 2015 r. w Gdańsku. Głównym celem było ukazanie historii i współczesności Romów w	34 000,00 zł ok. 7.935 €	Romowie

Rok	Program	Nazwa beneficjenta	Nazwa zadania	Opis zadania	Kwota dotacji PLN/€	Wspierana mniejszość
				perspektywie tożsamości, kultury, edukacji i obywatelskości.		

2015	Kultura - Interwencje	Fundacja Ośrodka <i>Karta</i>	Druga rocznica Ukraińskiego Majdanu	Projekt zakładał przygotowanie na drugą rocznicę wydarzeń na ukraińskim Majdanie publikacji w formie tradycyjnej i ebooka będącej esencjonalnym obrazem procesu zmiany świadomości społecznej Ukraińców. Książka stanowi doskonałe narzędzie pracy i analizy dla osób, zaangażowanych w proces wspierania transformacji ustrojowej na Ukrainie. Książka powstała na bazie około 100 ukraińskojęzycznych pozycji książkowych opisujących to doświadczenie oraz pozyskanych relacji świadków Majdanu. Książka nie koncentruje się na opisie konkretnych wydarzeń, ale na ukazaniu zmiany sposobu myślenia Ukraińców o swoim państwie i o własnej przeszłości i przyszłości. Książka ta to ważny punkt odniesienia dla Polaków współpracujących z Ukraińcami w zakresie wspierania reform zachodzących w ich kraju. Premiera książki miała miejsce w listopadzie 2015 połączona była z performatywnym czytaniem publikacji oraz koncertem.	23 000,00 zł ok. 5.368 €	Ukraińcy

Rok	Program	Nazwa beneficjenta	Nazwa zadania	Opis zadania	Kwota dotacji PLN/€	Wspierana mniejszość

2015	Kultura - Interwen- cje	Fundacja <i>Sokrates</i>	<i>Villa</i> XVI Trialog w Krynkach	XVI Trialog w Krynkach jest interdyscyplinarnym wydarzeniem o wysokiej randze, sprzyjający tworzeniu dyskursu międzynarodowego i interakcji komunikacyjnej, skupionym wokół różnych dziedzin twórczości: sztuk wizualnych, muzyki, literatury i polityki. W trakcie dwóch dni XVI Trialogu w Krynkach w 2015 roku (21-22 sierpnia), odbyły się różnorodne wydarzenia, prezentujące najwartościowsze zjawiska w obszarze poruszanego tematu w takich dziedzinach jak: literatura, kultura, polityka, sztuki wizualne, muzyka. Zaprezentowano: seminarium dyskusyjne trzech dziedzin: literatury, kultury i polityki, którego hasłem przewodnim było „Tutejsi”, plenerowa wystawa, koncerty muzyczne. W ramach XVI Trialogu wydano publikację <i>Annus Albaruthenicus – Hod Belaruski 2015</i> , która jest nieodłącznym elementem Trialogu oraz publikację pt.: „Miniatury” Sokrata Janowicza w tłumaczeniach znanych literatów na języki polski i ukraiński.	60 000,00 zł ok. 14.004 €	Białorusini
Rok	Program	Nazwa beneficjenta	Nazwa zadania	Opis zadania	Kwota dotacji PLN/€	Wspierana mniejszość

2015	Kultura - Interwen- cje	Radzyński Ośrodek Kultury i Sportu	Festiwal Kultury Żydowskiej Warszawa Singera w Radzyminie	Festiwal „Warszawa Singera” w Radzyminie to impieza towarzysząca Festiwalowi Kultury Żydowskiej „Warszawa Singera” zorganizowanemu w przez Fundację Shalom w dniach 22-30 sierpnia 2015 w Warszawie. Fundacja Shalom podjęła się rozszerzenia organizacji Festiwalu na miasta, w których żył i tworzył Isaac Bashewis Singer – Leoncin, Radzymin oraz Biłgoraj. Projekt ma upamiętniać jednego ze słynnych mieszkańców Radzymina I. B. Singera, laureata literackiej nagrody Nobla, ale także przybliżyć mieszkańcom Radzymina obyczaje i kulturę społeczności żydowskiej, która przed wojną żyła w Radzyminie obok społeczności polskiej. Wydarzenia w Radzyminie to otwarta kolacja szabasowa dla mieszkańców Radzymina oraz koncert pieśni żydowskich w Miejskiej Bibliotece Publicznej.	28 000,00 zł ok. 6.535 €	Żydzi

Ponadto, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz instytucje mu podległe w okresie objętym niniejszym raportem realizowały następujące działania:

W obszarze edukacji:

- na rzecz szkolnictwa artystycznego:

Mniejszość etniczna romska

Przekazanie przez Centrum Edukacji Artystycznej fundacji „Bahtale Roma”, prowadzącej Niepubliczną Szkołę Muzyczną I stopnia im. Miklosza Deki Czureji w Poznaniu (uczącej dzieci romskie), dotacji w wysokości:

- w 2014 r.: 186 450 zł (ok. 44.703 €),
- w 2015 r.: 285 971 zł (ok. 66.743 €)
- w 2016 r.: 420 585 zł (ok. 96.493 €)

Mniejszość narodowa ukraińska

CEA zwiększyło budżet Państwowej Szkoły Muzycznej I stopnia w Lidzbarku Warmińskim na działalność artystyczną związaną z nauką gry na ludowych instrumentach „kantele” i „birbine” – w okresie 2014 – 2016 o 352 745 zł (ok. 82.583 €). W wymienionej szkole (filia w Górowie Iławieckim) zajęcia muzyczne odbywają się w języku polskim oraz w języku ojczystym uczniów.

- w ramach programu „Edukacja kulturalna” :

w ramach programu, koordynowanego przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego do 2015 roku (od roku 2016 instytucją zarządzającą jest Narodowe Centrum Kultury), wsparcie finansowe otrzymały przedsięwzięcia edukacyjne i animacyjne, tj. warsztaty, projekty edukacyjne, wystawy, przeglądy poświęcone upowszechnianiu wiedzy o kulturze mniejszości narodowych w Polsce wśród różnych grup społecznych. Beneficjentami środków były przede wszystkim organizacje pozarządowe, samorządowe instytucje kultury oraz związki wyznaniowe, zajmujące się propagowaniem oraz rozwojem kultur mniejszości narodowych i etnicznych.

Poniżej – lista zadań związanych z kulturą mniejszości narodowych, dofinansowanych w latach 2012-2015 poprzez program „Edukacja kulturalna”:

Organizator	Nazwa zadania	Opis	Kwota dotacji
2012			
RAZEM 358.000 zł (ok. 83.526 €)			
Fundacja <i>Ari Ari</i>	Włocławskie Memory	Słowo “memory” w języku angielskim oznacza “pamięć”. Włocławskie Memory to gra edukacyjna dla dzieci, młodzieży i dorosłych, złożona z talii kart, przedstawiających i upamiętniających historyczne miejsca i postaci Włocławka związane z mniejszościami narodowymi	47 300 zł ok. 11.036 €

Organizator	Nazwa zadania	Opis	Kwota dotacji

		zamieszkującymi miasto - niemiecką, żydowską, rosyjską. Do gry dołączono broszurę edukacyjną z historią Włocławka, mapą miasta z zaznaczonymi lokalizacjami miejsc zamieszczonych na kartach oraz z opisami (np. krótkimi biografiami) miejsc i postaci, których wizerunki posłużą do wykonania tej wyjątkowej gry. Działanie uzupełniono o stronę internetową oraz działania w przestrzeni miejskiej.	
Dom Kultury Praga w Dzielnicy Praga-Północ m.st. Warszawy	Wielokulturowe Warsztaty Filmu Animowanego	Wielokulturowe Warsztaty Filmu Animowanego to cykl zajęć integracyjnych dla dzieci, mających na celu podniesienie poziomu kreatywności, a także przełamanie barier kulturowych. Cykl to pięć warsztatów trwających po trzy dni, każde ze spotkań poświęcono wzajemnemu poznaniu kultury polskiej oraz kultur mniejszości narodowych współcześnie zamieszkujących w Warszawie. W trakcie wspólnego tworzenia filmu animowanego, uczestnicy zajęć poznawali wzajemnie swoją obyczajowość, tradycję, historię i legendy, a także podnosili swój poziom wiedzy, świadomości i wrażliwości na zagadnienie tolerancji. Przy okazji nauki prostych technik animacji poklatkowej uczestnicy zajęć poruszali ważne treści dotyczące dialogu międzykulturowego. Powstałe podczas warsztatów filmy pokazywane były podczas poranków dla dzieci w Kinie Muranów, a wszystkie animacje zostały wydane na płytach DVD.	30 000 zł ok. 6.999 €
Centrum Kultury w Lublinie	Lubelska Mozaika Kulturowa	Lubelska Mozaika Kulturowa to projekt odnoszący się do wielokulturowości Lublina. Jego celem było pokazanie bogactwa kulturowego jakim jest obecność mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych i wyznaniowych. Poprzez propozycje uczestnictwa w warsztatach umiejętności, spotkaniach edukacyjnych oraz wydarzeniach artystycznych poszerzano wiedzę mieszkańców Lublina. Projekt ten to także okazja dla reprezentantów mniejszości	52 000 zł ok. 12.132 €

Organizator	Nazwa zadania	Opis	Kwota dotacji
		na profesjonalną prezentację własnej tożsamości. Podsumowaniem projektu była publikacja zawierająca doświadczenia z realizacji zadania, która będzie wspomagać nauczycieli w przygotowaniu lekcji dotyczących zagadnień wielokulturowości w Polsce.	
Fundacja <i>Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań</i>	Dzieci Jednego Boga - integracja przez edukację	Dzieci Jednego Boga to wieloletni projekt na rzecz edukacji międzykulturowej realizowany przez członków czterech wyznań (katolickiego, żydowskiego, protestanckiego i prawosławnego) współpracujących w unikalnym na skalę europejską miejscu, zwanym wrocławską "Dzielnicą Czterech Wyznań". Zasięg działań, obejmujący różne grupy wiekowe i wyznaniowe, w 2012 roku został podniesiony do skali ogólnokrajowej. Oprócz interaktywnych warsztatów dla dzieci, młodzieży, studentów i seniorów z duchownymi i członkami czterech wspólnot religijnych, wykładów, panelu dyskusyjnego oraz gier miejskich, za pośrednictwem multimediiów oraz nowych form komunikacji umożliwiono Dolnoślązacom uczestnictwo w unikalnym programie edukacji międzykulturowej. Posłużyły temu prezentacje multimedialne i materiały edukacyjne udostępnione za pośrednictwem strony internetowej Fundacji.	66 200 zł ok. 15.445 €
Fundacja <i>Shalom</i>	Ogólnopolski konkurs historyczny dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych „Historia i kultura Żydów polskich” - X edycja oraz dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjów „Na wspólnej ziemi” – VI edycja. Etap centralny	Konkursy historyczne fundacji Shalom są projektami edukacyjnymi, dzięki którym młodzież zapoznaje się z wielokulturowym dziedzictwem Polski. Zadaniem konkursowym jest prześledzenie dziejów i kultury lokalnej społeczności żydowskiej i jej relacji ze społecznością polską w regionie zamieszkania ucznia i przedstawienie wybranych aspektów tej tematyki w pracy pisemnej. Preferowana jest tematyka regionalna, a także projekty socjologiczne, badające świadomość społeczną i tendencje w postrzeganiu różnych zagadnień	32 500 zł ok. 7.583 €

Organizator	Nazwa zadania	Opis	Kwota dotacji
		związanych z historią i kulturą polskich Żydów i stosunkami polsko-żydowskimi. Konkursy mają zasięg ogólnopolski i są organizowane co dwa lata od 1993 roku. Cieszą się popularnością wśród uczniów i nauczycieli i zyskują przychylne opinie instytucji naukowych i edukacyjnych (m.in. UW, UJ, ŻIH). Prace uczniów są opracowywane i publikowane na stronach internetowych w postaci bazy informacyjnej przydatnej dla badaczy historii i kultury Żydów polskich oraz historii regionalnej.	
Fundacja <i>Pro arte 2002</i>	XIV Festiwal Kultury Żydowskiej <i>Simcha</i>	XIV edycja Festiwalu Kultury Żydowskiej <i>Simcha</i> tradycyjnie już koncentrowała się wokół otwartych, interdyscyplinarnych warsztatów twórczych i artystycznych oraz akcji happeningowych, spotkań i wydarzeń kulturalnych oscylujących wokół tematyki kultury żydowskiej. Priorytetem było, aby całość prowadzona była przez wybitnych specjalistów w swojej dziedzinie: nauczycieli, wykładowców, artystów. Poprzez innowacyjne podejście do edukacji kulturalnej pokazano tradycję żydowską jako wciąż żywą i mogącą być inspiracją do kreatywnego działania oraz myślenia. Festiwal był odpowiedzią na pilną potrzebę organizowania imprez ukierunkowanych na wartościową edukację kulturalną, która ma procentować jeszcze długo po jego zakończeniu. XIV Festiwal Kultury Żydowskiej SIMCHA to platforma umożliwiająca spotkanie ludzi poszukujących poprzez sztukę i naukę niebanalnej wiedzy i umiejętności, jak również wartości tolerancji międzykulturowej.	70 000 zł ok. 16.332 €

Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego	Stworzenie zespołu pracowników kultury w <i>Centrum Synagoga</i>	Główną ideą projektu było stworzenie zespołu wykwalifikowanych wolontariuszy prowadzących działania animacyjnoedukacyjne w <i>Centrum Synagoga</i> w Zamościu, mieszczącym się w odrestaurowanej renesansowej synagodze.	30 000 zł ok. 6.999 €

Organizator	Nazwa zadania	Opis	Kwota dotacji
		Poprzez cykl szkoleń oraz możliwość wykorzystania nabytych umiejętności w praktyce młodzi wolontariusze zdobywali kompetencje pozwalające im na samodzielną pracę w zakresie działalności edukacyjnej i animacji kultury. Ich praca wspomaga intensywny rozwój Centrum „Synagoga” w Zamościu jako nowoczesnego ośrodka kultury służącego społeczności lokalnej. Ponadto młodzi wolontariusze prowadząc wykorzystujące twórcze metody pracy warsztaty dzielili się z uczniami swoją pasją odkrywania wielokulturowej historii regionu.	

Fundacja <i>Pogranicze</i> w Sejnach	"Opowieści Pogranicza. Filmowa Kolekcja Bajek"	W 2011 r Pogranicze realizowało projekt polegający na zebraniu legend, bajek, z których młodzież pracująca z artystami stworzyła filmy animowane. Niezwykle doświadczenie projektu, wysoka ocena jakości i rezultatów programu skłoniła do kontynuacji działań w 2012 r. Tym razem od najstarszych mieszkańców Sejn zebrano opowieści i ciekawe historie, które można opowiedzieć w postaci filmu animowanego. Animatorami byli uczniowie szkół sejneńskich, którzy stali się twórcami filmów od początku do końca (zbieranie materiałów, wywiady z dziadkami, pisanie scenariuszy, projekty plastyczne, animacja filmów, udźwiękawianie, muzyka). Pracowali pod opieką wybitnych artystów. Projekt przebiegał metodą interaktywnych warsztatów artystycznych, a uczestniczyli w nim będą również zamieszkujący region Litwini, Rosjanie staroobrzędowcy. Uczestnicy redagowali swoją stronę internetową. Projekt zakończył się wydaniem 8 bajek w formie DVD i uroczystym pokazem.	30 000 zł ok. 6.999 €

2013

RAZEM: 301 500 zł / ok. 72.971 €

Organizator	Nazwa zadania	Opis	Kwota dotacji

Fundacja <i>Dzielnica</i> <i>Wzajemnego</i> <i>Szacunku</i> <i>Czterech</i> <i>Wyznań</i>	Dzieci Jednego Boga - integracja przez edukację	Dzieci Jednego Boga to wieloletni projekt na rzecz edukacji międzykulturowej realizowany przez członków czterech wyznań (katolickiego, żydowskiego, protestanckiego i prawosławnego) współpracujących w unikalnym na skalę europejską miejscu, zwanym wrocławską "Dzielnicą Czterech Wyznań". Zasięg działań, obejmujący różne grupy wiekowe i wyznaniowe, w 2013 roku objął skalę ogólnokrajową. Oprócz interaktywnych warsztatów dla dzieci, młodzieży, studentów i seniorów z duchownymi i członkami czterech wspólnot religijnych, wykładów, spotkań modlitewnych oraz gier miejskich, za pośrednictwem multimediiów oraz nowych form komunikacji umożliwiono Dolnoślązacom uczestnictwo w unikalnym programie edukacji międzykulturowej. Posłużyły temu prezentacje multimedialne i materiały edukacyjne udostępnione za pośrednictwem strony internetowej Fundacji.	50 000 zł ok. 12.101 €
Fundacja <i>Pogranicze</i>	Muzyka Miejsca - Sutartines	Muzyka Miejsca to program dedykowany młodzieży z Sejneńszczyzny, którego celem było skomponowanie w nowoczesnej formie pieśni bazujących na litewskiej polifonicznej tradycji "sutartines" (z lit. brzmienie w harmonii). Program stanowiły cykle warsztatów (instrumentalny, aranżacyjny, kompozycyjny, elektroakustyczny), wykładów i lekcji jęz. litewskiego prowadzonych przez znakomitych muzyków, muzykologów i nauczycieli z Polski i Litwy. Nowe pieśni powstały w językach historycznie tworzących brzmienie Sejn – po litewsku, w jidysz, rosyjsku i po polsku. Zajęcia odbywały się w ramach pracowni muzycznej Pogranicza, która od wielu lat prowadzi program edukacyjny w oparciu o wielokulturowe tradycje regionu. Odwołanie do form muzycznych mniejszości narodowej a zarazem odejście od folkloru i śpiewanie w	38 500 zł ok. 8.318 €

Organizator	Nazwa zadania	Opis	Kwota dotacji
		innych językach niż litewski, było na Sejneńszczyźnie wydarzeniem bez precedensu. Projekt zakończył się uroczystym koncertem i publikacją nagrania nowo powstałej kompozycji.	
Fundacja <i>Pro arte 2002</i>	XV Festiwal Kultury Żydowskiej <i>Simcha</i>	XV edycja Festiwalu Kultury Żydowskiej <i>Simcha</i> poświęcona była żydowskiej kulturze ludowej. Zagadnienie to przybliżone zostało uczestnikom Festiwalu w trakcie interdyscyplinarnych warsztatów twórczych i artystycznych, spotkań oraz wydarzeń kulturalnych. Priorytetem było aby całość prowadzona była przez wybitnych specjalistów w swoich dziedzinach oraz wybitne osobistości ze świata kultury i sztuki. Nowością, z okazji jubileuszu, był dwudniowy cykl spotkań, warsztatów i koncertów "SIMCHA dla Legnicy", który przyczynił się do promocji kultury i tradycji żydowskiej.	65 000 zł ok. 15.732 €

Fundacja Ari Ari	Spis podróżny. Audiodeskrypcja	Celem zadania było popularyzowanie za pomocą audiodeskrypcji wiedzy o jednej z najstarszych mniejszości etnicznych w Polsce, której przedstawiciele wywarli ogromny wpływ na kulturę i historię Polski. Od 2010 r. realizowany jest projekt "Spis podróżny. Ormianie w Polsce", będący edukacyjnym szlakiem ormiańskimi śladami w Polsce. Równoległe realizując projekty wraz z Polskim Związkiem Niewidomych, Fundacja dostrzegła wyraźny brak materiałów edukacyjnych dla osób niewidomych w Polsce, wprowadzających wiedzę szczegółową, jak i podstawową z zakresu: historii, sztuki, etnografii, a także obecności mniejszości narodowych na terenach Polski. Głównym celem projektu było przybliżenie widzącym dzieciom nie tylko wiedzy o mniejszości ormiańskiej, ale także rozmaitych technik opisu i percepcji poza wzrokowej. W ramach projektu przeprowadzono warsztaty dla widzących i niewidomych dzieci z zakresu audiodeskrypcji, wykonano 30 opisów	57 000 zł ok. 13.795 €

Organizator	Nazwa zadania	Opis	Kwota dotacji
		zabytków w tej technice oraz przygotowano integracyjną wystawę.	

Stowarzyszenie Kultury Teatralnej <i>Pieśń Kozła</i>	"Wspólnym głosem"	W ramach projektu edukacyjno-społecznego „Wspólnym głosem” zaplanowano realizację dwóch cykli warsztatów artystycznych pt. "Dźwięko-Scrabble" oraz "Siła głosu - siła kobiety", łączących teatr, muzykę, relaksację, terapię i animację kulturową. Warsztaty były skierowane do dwóch grup osób zagrożonych wykluczeniem społecznym: kobiet ze środowisk defaworyzowanych, z niepełnosprawnością i problemami psychofizycznymi, a także do dzieci i młodzieży z mniejszości romskiej oraz pochodzących z rodzin w trudnej sytuacji życiowej. Warsztaty prowadzone przez międzynarodową grupę aktorów i animatorów miały na celu odkrywanie przez uczestników własnych sił i możliwości oraz przełamywanie wewnętrznych barier poprzez uwalnianie głosu. Zajęcia stworzyły beneficjentom przestrzeń kreatywności, świadomości ciała, zabawy i społecznej interakcji, a także umożliwiły odkrywanie własnych talentów i sposobów ich twórczej ekspresji.	30 000 zł ok.7.261 €
Związek Karaimów Polskich	Kalejdoskop kultur w wielokulturowym Wrocławiu	Celem interdyscyplinarnego projektu było przygotowanie cyklu imprez edukacyjnych związanych z prezentacją wybranych aspektów kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz multimedialnego szlaku edukacyjnego po Dolnym Śląsku i multimedialnej platformy edukacyjnej poświęconej tej tematyce. Efektem - m.in. wdrożenie e-learningu dotyczącego mniejszości n. i e. oraz prezentacja ich kultur szerokiemu gronu odbiorców. Stworzenie szlaku poprzedzono warsztatem edukacyjnym („Oral history”), a także kwerendami w archiwach i bibliotekach, przeprowadzonymi przez specjalistów w Polsce. Uczestnicy projektu mieli także możliwość zapoznania się z materialnym	31 000 zł ok. 7.503 €

Organizator	Nazwa zadania	Opis	Kwota dotacji

		dziedzictwem kulturowym mniejszości narodowych i etnicznych we Wrocławiu w czasie 4 spacerów po wielokulturowym Wrocławiu, zorganizowanych w miesiącach wakacyjnych. Imprezy towarzyszyły wrocławskiemu Festiwalowi „Kalejdoskop Kultur”, w czasie którego odbyła się także promocja strony internetowej i platformy edukacyjnej.	
2014			
RAZEM: 180.000 zł/ ok. 43.156 €			
Fundacja <i>Dzielnica Wzajemnego Szacunku Czterech Wyznań</i>	Dzieci Jednego Boga - integracja przez edukację	"Dzieci Jednego Boga" to wieloletni projekt na rzecz edukacji międzykulturowej realizowany przez członków trzech chrześcijańskich wyznań (katolickiego, luterńskiego i prawosławnego) oraz judaizmu, współpracujących w unikalnym na skalę europejską miejscu, zwanym wrocławską "Dzielnicą Czterech Wyznań". Zasięg działań, obejmujący różne grupy wiekowe (dzieci do lat 12, młodzież 13 - 18 lat, dorośli i seniorzy), wyznaniowe (luteranie, katolicy, prawosławni, Żydzi) i narodowościowe (Ukraińcy, Polacy, Żydzi, Łemkowie) w 2014 roku objął skalę ogólnokrajową i międzynarodową. Projekt przewidywał cykl 10 wykładów naukowych w ramach Salonu Wzajemnego Szacunku, 2 edycje gry miejskiej dla różnych grup wiekowych (dzieci, młodzież, rodziny), 20 spacerów edukacyjnych ścieżką kulturową po Dzielnicy Wzajemnego Szacunku (dla młodzieży, osób 50+ i seniorów), 16 warsztatów muzycznych, plastycznych, teatralnych w ramach projektu "Dzieciaki", 2 panele dyskusyjne "Droga ku tolerancji"	60 000 zł ok. 14.385 €
Fundacja <i>Pro arte 2002</i>	XVI Festiwal Kultury Żydowskiej <i>Simcha</i>	XVI edycja Festiwalu Kultury Żydowskiej <i>Simcha</i> poświęcona była żydowskiej diasporze. Zagadnienie to przybliżono uczestnikom Festiwalu w trakcie interdyscyplinarnych warsztatów muzycznych, językowych i plastycznych, debaty i spotkań, oraz wydarzeń	80 000 zł ok. 19.181 €

Organizator	Nazwa zadania	Opis	Kwota dotacji
		kulturalnych. Priorytetem było, aby całość prowadzona była przez wybitnych specjalistów w swoich dziedzinach oraz wybitne osobistości ze świata kultury i sztuki. Koncerty i wystawa tematycznie związane z diasporą żydowską przybliżyły to zagadnienie publiczności i pozwoliły na zrozumienie zjawiska życia poza granicami własnego państwa. Festiwal jest odpowiedzią na pilną potrzebę organizacji wydarzeń ukierunkowanych na wartościową edukację kulturalną, pozwalającą poznać kulturę żydowskiej mniejszości narodowej w Polsce i na świecie.	
Fundacja <i>Shalom</i>	Ogólnopolski konkurs „Historia i kultura Żydów polskich” (XI edycja) oraz "Na wspólnej ziemi"(VII edycja). Etap centralny	Konkursy historyczne fundacji Shalom są projektami edukacyjnymi, dzięki którym młodzież zapoznaje się z wielokulturowym dziedzictwem Polski. Zadaniem konkursowym było prześledzenie dziejów i kultury lokalnej społeczności żydowskiej i jej relacji ze społecznością polską w regionie zamieszkania ucznia i przedstawienie wybranych aspektów tej tematyki w pracy pisemnej. Preferowano tematykę regionalną, a także projekty socjologiczne, badające świadomość społeczną i tendencje w postrzeganiu różnych zagadnień związanych z historią i kulturą polskich Żydów i stosunkami polsko-żydowskimi. Konkursy mają zasięg ogólnopolski i są organizowane co dwa lata od 1993 roku. Cieszą się popularnością wśród uczniów i nauczycieli i zyskują przychylne opinie instytucji naukowych i edukacyjnych (m.in. UW, UJ, ŻIH). Prace uczniów są opracowywane i publikowane na stronach internetowych w postaci bazy informacyjnej przydatnej dla socjologów, badaczy kultury Żydów polskich czy historii regionalnej.	40 000 zł ok. 9.590 €
2015			
RAZEM: 163 000 zł/ ok. 38. 043 €			

Organizator	Nazwa zadania	Opis	Kwota dotacji
Centrum Dialogu im. Marka Edelmana w Łodzi	Rysunek z pamięci	Rysunek z pamięci to interdyscyplinarny projekt z pogranicza sztuk, zawierający w sobie założenia edukacyjne. Ma on zwrócić uwagę odbiorców zadania na tożsamość miejsca – jego przeszłość i teraźniejsze konteksty – poprzez uwypuklenie obecności społeczności żydowskiej w przestrzeniach miejskich. Twórcze opracowanie materiałów archiwalnych oraz świadectw Ocalałych zostało zaprezentowane w ramach projektu „Miasto Bałuty” oraz 71. rocznicy likwidacji Litzmannstadt Getto przygotowywanych przez Organizatora. Ponadto łódzka historia została przeniesiona poza granice miasta – w przestrzeń Warszawy oraz Lublina, gdzie jako performatywna instalacja zaistniała w szerszym kontekście historycznym.	30 000 zł ok. 7.002 €
Towarzystwo Edukacji Kulturalnej	Poznaj moją bajkę	Celem zadania była edukacja wielokulturowa wśród dzieci i młodzieży poprzez integracyjne działania teatralne. Ideą jest stworzenie trzech grup teatralnych, które będą łączyć młodych uczestników reprezentujących tzw. większość z uczestnikami reprezentującymi mniejszości – białoruską i ukraińską oraz młodych imigrantów czeczeńskich. Rezultatem było przygotowanie czterech spektakli teatralnych na podstawie bajek każdej z kultury mniejszości, których wykonanie zostanie utrwalone w postaci zapisu video. Spektakle były prezentowane wśród przedszkoli, szkół i dla rodziców z dziećmi. Ponad to uczestnicy projektu uczestniczyli w warsztatach integracyjnych otwartych także na uczestnictwo innych chętnych.	36 500 zł ok. 8.519 €

Stowarzyszenie Żydowski Instytut Historyczny w Polsce	„Tumult! Teatr w muzeum. Scena teatralna dla dzieci i młodzieży mającej utrudniony dostęp do usług kulturalnych”	Zadanie było realizowane przez Stowarzyszenie Żydowski Instytut Historyczny we współpracy z Muzeum Historii Żydów Polskich, Teatrem Powszechnym oraz Stowarzyszeniem Korporacja Teatralna. W ramach zadania powstały 2 nowe spektakle teatralne według scenariuszy	96 500 zł ok. 22. 523 €
Organizator	Nazwa zadania	Opis	Kwota dotacji
		specjalnie opracowanych w oparciu o teksty lektur szkolnych, ukazujące zawarte w nich ponadczasowe prawdy i problemy w nowatorski i atrakcyjny dla młodych widzów sposób, z wykorzystaniem nowych mediów i najnowszych technik teatralnych. Każdy spektakl został wystawiony co najmniej 4 razy (łącznie z premierą), czyli w ramach zadania co najmniej 8 przedstawień. Spektaklom towarzyszył cykl spotkań z ich twórcami, które przygotowano we współpracy ze specjalistami ds. edukacji z Muzeum Historii Żydów Polskich. Odbiorcami zadania była młodzież do lat 18, ze szczególnym uwzględnieniem uczniów mających utrudniony dostęp do usług kulturalnych, a zwłaszcza młodzieży z placówek opiekuńczych.	

Filharmonia Pomorska im. Ignacego Jana Paderewskiego w Bydgoszczy

Propagowanie dorobku kulturowego i dziedzictwa narodowego mniejszości zamieszkujących Bydgoszcz i okolice, poprzez organizowanie koncertów dla dzieci i młodzieży w oparciu o utwory muzyki:

- żydowskiej
  - 27.03.2013 r. *Poznajemy różne kultury – kultura żydowska*, koncert dla młodych melomanów,
  - 22.09.2013 r. Koncert kultury żydowskiej, koncert rodzinny,
  - 04.11.2013 r. *Poznajemy różne kultury – kultura żydowska*, poranki muzyczne dla seniorów,
- białoruskiej
  - 07.10.2013 r. *Na BIAŁO-ruską nutę*, poranki muzyczne dla seniorów,
  - 13.10.2013 r. *Białoruskie impresje*, koncert rodzinny,
  - 28.10.2013 r. *Poznajemy różne kultury – kultura białoruska*, koncert dla młodzieży,

Narodowe Forum Muzyki im. Witolda Lutosławskiego

Narodowe Forum Muzyki im. Witolda Lutosławskiego jest gotowe w ramach działań statutowych wspierać utrzymanie i rozwój kultury mniejszości narodowych.

Teatr Żydowski im. Estery Rachel i Idy Kamińskich. Centrum Kultury Jidysz

Teatr Żydowski od początku swej działalności miał w statucie ochronę kultury żydowskiej, a także jej propagowanie pośród nowych pokoleń. Teatr Żydowski Centrum Kultury Jidysz zobowiązuje się do kontynuacji dotychczasowych działań t.j.:

W ramach działalności Teatru Żydowskiego:

- spektakle w języku jidysz,
- czytanie literatury jidysz w oryginale przez jednego z aktorów Teatru Żydowskiego – na godzinę przed spektaklami na Dużej Scenie,
- dbałość o ciągłość tradycji i kultury żydowskiej poprzez celebrowanie świąt żydowskich – w formie warsztatów dla dzieci z przedszkoli, szkół, domów dziecka
- propagowanie kultury żydowskiej poprzez sceniczne adaptacje literatury powstałej w języku jidysz: spektakle, wieczory poetyckie, czytania performatywne, cykle: „Bagaż kultury” i inne,
- współpraca z Fundacją Shalom przy organizacji Festiwalu Kultury Żydowskiej – Warszawa Singera.

W ramach działalności powołanego przy Teatrze Centrum Kultury Jidysz:

- lektoraty języka jidysz na trzech poziomach zaawansowania,
- raz w tygodniu spotykają się u nas również adepci języka hebrajskiego,
- raz w miesiącu, w soboty, w CKJ odbywają się warsztaty piosenki jidysz, które prowadzi kierownik muzyczny Teatru Żydowskiego,
- raz w miesiącu, w niedzielę, odbywają się spotkania z literaturą żydowską,
- w niedziele organizowane są spotkania dla dzieci (3-8 lat), które pod okiem trenerek z Fundacji MaMa, zapoznają się z zagadnieniem wielokulturowości,
- dwa razy w tygodniu odbywają się zajęcia Żydowskiego Uniwersytetu Otwartego,
- w Centrum przez cały rok działa Uniwersytet Trzeciego Wieku z blokiem zajęć o tematyce żydowskiej. Słuchacze mają możliwość korzystania z interdyscyplinarnego programu zajęć (historia i kultura Żydów polskich, medycyna, sztuka, psychologia, historia, zajęcia psychoruchowe, lektoraty), a także bloku zajęć o tematyce żydowskiej (wykłady z historii i kultury Żydów polskich oraz podstaw Judaizmu, warsztaty: tańca żydowskiego, piosenki żydowskiej, teatru, kuchni żydowskiej, literatury żydowskiej, lektoraty jęz. jidysz i hebrajskiego, malarstwa i sztuki)

Teatr Żydowski Centrum Kultury Jidysz nawiązuje także szeroką współpracę z artystami związanymi z kulturą żydowską na całym świecie (Rumunia, Izrael). Ponadto instytucja jest w przygotowaniu nowych projektów mających na celu poszerzenie swojej działalności edukacyjnej.

Zachęta — Narodowa Galeria Sztuki

- Wystawa *Domy srebrne jak namioty* (październik–grudzień 2013) poświęcona kulturze i sytuacji społecznej Romów,
- *Abraham Ostrzega* (2016 – 2017) – projekt realizowany we współpracy z Fundacją Dziedzictwa Kulturowego obejmował restaurację rzeźb nagrobnych autorstwa Abrahama Ostrzegi na Cmentarzu Żydowskim w Warszawie (2016) oraz wystawę współczesnych artystów polskich odnoszących się do postaci i twórczości żydowskiego rzeźbiarza, członka przedwojennego Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych (Zachęta, 2017).

Opera i Filharmonia Podlaska – Europejskie Centrum Sztuki w Białymstoku

W latach 2012–2013, tuż przed i po otwarciu nowego gmachu, Opera i Filharmonia Podlaska – Europejskie Centrum Sztuki w Białymstoku wydawała plany repertuarowe w trzech językach: po polsku, białorusku i litewsku. Język białoruski i litewski są językami mniejszości narodowych tworzących najliczniejsze skupiska w województwie podlaskim, czyli na terenie, gdzie swoją podstawową działalność realizuje Opera i Filharmonia Podlaska.

Punktem odniesienia w tej działalności był także musical „Korczak”. Spektakl ten został przeniesiony na deski Opery i Filharmonii Podlaskiej (prezentowany w latach 2012–2013) przede wszystkim z uwagi na wagę zagadnienia, do którego się odwołuje, tak dla społeczności lokalnej, jak i ogółu. Problematyka Holocaustu oraz konsekwencje wynikające bezpośrednio z tej historycznej tragedii odciskają piętno na każdym pokoleniu. W ramach całego projektu edukacyjnego, który wielowymiarowo odnosił się do spuścizny Janusza Korczaka, zaproponowano szereg wystaw w ramach *I Europejskiego Dnia Sprawiedliwych* (6 marca 2013), wśród których po raz pierwszy prezentowano wystawę Fundacji *Shalom* „I ciągle widzę ich twarze”, wystawę z Muzeum Podlaskiego „Czas przywołany. Józef Charyton 1910-1975”, „Kto ratuje jedno życie, ratuje cały świat” przygotowaną przez IPN oraz „Jestem stąd. Polska wielu narodów”.

Opera i Filharmonia Podlaska – Europejskie Centrum Sztuki w Białymstoku umożliwiała realizowanie działań skierowanych do odbiorców pochodzących z mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych, pozwalających na kultywowanie tradycji, odwołujących się do ich historii oraz umożliwiających tworzenie kultury współcześnie, w tym:

- w ramach festiwalu „Wschód Kultury. Inny Wymiar” prezentowany był spektakl „Oj dawno, dawno” przygotowany przez dzieci i młodzież z mniejszości białoruskiej należącą do Stowarzyszenia Na Rzecz Dzieci i Młodzieży Uczącej się Języka Białoruskiego AB-BA,
- w 2014 realizowane były próby do projektu „25 AB-BA Arkiestr” przygotowywanego przez Stowarzyszenie AB-BA z okazji 25. Edycji Festiwalu Muzyki Młodej Białorusi „Basowiszcz”,
- na scenie Opery i Filharmonii Podlaskiej odbywały się koncerty najważniejszych wydarzeń kulturalnych organizowanych przez stowarzyszenia, fundacje mniejszości oraz parafie, m. in.: Koncert Galowy Festiwalu Piosenki Białoruskiej organizowany przez Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, doroczne przeglądy kolęd prawosławnych organizowane przez Prawosławną Diecezję Białostocko-Gdańską, koncerty Festiwalu

Kultury Żydowskiej „Zachor”, organizowane przez Centrum Edukacji Obywatelskiej Polska-Izrael, koncerty i przesłuchania Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Cerkiewnej „Hajnówka” organizowanego przez Fundację Muzyka Cerkiewna, koncerty w ramach Festiwalu Białoruskiej Piosenki Autorskiej „Jesień Bardów” organizowanego przez „Szczyty” – Związek na Rzecz Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej w Szczytach-Dzięciołowie. Na scenie Opery i Filharmonii Podlaskiej w specjalnym programie zaprezentowała się Orkiestra Instrumentów Ludowych im. Żynowicza działająca przy Białoruskiej Filharmonii Państwowej, był to koncert z okazji jubileuszu urodzin białoruskiego kompozytora U. Mulawina z utworem napisanym do tekstu białoruskiego wieszcza – Janki Kupały. W koncercie wzięli m. in. udział uczniowie białoruskich liceów z Hajnówki i Bielska Podlaskiego (listopad 2016 r.).

Dzięki współpracy z Białoruskim Towarzystwem Historycznym w Foyer Opery prezentowany jest zakątek pamięci białoruskiego kompozytora – Jana Tarasiewicza. Jest to stała ekspozycja, której centralnym punktem jest pianino kompozytora, pamiątki osobiste, fotografie czy wydania nutowe, którymi posługiwał się Jan Tarasiewicz w swojej pracy pedagogicznej.

Muzeum Literatury

- Udział w organizacji obchodów Światowego Dnia Poezji UNESCO (coroczna impreza wiosenna) oraz Festiwalu Poezji Słowiańskiej (coroczna impreza jesienna), podczas których zaproszeni poeci prezentują swoje wiersze i teksty poetyckie w językach narodowych,
- 2013 r. – prezentacja wystawy planszowej w j. białoruskim poświęconej *Dziadom* Adama Mickiewicza (grudzień),
- 2014 r. – wystawa *Malënci. Ilustracje do legend kaszubskich* Aleksandra Baliszewska-Walicka (maj – czerwiec),
- 3-4 listopada 2016 r. udział w 30. Konferencji naukowej „Kołasowiny” w Państwowym Literacko-Pomnikowym Muzeum Jakuba Kołasa w Mińsku.

Europejskie Centrum Solidarności

- Europejskie Centrum Solidarności (ECS) od 2014 roku regularnie wspiera działania mniejszości białoruskiej w Gdańsku, poprzez współorganizację inicjatywy „Solidarni z Białorusią”, będącej festiwalem kultury białoruskiej w Gdańsku, połączonym z akcją demonstracji solidarności z osobami prześladowanymi na Białorusi ze względów politycznych. W latach 2014, 2015 i 2016 ECS wspierał finansowo, merytorycznie oraz logistycznie organizację wiosennego festiwalu (w okolicach „Dnia Woli” – 25 marca) „Solidarni z Białorusią”. Festiwal w latach 2015 i 2016 odbywał się na terenie ECS. Inicjatywa tworzona jest w większości przez przedstawicieli mniejszości białoruskiej w Gdańsku i zawiera w sobie prezentację i promocję Białorusi przez różne elementy kultury: muzykę, kuchnię, literaturę, sztukę, język, teatr, film oraz wiele innych. Inicjatywa ma charakter inkluzywny i włącza lokalną społeczność Gdańska, zarazem integrując społeczność białoruską wobec ważnych dla niej tematów.
- Europejskie Centrum Solidarności od 2013 wspiera mniejszość ukraińską poprzez szereg wydarzeń współorganizowanych ze Związkiem Ukraińców w Polsce (festiwal „Jarmarock”,

wystawy czasowe poświęcone Ukrainie, akcje solidarności z Ukrainą podczas Euromajdanu, maraton pisania listów do Nadii Sawczenko).

Muzeum Narodowe we Wrocławiu

Organizacja wystaw, imprez, spotkań i koncertów w Oddziale – Muzeum Etnograficznym z przedstawicielami mniejszości narodowych: niemieckiej, ukraińskiej, żydowskiej, ormiańskiej (ok. 30 projektów w latach 2012-2016). Była to popularyzacja tradycji i dziedzictwa kulturowego w/w mniejszości.

Zamek Królewski w Warszawie

- Wystawa *Pod wspólnym niebem*, org. Muzeum Historii Polski i ZKW, maj – lipiec 2012.
- Wystawa *Gwoździec Re!konstrukcja. Zwiastun Wystawy Głównej Muzeum Historii Żydów Polskich*, org. Żydowski Instytut Historyczny, lipiec 2012 r.
- Wystawa *Żyd Niemalowany w Ziemi Kanaan. Ryciny biblijne z kolekcji Muzeum Wieczny Tułacz*, org. Fundacja Żyd Niemalowany i ZKW, maj – czerwiec 2015 r.
- Działania edukacyjne:
- w ramach programu *Nowoczesny Patriotyzm* zajęcia *Czym jest dla mnie dziedzictwo kulturowe?* 2012 r.
- zajęcia edukacyjne w ramach Festiwalu Kultury Żydowskiej 2012 r.
- cykl koncertów *Muzyka kresów wschodnich*. 2012 r.
- cykl wykładów otwartych *Polska – Ukraina – Europa*. 2013 - 2014 r.
- *Spotkania z kulturą Orientu*, 2012 – 2016 r.

Państwowe Muzeum na Majdanku

Państwowe Muzeum na Majdanku (PMM) (Muzeum utworzone na terenie byłego niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego w Lublinie) to miejsce upamiętniające ofiary, w tym osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych. Zapewniono oprowadzanie po terenie byłego obozu na Majdanku i ekspozycjach muzealnych w j. niemieckim, hebrajskim, rosyjskim, ukraińskim, a także białoruskim. Organizowane są cyklicznie zajęcia edukacyjne dla młodzieży i osób dorosłych w języku niemieckim. W 2014 roku zorganizowano międzynarodową konferencję naukową z okazji jubileuszu 70-lecia PMM, której językami były j. polski i niemiecki pt. „Muzea martyrologiczne w perspektywie europejskiej”. Publikacje wydawane w języku niemieckim, przez PMM to m.in. książki poświęcone teorii edukacji w miejscach pamięci, katalogi wystaw, a także informatory muzealne czy plany zwiedzania Muzeum. Dwie ostatnie publikacje wydawane są także w języku rosyjskim. Licznymi grupami odwiedzającymi Muzeum są grupy z Izraela. Z tego względu zamontowano tablice informacyjne z tekstami historycznymi w j. hebrajskim przy wybranych obiektach (biały domek, fundamenty wiaty, części sanitarne na II polu, Mauzoleum), a także na wystawach stałych.

Muzeum Narodowe w Gdańsku

- 2014 – przeprowadzono w gm. Sierakowice etnograficzne badania terenowe nt. kaszubskich tradycji kolędniczych.
- 2014 – zrealizowano film dokumentalny „A wczoraj z wieczora” – poświęcony kaszubskim grupom kolędniczym
- 2016 – wydano przy współpracy z Zrzeszeniem Kaszubsko-Pomorskim książkę „Chceta wa lëdze gwiondzkã widzec? Opowieść o kaszubskich kolędnicach”.

Muzeum Śląskie w Katowicach

- Na wystawie stałej „Światło historii. Górny Śląsk na przestrzeni dziejów” otwartej w 2015 roku teksty na planszach i podpisy pod eksponatami mają także wersję językową niemiecką,
- Mapka informacyjna pomagająca w poruszaniu się po nowym budynku Muzeum Śląskiego (od 2015 roku) dostępna jest m.in. w języku niemieckim,
- Muzeum Śląskie wydaje w języku niemieckim mini przewodniki po wystawie stałej „Światło historii. Górny Śląsk na przestrzeni dziejów”, które są dostępne dla zwiedzających bezpłatnie (ISBN 978-83-62593-60-6),
- Publikacje Muzeum Śląskiego dotyczące tematyki pogranicza zawierają streszczenia w języku niemieckim,
- W 2014 roku nakładem Wydawnictwa Muzeum Śląskiego ukazała się publikacja autorstwa Stefana Łęczyckiego: „Äneolithikum und Frühbronzezeit im Raum der Oberen Oder” (ISBN 97883-62593-49-1),
- Biblioteka Muzeum Śląskiego dzięki nabytkom pozyskanym poprzez zakupy, darowizny lub wymianę z ośrodkami partnerskimi nabywa cenne publikacje książkowe, w tym pozycje wydane w językach mniejszości. W ogólnodostępnej czytelnicy Biblioteki Muzeum Śląskiego istnieje możliwość skorzystania z książek w językach: kaszubskim, białoruskim, czeskim, hebrajskim, jidysz, litewskim, niemieckim, rosyjskim, słowackim i ukraińskim,
- W tym kontekście kluczowe jest uczestnictwo Muzeum Śląskiego w programie międzyinstytucjonalnej wymiany wydawnictw z ośrodkami ze Słowacji (Slovenské národné múzeum, Slovenská národná galéria, Vysoká škola výtvarných umení w Bratysławie), Austrii (Wien Museum, Österreichische Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte w Wiedniu). Ze względu na charakter i historię regionu we wspólne działania angażują się najczęściej instytucje z Niemiec (Schlesisches Museum w Görlitz, Oberschlesisches Landesmuseum w Ratingen, Staatliche Museen w Berlinie, Staatliche Kunstsammlungen w Dreźnie, Zentralinstitut für Kunstgeschichte w Monachium, Deutsche Nationalbibliothek w Lipsku, Herder-Institut w Marburgu, Germanisches Nationalmuseum w Norymberdze, Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im Östlichen Europa w Oldenburgu) oraz Czech (Slezské zemské muzeum w Opawie, Národní památkový ústav w Ostrawie, Moravské zemské muzeum w Brnie, Archeologické centrum w Ołomuńcu, Národní muzeum w Pradze),

- W ramach działań zgodnie z art. 12 ust. 1 pkt e Muzeum Śląskie dysponuje pracownikami Działu Obsługi Publiczności z biegłą znajomością następujących języków mniejszości narodowych:
białoruskiego, rosyjskiego, czeskiego oraz niemieckiego.

Muzeum Narodowe w Kielcach

Prezentacje muzealne poświęcone historii mniejszości narodowych i etnicznych, zrealizowane w Muzeum Dialogu Kultur, oddziale Muzeum Narodowego w Kielcach w latach 2012-2016:

Wystawa stała w Muzeum

Prezentacje przedstawiające historię i tradycję mniejszości narodowych i etnicznych:

- dialog polsko-żydowski współcześnie – opis podejmowanych współcześnie prób zbudowania pozytywnych relacji pomiędzy Polakami i Żydami po traumatycznych przeżyciach II wojny światowej i pogromu kieleckiego. Prezentacja wspólnych inicjatyw na rzecz dialogu na polu religijnym, edukacyjnym, badawczym czy ochrony zabytków kultury materialnej,
- *Nieistniejący świat Sztetl: Polacy i Żydzi przed II wojną światową* - to świat polskich miasteczek, w których Żydzi (największa mniejszość narodowa w II Rzeczypospolitej) i Polacy żyli obok siebie inspirując się wzajemnie w życiu gospodarczym, ekonomicznym, społecznym, politycznym i kulturalnym. W miasteczkach dochodziło do przenikania się języka i tradycji,
- *Kultura romska – przez historię do współczesności* – temat prezentuje historię Romów, ich tradycję i obyczajowość. Pokazuje podział na grupy etnograficzno-językowe. Przybliża organizacje romskie działające m.in. na rzecz walki z dyskryminacją Romów, instytucje kulturalne społeczności romskiej i ludzi działających na jej rzecz,
- *Ormianie polscy – historia i terażniejszość* – historię Ormian można prześledzić począwszy od starożytnej Armenii po migrację, w tym do Polski. Ormianie polscy dzielą się na dwie grupy tzw. starą i nową emigrację (ci ostatni to przybyli w latach 80. i 90.). Pierwsza to ludzi w pełni zintegrowani, w myśl powiedzenia: „Ormianin to dwa razy Polak”, druga dopiero uczy się Polski i polskości. Prezentacja przybliży kulturę i tradycję ormiańską, pokazuje sławnych Polaków pochodzenia ormiańskiego oraz organizacje działające na rzecz społeczności ormiańskiej;

Wystawy czasowe:

- *Żydowskie Kielce* – kopie fotografii i pocztówek przedstawiające życie społeczności żydowskiej w Kielcach przed II wojną światową – październik 2012 r.
- *Synagogi i cmentarze południowo-wschodniej Polski* – fotografie przedstawiające synagogi i cmentarze z ponad 60 miejscowości województwa świętokrzyskiego i podkarpackiego, marzec – kwiecień 2013 r.
- *Inni nie gorsi* – fotografie towarzyszące kampanii społecznej pod tym samym tytułem. Na ekspozycji prezentowane są najlepsze ujęcia uwrażliwiające odbiorcę na różne przejawy

dyskryminacji. Fotografie zostały wyłonione w konkursie towarzyszącym kampanii, której celem jest poszerzenie wiedzy społecznej na temat rodzajów dyskryminacji, w tym dyskryminacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz jej przejawów, kwiecień 2014 r.

- *W kręgu chasydów* – zdjęcia izraelskiego fotografa Gila Cohena-Magena ilustrujące kluczowe aspekty życia mężczyzn, kobiet i dzieci ze wspólnot chasydzkich, koncentrujące się na życiu w Izraelu, w jerozolimskiej dzielnicy Mea Szearim. Fotografie prezentowały m.in. tradycyjne chasydzkie wesele, ceremonię obrzezania, odkupienia pierworodnego syna, pierwsze postrzyżyny, święto chanuka czy rytualną kąpiel. Wystawa zorganizowana we współpracy z Żydowskim Muzeum Galicja w Krakowie, marzec – kwiecień 2016 r.
- *Warsztat ormiański – sztuka detalu* – fascynujący i bogaty świat symboli oraz sztuka, która oddziaływała także na kulturę polską zainspirował twórców wystawy. Przedmioty, które Ormianie sprowadzali ze Wschodu lub wytwarzali w Polsce, są wysokiej próby. W stosowanych przez nich motywach dekoracyjnych można dopatrzyć się wzorców, mających źródła w historycznej Armenii, Persji czy państwach Bliskiego Wschodu. Ekspozycja przedstawiała przykłady ormiańskiej kultury artystycznej, akcentując detal – jego oryginalność, symbolikę, perfekcję. Dotyczy to iluminatorstwa ksiąg, piśmiennictwa w ormiańskim alfabecie, ornamentyki chaczkarów, elementów architektury, wzornictwa tkanin (kobierców, pasów kontuszowych) czy zdobnictwa broni, grudzień 2016 – marzec 2017.

Edukacja – Archiwum Historii Mówionej:

- cykl spotkań „Czwartki z dialogiem” – prezentacja filmów dokumentalnych autorstwa pracowników Muzeum Dialogu Kultur, wykorzystujących m.in. relacje świadków historii, nagrywanych do Archiwum Historii Mówionej Muzeum Narodowego w Kielcach,
- *Nasi sąsiedzi – Ormianie* – dlaczego naród, który jako pierwszy na świecie przyjął chrześcijaństwo tak licznie emigrował ze swojego kraju? Czym są chaczkary? Na czym polega odrębność kościoła ormiańskiego? I w jakich obszarach polskiej kultury można odnaleźć liczne wpływy sztuki ormiańskiej? Na te i inne pytania odpowiadał dokument „Nasi sąsiedzi – Ormianie”, w którym zostały wykorzystane m.in. relacja i wypowiedzi Varuzhana Chobanyana, prezesa Kieleckiego Stowarzyszenia Ormian w Polsce. Projekcja odbyła się w lutym 2015 r.
- *Nasi sąsiedzi – Romowie* – w filmowym dokumencie wspólnie m.in. z Teofilem Markowskim, przewodniczącym kieleckiego Stowarzyszenia Romów Polskich „Dywes” próbowano odpowiedzieć na pytanie dlaczego Romowie mają swoich królów, czym jest *Romanipen* i dlaczego wspólnota rodzinna odgrywa tak ważną rolę? Projekcja odbyła się w marcu 2015 r.
- *Nasi sąsiedzi – Żydzi* – gdzie w regionie świętokrzyskim znajdują się synagogi? Co jest głównym tematem Tory? Jakie znaczenie ma święto „Jom Kippur” i modlitwa „Kol Nidre”? Na te i inne pytania postarano się odpowiedzieć podczas „Czwartków z Dialogiem”. Projekcja filmowa wykorzystuje relację m.in. Muliego Ben Sassona, izraelskiego artysty i designera. Projekcja odbyła się w kwietniu (część I) i maju (część II) 2015 r.
- *Nasi sąsiedzi – Ukraińcy* – co łączy Bodzentyn z ukraińskim miastem Stary Sambor? Jakie znaczenie dla Ukraińców miał Euromajdan? I co dziś dzieje się u naszych wschodnich

sąsiadów? Na te i wiele innych pytań odpowiadał filmowy dokument „Nasi sąsiedzi – Ukraińcy”. Ukrainę przybliżają zainteresowanym m.in. Krzysztof Kalita, prezes Stowarzyszenia Integracja EuropaWschód; Bogdan Stetsiuk, Ukrainiec mieszkający w Kielcach oraz Stefan Rachtan, prezes Towarzystwa Przyjaciół Bodzentyna. Projekcja odbyła się w kwietniu 2016 r.

Wydarzenia:

- *Wieczór z Papuszą* – spotkanie z autorką książki „Papusza” Angeliką Kuźniak i Elżbietą Ficowską, wdową po poecie i tłumaczu Jerzy Ficowskim, grudzień 2013 r.
- dyskusja z licealistami w ramach kampanii „Inni nie gorsi”, grudzień 2013 r.
- spotkanie z Romami, przedstawicielami Stowarzyszenia Dywes w Kielcach w ramach XII Objazdowego Festiwalu Filmowego *Watch Docs. Prawa człowieka w filmie*, maj 2014 r.
- wykład *Ormianie w kulturze polskiej* Pawła Grzesika, kierownika działu historii MNKI w ramach „Niedzieli w Muzeum”, luty 2015 r.
- *Ormianie na Lubelszczyźnie w historii i współcześnie* – wykład w ramach „Sezon Lublin 2015” w Lublinie.
- prelekcja w ramach filmu dokumentalnego *Nasi sąsiedzi – Ormianie* - Muzeum Dialogu Kultur, Oddział MNKI,
- *Dialog dwóch kultur. Ormianie polscy w historii i współcześnie* – wykład w ramach Dnia ormiańskiego na Pardes Festival – Spotkania z Kulturą Żydowską w Kazimierzu Dolnym,
- wystawa *Warsztat ormiański – sztuka detalu. Idea, zbiory, problemy badawcze* – referat na konferencji naukowej *Ormianie – historia i kultura* – w Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie,
- *Dialog dwóch kultur. Ormianie polscy w historii i współcześnie* – wykład na Uniwersytecie Trzeciego Wieku w Puławach,
- *Ormiańska Lubelszczyzna* – wykład w ramach „Sezon Lublin 2016” w Lublinie,
- *Ormianie polscy w historii i współcześnie* – wykład w ramach Jubileuszu 10-lecia Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich w Warszawie,
- *Szlak ormiański na Starym Mieście w Warszawie* – w ramach Jubileuszu 10-lecia Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich w Warszawie.

Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku

W dniu 21.02.2013 r., w ramach stałych wykładów otwartych „Spotkania z historią”, Muzeum II Wojny Światowej było organizatorem promocji książki dr Sylwii Bykowskiej pt. „Rehabilitacja i weryfikacja narodowościowa polskiej ludności w województwie gdańskim po II wojnie światowej” (publikacja została wydana przez Instytut Kaszubski w Gdańsku, istniejący od 1996 r., który jest instytucją naukową oraz regionalną – kaszubsko-pomorską o charakterze badawczopopularyzatorskim. Instytut skupia ponad 100 osób ze środowiska naukowego, głównie z Pomorza, organizuje i koordynuje badania, promuje zagadnienia kaszubsko-pomorskie, prowadzi działalność wydawniczą i gospodarczą.).

Żydowski Instytut Historyczny (ŻIH) Działalność

wydawnicza:

- *Księga Koheleta*, przekład z języka hebrajskiego Anna Kamieńska, Warszawa 2014,
- *Dzieci żydowskie w czasach Zagłady. Wczesne świadectwa 1944-1948. Relacje dziecięce ze zbiorów Centralnej Żydowskiej Komisji Historyczne*, oprac. Olga Orzeł, przekłady z języka ros.: Eleonora Bergman, niemieckiego: Piotr Kendziorek, jidysz: Karolina Szymaniak, Warszawa 2014,
- Icchok Lejbusz Perec, *Dusza. Legendy, bajki i opowiadania*, wybór i opracowanie: Monika Szabłowska-Zaremba, Agnieszka Żółkiewska, przekłady z języka jidysz: Celina Meersonówna, Leon Herbst, Ozjasz Tillemann, Jan Schleicher, Leon Spinard, Estera Rojznerówna, Jerzy Ohrenstein, L. Perec, S. Borowski, Józef Menkes, Warszawa 2015,
- Rachela Auerbach, *Pisma z getta warszawskiego*, oprac. Karolina Szymaniak, przekład z języka jidysz: Karolina Szymaniak, Anna Ciałowicz, Warszawa 2016,
- Abraham Lewin, *Dziennik*, oprac. Katarzyna Person, przekład z języka jidysz Magdalena Siek, Adam Rutkowski, anonimowe tłumaczenie z języka hebrajskiego, Warszawa 2016,
- Jana Fuchs, *Miejsce po Wielkiej Synagodze. Przekształcenia placu Bankowego po 1943 roku*, przekład z języka niemieckiego Tomasz Gabiś, Warszawa 2016,
- Wolfgang Sofsky, *Ustrój terroru: obóz koncentracyjny*, przekład z języka niemieckiego Małgorzata Łukasiewicz; Warszawa 2016,
- *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 12: *Rada Żydowska w Warszawie (1939–1943)*, oprac. M. Janczewska, Warszawa 2014, Tłumacze: Sara Arm – jidysz, Piotr Kendziorek – j. niemiecki,
- *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 14: *Kolekcja Hersza Wassera*, oprac. K. Person, Warszawa 2014, Tłumacze: Sara Arm – jidysz, Katarzyna Person – j. niemiecki, Magdalena Siek – jidysz,
- *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 15: *Wrzesień 1939. Listy kaliskie. Listy płockie*, oprac. T. Epsztein, J. Majewska, A. Bańkowska, Warszawa 2014, Tłumacze:
Sara Arm – jidysz, Tadeusz Epsztein – j. niemiecki, j. rosyjski, Piotr Kendziorek – j. niemiecki, Iga Monika Kościółek – jidysz, Justyna Majewska – j. niemiecki, Magdalena Siek – jidysz,
- *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 19: *Prasa getta warszawskiego: Hechaluc-Dror i Gordonia*, oprac. P. Laskowski, S. Matuszewski, Warszawa 2015., Tłumacze: Eleonora Bergman – j. hebrajski, Daria Boniecka-Stępień – j. hebrajski, Agnieszka Olek
– j. hebrajski, Monika Polit – jidysz, Ruta Sakowska – j. hebrajski, Magdalena Siek – jidysz, Bella Szwarzman-Czarnota – jidysz, Marek Tuszewicki – jidysz, Marcin Urynowicz – jidysz, Agnieszka Żółkiewska – jidysz,
- *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 20: *Prasa getta warszawskiego: ugrupowania prawicowe*, oprac. M. Urynowicz, Warszawa 2015, Tłumacz: Marcin Urynowicz – jidysz, j. hebrajski,
- *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 23: *Dzienniki z getta warszawskiego*, oprac. K. Person, Z. Trębacz, M. Trębacz, Warszawa 2015, Tłumacze: Sara Arm

- jidysz, Aleksandra Bańkowska – jidysz, Aleksandra Geller – jidysz, Agata Kondrat – jidysz, Adam Rutkowski – jidysz, j. hebrajski, Magdalena Siek – jidysz,
- *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 24: *Obozy pracy przymusowej*, oprac. M. Janczewska, Warszawa 2015, Tłumacze: Sara Arm – jidysz, Daria Boniecka-Stępień – j. hebrajski, Anna Ciałowicz – jidysz, Piotr Kendziorek – j. niemiecki, Magdalena Siek – jidysz, Marcin Urynowicz – jidysz, Maciej Wójcicki – jidysz,
  - *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 28: *Cwi Pryłucki. Wspomnienia (1905–1939)*, oprac. Joanna Nalewajko-Kulikov, Warszawa 2015, Tłumacz: Agata Kondrat – jidysz,
  - *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 16: *Prasa getta warszawskiego: Bund i Cukunft*, oprac. M. Rusiniak-Karwat, A. Jarkowska-Natkaniec, Warszawa 2016, Tłumacze: Anna Ciałowicz – jidysz, Alicja Gontarek – jidysz, Agata Kondrat – jidysz, Martyna Rusiniak-Karwat – jidysz, Magdalena Siek – jidysz, Marcin Urynowicz – jidysz,
  - *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 17: *Prasa getta warszawskiego: Poalej Syjon Lewica i Poalej Syjon Prawica*, oprac. E. Bergman, T. Epsztein, M. Wójcicki, Warszawa 2016, Tłumacze: Anna Ciałowicz – jidysz, Agata Kondrat – jidysz, Magdalena Siek – jidysz, Sylwia Szymańska-Smolkin – jidysz, Marcin Urynowicz – jidysz, Maciej Wójcicki – jidysz,
  - *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 21: *Prasa getta warszawskiego: radykalna lewica niesyjonistyczna*, oprac. P. Laskowski, S. Matuszewski, Warszawa 2016, Tłumacze: Magdalena Siek – jidysz, Anna Szyba – jidysz, Maciej Wójcicki – jidysz,
  - *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 33: *Getto warszawskie, cz. I*, red. nauk. T. Epsztein, K. Person, Warszawa 2016, Tłumacze: Sara Arm – jidysz, Daria Boniecka-Stępień – j. hebrajski, Anna Ciałowicz – jidysz, Maja Gąssowska – j. niemiecki, Aleksandra Geller – jidysz, Jan Leński – jidysz, Magdalena Siek – jidysz, Marcin Urynowicz – jidysz,
  - *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 34: *Getto warszawskie, cz. II*, red. nauk. T. Epsztein, Warszawa 2016, Tłumacze: Sara Arm – jidysz, Aleksandra Bańkowska – jidysz, Tatiana Berenstein – j. niemiecki, Maja Gąssowska – j. niemiecki, Aleksandra Geller – jidysz, Agata Kondrat – jidysz, Jan Leński – jidysz, Izabela Łach – j. niemiecki, Justyna Majewska – j. niemiecki, Ruta Sakowska – jidysz, Magdalena Siek – jidysz.

Działalność naukowa i edukacyjna:

- badania nad historią Żydów w Warszawie, która do 1939 r. była drugim co do wielkości skupiskiem Żydów na świecie (po Nowym Jorku) i jednym z najważniejszych ośrodków kultury żydowskiej,
- badania dziejów Żydów w latach II wojny światowej i w okresie tuż-powojennym, do których podstawowe źródła znajdują się w zbiorach Instytutu, w tym badania nad literaturą Zagłady Żydów oraz dokumentami osobistymi,
- badania nad antysemityzmem,
- badania nad kulturą i inteligencją języka jidysz,
- badania nad współczesną historią / kulturą Żydów i jej związkami z historią / kulturą polską,
- badanie i dokumentacja zabytków żydowskich, miejsc pamięci i egzekucji Żydów w Polsce,
- badania genealogiczne,

- spotkania z ekspertami od historii, kultury, sztuki, filozofii i religii żydowskiej, prelekcje popularnonaukowe, prezentacje nowości wydawniczych z tematyki żydowskiej, warsztaty, małe formy artystyczne (w cyklach „Czwartki na Tłomackim” i seminaria naukowe ŻIH),
- warsztaty dotyczące jidysz (wzajemne wpływy języków, kaligrafia, aspekty kulturoznawcze),
- lekcje języka jidysz dla pracowników Instytutu,
- seminarium „ Świadectwa Zagłady” – opracowanie programu i organizacja seminarium dla nauczycieli przedmiotów humanistycznych, edukatorów i lokalnych aktywistów z Polski;
- panel 1: Archiwum Ringelbluma jako najważniejsze świadectwo Zagłady
- panel 2: Pamięć o zamordowanym narodzie
- panel 3: Zagłada a świadectwa literackie
- panel 4: Współczesne problemy w nauczaniu o Zagładzie.

Tematyczne spacerunki po żydowskiej Warszawie m.in.: getto, przedwojenna społeczność żydowska, literaci żydowscy, Warszawa jidysz, cmentarz żydowski (symbolika, rytuały związane z żydowskim pochówkiem), wielcy Żydzi Warszawy, np.

- spacer edukacyjny *Odkrywanie żydowskiej Pragi* – dla pracowników Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej,
- warsztat *912 dni getta* dla Liceum Ogólnokształcącego im. Romualda Traugutta z Lipna,
- spacer edukacyjny *Warszawa oczami Ringelbluma* w 72. rocznicę śmierci patrona Żydowskiego Instytutu Historycznego,
- prezentacja oferty edukacyjnej podczas Gali *Szkoły Dialogu* w Teatrze Narodowym, organizowanej przez Forum Dialogu,
- spacer edukacyjny *Impresja o Dzielnicy Północnej* dla wolontariuszy biorących udział w „Akcji Żonkile” organizowanej przez Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN,
- spacer edukacyjny *Niezatarte ślady getta*.

Zbiory ŻIH

W Bibliotece Instytutu znajduje się ponad 80 tysięcy ksiąg, w tym rękopisy i stare druki, co stanowi największy w Polsce księgozbiór poświęcony wyłącznie historii i kulturze Żydów. Jest spadkobierczynią ocalałych przedwojennych zbiorów Głównej Biblioteki Judaistycznej (która od roku 1936 mieściła się w budynku ŻIH), Żydowskiego Seminarium Teologicznego we Wrocławiu, Jesziwy lubelskiej i kolekcji prywatnych.

Digitalizacja prasy, rękopisów i starodruków ze zbiorów ŻIH

W ramach działania Centralnej Biblioteki Judaistycznej trwała systematyczna digitalizacja i udostępnianie online prasy, rękopisów i starodruków ze zbiorów ŻIH między innymi w językach jidysz, hebrajskim i niemieckim.

Konserwacja zbiorów

Trwały systematyczne prace konserwatorskie nad zbiorem malarstwa oraz dokumentów papierowych (prasa przedwojenna i tuż powojenna, kolekcja: *Pamiętniki*). Konserwacji i rekonstrukcji poddano drewniane elementy wyposażenia synagogi.

Marsz Pamięci 22 lipca

Stworzenie koncepcji i kompleksowa organizacja Marszu Pamięci, który od 22 lipca 2012 (w rocznicę akcji likwidacyjnej warszawskiego getta) przechodzi ulicami Warszawy, począwszy od Umschlagplatz, pokonując symboliczną drogę od śmierci do życia.

Obchody rocznicy wybuchu buntu i ucieczki grupy więźniów z nazistowskiego obozu w Treblince - 2 sierpnia.

Konkursy i nagrody:

- konkurs „Pamięć dla przyszłości”. Projekt „Pamięć dla Przyszłości - Miejsca pamięci Zagłady w pobliżu nas” współorganizowany przez: Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, Ośrodek Rozwoju Edukacji i Stowarzyszenie Dzieci Holokaustu w Polsce,
- konkurs im. Majera Bałabana. Organizowany przez ŻIH co dwa lata (od 1991 roku) konkurs na najlepsze prace magisterskie i doktorskie o Żydach i Izraelu, reprezentujące rozmaite dziedziny humanistyki: historii, sztuki, architektury, muzealnictwa, literaturoznawstwa, socjologii, teatrologii i prawa,
- nagroda im. Marii i Łukasza Hirszowiczów, przyznawane osobom lub instytucjom za osiągnięcia naukowe, artystyczne lub edukacyjne w dziedzinie badań bądź popularyzacji dziejów historycznej obecności żydowskiej w Polsce oraz stosunków polsko-żydowskich,
- nagroda im. Jana Karskiego i Poli Nireńskiej, ustanowiona przez Jana Karskiego w 1992 r., administrowana przez *YIVO Institute* i przyznawana corocznie autorom prac poświęconych stosunkom polsko-żydowskim oraz dokumentujących wkład Żydów do kultury polskiej.

Muzeum Zamek w Łańcucie

- w zakresie badań i ochrony dziedzictwa kulturowego Kościoła wschodniego stała współpraca z placówkami naukowymi i muzealnymi w kraju oraz Ukrainie, Słowacji, Węgrzech, Niemczech, Grecji i Kanadzie,
- studia ukrainoznawcze,
- rzeczoznawstwo i udział w pracach komisji konserwatorskich o szerokim zasięgu kompetencji (m.in. na rzecz Grecko-Katolickiej Metropolii Przemysko-Warszawskiej, Prawosławnej Diecezji Przemysko-Gorlickiej, struktur Kościołów Wschodnich w Ukrainie i Słowacji, Służby Ochrony Zabytków, NID, Policji i Urzędu Celnego).

Muzeum Zamkowe w Malborku

w 2016 r. zorganizowano wystawę w związku z konferencją pt. „Mniejszości etniczne na Żuławach” (11.03- 10.04), która dotyczyła problematyki mniejszości narodowych i religijnych na terenie Żuław; w

efekcie tych działań została opublikowana praca zbiorowa "Mniejszości narodowe i religijne na Żuławach" pod red J. Hochleitnera, Malbork 2016, s. 251.

Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN

Uwaga ogólna: niemal cała działalność Muzeum POLIN (kulturalna, wystawiennicza, naukowa i edukacyjna) skupia się na ochronie, przybliżaniu, popularyzowaniu i budowaniu dziedzictwa kulturowego Żydów polskich – kultury, języka, tradycji, filozofii etc. Wynika to z misji Muzeum, która brzmi: *Przywracać i chronić pamięć historii Żydów polskich, przyczyniając się do wzajemnego zrozumienia i szacunku wśród Polaków i Żydów, społeczeństw Europy i świata oraz z jego wizji: Tworzyć nowoczesne muzeum, centrum edukacji i kultury, platformę dialogu społecznego – instytucję oferującą głębokie doświadczenie i promującą nowe standardy obcowania z historią.*

Aktywność Muzeum to:

- gromadzenie, ochrona i udostępnianie zbiorów bibliotecznych w języku hebrajskim i jidysz (lata 2012-2016),
- organizacja konferencji: „W kręgu Pereca”³¹, poświęconej literaturze jidysz (niektóre sesje i wydarzenia towarzyszące odbywały się w tym języku), 2015,
- stworzenie audio-przewodnika w języku jidysz,
- ochrona dziedzictwa żydowskiego poprzez rozbudowywanie kolekcji zbiorów muzealnych (zakupy, darowizny, depozyty), pochodzących zarówno z terytoriów dawnej i współczesnej Rzeczypospolitej, jak i miejsc gdzie żyła lub żyje diaspora polskich Żydów,
- ewidencjonowanie, opracowanie, zabezpieczenie i konserwowanie zbiorów muzealnych,
- udostępnianie i upowszechnianie obecnym i przyszłym pokoleniom informacji o zbiorach (przez ich digitalizację, publikację w internetowym katalogu Centralna Baza Judaików, oraz realizację kwerend),
- angażowanie społeczności i tworzenie trwałych relacji z uczestnikami programów muzeum poprzez prowadzenie programów zbierania pamiątek związanych z dziedzictwem i historią Żydów polskich, utrzymywanie długotrwałych relacji z darczyńcami,
- partnerstwo lub realizacja projektów w ramach festiwalu kultury żydowskiej, m.in. *Warszawa Singera, Festiwal Kultury Żydowskiej w Krakowie, Jewish Motifs, Nowa Muzyka Żydowska, Festiwal Filmów o Tematyce Żydowskiej,*
- współpraca z organizacjami żydowskimi przy realizacji wydarzeń rocznicowych, projektów artystycznych i akcji społecznych, m.in. z Towarzystwem Społeczno-Kulturalnym Żydów w Polsce, Stowarzyszeniem Żydów Kombatantów i Poszkodowanych w II Wojnie Światowej, Makabi Warszawa, JCC Warszawa, Gminą Wyznaniową Żydowską, Fundacją Szalom, Stowarzyszeniem Dzieci Holokaustu, Żydowskim Instytutem Historycznym,
- popularyzacja wiedzy o języku jidysz m.in. dyskusje, koncerty, spacerzy, gry, etc.

---

³¹ <https://www.polin.pl/pl/w-kregu-pereca>

Ponadto, odnotować należy, że mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność kaszubska korzystają ze zwiększonej, w stosunku do ogółu szkół, subwencji oświatowej. Kwota ta wyniosła ogółem w roku 2016 – 356 784 342,89 zł (około 82.973.103 €).

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że odrębny przepis ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym określa, że środkami mającymi na celu wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości, mogą być również środki przekazywane z budżetu jednostek samorządu terytorialnego.

2. Bez uszczerbku dla środków podejmowanych stosownie do ich generalnej polityki integracyjnej, Strony powstrzymają się od działań lub praktyk mających na celu asymilację osób należących do mniejszości narodowych wbrew ich woli i będą chronić te osoby przed jakimkolwiek działaniem mającym na celu taką asymilację.

Zgodnie z art. 35 *Konstytucji* obywatele polscy należący do mniejszości narodowych i etnicznych mają prawo do zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Przedstawiciele mniejszości mają również prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

Ponadto, zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, „zabrania się stosowania środków mających na celu asymilację osób należących do mniejszości, jeżeli środki te są stosowane wbrew ich woli”. Warto zauważyć, że przepis ten jest zbliżony w swoim brzmieniu do art. 5 ust. 2 *Konwencji*.

Zakaz działań mających na celu asymilację mniejszości narodowych zapisany został w *Traktacie między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy* z dnia 26 kwietnia 1994 roku (Dz. U. z 1995 r. Nr 15, poz. 71). Art. 15 tego Traktatu zawiera zapewnienie, że strony *powstrzymają się od jakichkolwiek działań mogących doprowadzić do asymilacji członków mniejszości narodowej wbrew ich woli*.

W swoich działaniach na rzecz polityki integracji społecznej Polska nie odwołuje się do jakichkolwiek polityk czy praktyk skierowanych na asymilację osób należących do mniejszości narodowych. Fundamentalną zasadą polskiej polityki integracji jest odwoływanie się do takich środków i metod, które oddziałują integracyjnie przy poszanowaniu i wzmocnieniu kulturowej odrębności mniejszości narodowych wedle zasady, która określa się jako – „integracja z poszanowaniem odrębności” („integration respecting diversity”).

Artykuł 6

1. Strony będą umacniać ducha tolerancji oraz dialog międzykulturowy i podejmą skuteczne środki w celu wspierania wzajemnego poszanowania, zrozumienia i współpracy pomiędzy wszystkimi osobami żyjącymi na ich terytoriach niezależnie od ich tożsamości etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej, zwłaszcza w zakresie edukacji, kultury i środków przekazu.

Art. 13 *Konstytucji* zawiera zakaz istnienia organizacji, których program lub działalność zakłada lub odwołuje się do nienawiści narodowej, a artykuły 119 i 257 *Kodeksu karnego* (Dz. U. z 2016 r. poz. 1137) przewidują sankcje za stosowanie przemocy, groźby przemocy bądź znieważanie osób z powodu ich przynależności narodowej.

Jednocześnie przepis art. 6 ust. 2 pkt 3 ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* przewiduje, że organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu umacniania dialogu międzykulturowego.

W objętym niniejszym raportem okresie szereg działań, których celem jest promowanie tolerancji oraz zwalczanie uprzedzeń, podjął Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania. Wśród najważniejszych z nich wymienić należy:

2014:

- konferencja „Przeciw mowie nienawiści – myśl globalnie, działaj regionalnie i lokalnie”, podsumowująca Projekt „Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia w Regionach” (czerwiec); 2015:
- seria debat regionalnych w wybranych miastach wojewódzkich:
- „Mowa nienawiści w przestrzeni publicznej”, Kielce,
- „Charakterystyka zjawiska „mowy nienawiści” w społeczeństwie i w mediach”, Kraków,
- „Edukacja na rzecz tolerancji – dobre praktyki”, Łódź,
- „Przestępstwa z nienawiści – rola edukacji w przeciwdziałaniu agresji i kształtowaniu postaw tolerancyjnych. Dobre praktyki dolnośląskich instytucji i organizacji”, Wrocław.

Celem debat było podniesienie poziomu ochrony prawnej grup narażonych na dyskryminację. Przyjęto założenie, że konferencje powinny odnosić się do sytuacji w poszczególnych województwach i gromadzić środowiska aktywnie przeciwstawiające się mowie nienawiści, bądź też – w zależności od sytuacji – środowiska dotychczas nie objęte debatą o przestępstwach z nienawiści.

W okresie sprawozdawczym kontynuowane były działania, których celem było wzmocnienie potencjału społecznego Romów. W kwietniu 2015 roku, z inicjatywy Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania, w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów prezentowana była wystawa „Roma Rising – Jedni z wielu”. Wystawa przedstawiała prace światowej sławy fotografa Chada Evansa Wyatta. Bohaterowie zdjęć to jednocześnie bohaterowie kampanii społecznej „Jedni z wielu”, zorganizowanej i przeprowadzonej przez Fundację Integracji Społecznej PROM z Wrocławia. Celem kampanii była zmiana negatywnego wizerunku Romów w powszechnej świadomości. Romowie prezentowani na zdjęciach to autentyczne postacie, ludzie którzy osiągnęli sukces i obdarzeni są szacunkiem własnej społeczności, a także współpracowników i sąsiadów. Wernisaż wystawy nawiązywał do Międzynarodowego Dnia Romów, obchodzonego 8 kwietnia.

Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania kontynuował też działania, których celem było wzmocnienie potencjału kobiet romskich. W czerwcu 2015 roku w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów odbyła się konferencja „Romni 2015. Debata o sytuacji kobiet romskich w Polsce”, zorganizowana przez Pełnomocnika. Była to druga taka konferencja o zasięgu ogólnokrajowym. Uczestniczyło w niej ok. 130 osób z całego kraju, w tym kobiety ze wszystkich grup romskich mieszkających w Polsce, a także przedstawiciel Rady Europy. Tak duża reprezentacja środowisk romskich możliwa była m.in. dzięki współpracy i pomocy wojewodów. W czasie konferencji wręczone

zostały Srebrne Krzyże Zasługi, po raz pierwszy nadane przez Prezydenta RP lokalnym działaczom romskim. Po ceremonii wręczenia odznaczeń uczestnicy konferencji obejrzeli fragment filmu dokumentalnego „Phuri Daj” w reżyserii Agnieszki Arnold, poświęconego Alfredzie Markowskiej – Nonci, zwanej romską Sendlerową. Za bohaterstwo, poświęcenie i determinację w ratowaniu przed Zagładą w czasie II wojny światowej dzieci nie tylko romskich, w 2006 roku Alfreda Markowska została odznaczona przez Prezydenta RP, profesora Lecha Kaczyńskiego Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski. W dyskusji panelowej na temat sytuacji kobiet romskich w Polsce podkreślano zmiany zachodzące w społecznościach romskich w ciągu ostatnich dziesięcioleci oraz wzrastającą aktywność i efektywność młodych Romni i Romów.

Działania na rzecz umacniania ducha tolerancji oraz dialogu międzykulturowego podejmują także pełnomocnicy wojewodów do spraw mniejszości narodowych i etnicznych.

2. Strony zobowiązują się podjąć odpowiednie środki chroniące osoby, które mogą być obiektem zastraszania bądź też aktów dyskryminacji, wrogości lub przemocy będących skutkiem ich etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej tożsamości.

Regulacje dotyczące zakazu dyskryminacji z jakiegokolwiek przyczyny zostały zawarte w art. 32 ust. 2 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*. Ponadto w art. 13 *Konstytucji* zakazano istnienia partii politycznych i innych organizacji odwołujących się w swoich programach do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszystów i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa albo przewiduje utajnienie struktur lub członkostwa.

Polski Kodeks karny (kk) w sposób szczególny chroni osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych przed aktami dyskryminacji, wrogości, przemocy lub zastraszania będącymi skutkiem ich etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej tożsamości. Zawiera on przepisy szczególne, które penalizują określony typ czynów zabronionych popełnianych wobec tych osób ze względu na ich przynależność do danej grupy.

Przepis art. 118 § 1 kk penalizuje zbrodnię ludobójstwa. Stanowi on, iż kto, w celu wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie, dopuszcza się zabójstwa albo powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby należącej do takiej grupy, podlega karze pozbawienia wolności. Natomiast § 2 tego artykułu penalizuje zachowanie osoby, która w tym samym celu: stwarza dla osób należących do takiej grupy warunki życia groźące jej biologicznym wyniszczeniem, stosuje środki mające służyć do wstrzymania urodzeń w obrębie grupy lub przymusowo odbiera dzieci osobom do niej należącym. Należy podkreślić, że w przypadku czynów określonych w § 1 i 2 karane jest również samo przygotowanie do tego przestępstwa.

Stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej lub wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, penalizowane jest w art. 119 § 1 kk. Zgodnie z tym artykułem, osoba, która dopuściła się takiego czynu podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat.

W 2010 roku wprowadzono do Kodeksu karnego trzy nowe artykuły: 118a, 126a i 126b. Art. 118a kk w § 1 penalizuje czyny zabronione godzące w życie i zdrowie człowieka (np. zabójstwo, ciężki uszczerbek na zdrowiu), w § 2 – w szeroko rozumianą wolność (np. zgwałcenie, niewolnictwo), zaś w §

3 – w wolność od prześladowań i deportacji. Warunkiem poniesienia odpowiedzialności karnej na podstawie tego artykułu jest dokonanie tych czynów poprzez udział w masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się zamachów skierowanych przeciwko grupie ludności podjętych w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji. Zgodnie z art. 126a kk zabronione jest publiczne nawoływanie do popełnienia czynu określonego w art. 118, 118a i 119 § 1 kk oraz publiczne pochwalanie czynu określonego w tych przepisach. Art. 126b kk dotyczy natomiast odpowiedzialności karnej tego, kto, nie dopełniając obowiązku należytej kontroli, dopuszcza do popełnienia czynu określonego m. in. w art. 118, 118a, 119 § 1, 126a kk przez osobę pozostającą pod jego faktyczną władzą lub kontrolą.

Przestępstwem określonym w art. 256 § 1 kk jest publiczne propagowanie faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa lub nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość. Czyn ten zagrożony jest karą grzywny, karą ograniczenia albo pozbawienia wolności do lat 2. Zgodnie z art. 256 § 2 kk karze podlega również, kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, nabywa, przechowuje, posiada, prezentuje, przewozi lub przesyła druk, nagranie lub inny przedmiot, zawierające treść określoną w § 1 tego artykułu. Nie popełnia jednak przestępstwa osoba, która dopuściła się tego czynu w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej lub naukowej.

Przepis art. 257 kk z kolei przewiduje penalizację publicznego znieważania grupy ludności albo poszczególnych osób z powodu ich przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej, albo z powodu ich bezwyznaniowości lub naruszania z takich powodów nietykalności cielesnej innych osób. Przestępstwo to zagrożone jest karą pozbawienia wolności do trzech lat.

Istotne znaczenie dla zmiany sytuacji prawnej osób dyskryminowanych miało także wejście w życie wspomianej już ustawy *o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania*, określającej obszary i sposoby przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Ustawa ta porządkuje sytuację prawną i w pełni implementuje przepisy dyrektyw antydyskryminacyjnych Unii Europejskiej, a jednocześnie określa środki prawne ochrony zasady równego traktowania oraz organy odpowiedzialne za realizację zasady równego traktowania. Zgodnie z przepisami ustawy każdy, wobec kogo zasada równego traktowania została naruszona, ma prawo do odszkodowania. W sprawach naruszenia zasady równego traktowania stosuje się przepisy *Kodeksu cywilnego*. W ustawie wprowadzono zasady dotyczące ciężaru dowodu, korzystne dla potencjalnych ofiar dyskryminacji. Zgodnie z art. 14 ustawy podmiot, który zarzuca naruszenie zasady równego traktowania, powinien uprawdopodobnić fakt jej naruszenia. W przypadku uprawdopodobnienia naruszenia zasady równego traktowania podmiot, któremu zarzucono naruszenie zasady równego traktowania, jest obowiązany wykazać, że nie dopuścił się jej naruszenia.

W dniu 29 października 2009 r. Prezes Rady Ministrów podjął decyzję o kontynuacji *Krajowego Programu Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji*³². W lutym 2011 roku powołana została Rada do spraw Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej,

---

³² Informację o działaniach podjętych w ramach realizacji *Programu*, jego analizę, a także ocenę realizacji i wnioski dotyczące założeń kontynuacji zawiera *Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji za lata 2004-2009*, przyjęte przez Radę Ministrów dnia 7 maja 2010 r.

Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji, której przewodniczył Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania. Rada była organem pomocniczym Rady Ministrów, powstałym na mocy Zarządzenia Prezesa Rady Ministrów nr 9 z 28 lutego 2011 r. zmienionym następnie Zarządzeniem Nr 6 Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 lutego 2013 r. w sprawie rady do Spraw Przeciwdziałania dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji (M. P. z 2013 r. poz. 79). Organ ten po kilkuletniej – opisaney poniżej aktywności – został zniesiony na mocy Zarządzenia Nr 53 Prezesa Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2016 r. (M. P. z 2016 r. poz. 413). Prace Rady polegały przede wszystkim na planowaniu, koordynacji i ocenie działań organów administracji rządowej oraz zapewnieniu ich współdziałania z organami samorządu terytorialnego i innymi podmiotami, w zakresie walki z rasizmem, ksenofobią i nietolerancją. W skład Rady wchodził przedstawiciele administracji rządowej i instytucji publicznych. Rada stanowiła instytucjonalną kontynuację Zespołu Monitorującego Krajowy Program Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji, którego wdrażanie zakończone zostało 30 czerwca 2009 roku. W czerwcu 2011 roku Rada rozpoczęła prace nad przygotowaniem rządowego planu działań w zakresie przeciwdziałania i zwalczania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji, który miał być przedstawiany raz na dwa lata Radzie Ministrów. Plan stanowił kontynuację *Krajowego Programu Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji*, realizowanego w latach 2004-2009. Zapewnieniu stałego mechanizmu konsultacji społecznych działań podejmowanych przez Radę, służyć miała stała Rada Konsultacyjna – grupa konsultacyjna złożona z osób aktywnie działających na rzecz zwalczania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i nietolerancji lub reprezentujących grupy i środowiska zagrożone dyskryminacją z powodu rasy, narodowości lub pochodzenia etnicznego, powoływana przez Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania.

Na mocy art. 22 ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania jest zobowiązany do opracowania i przedłożenia Radzie Ministrów Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania. Program określa cele i priorytety działań na rzecz równego traktowania oraz sposoby przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek oraz orientację seksualną. Program na lata 2013-2016 stanowił pierwszą rządową horyzontalną strategię na rzecz równego traktowania we wszystkich obszarach życia społecznego. Realizowany był – zgodnie z kompetencjami – przez wszystkie ministerstwa i wybrane urzędy centralne, wojewodów oraz inne podmioty administracji publicznej, we współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego i organizacjami pozarządowymi. Koordynatorem Programu był Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania.

Wiele z działań przewidzianych w Programie miało charakter horyzontalny i dotyczyło wszystkich lub wielu grup potencjalnie narażonych na dyskryminację (w tym osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych). Przykładami mogą być działania na rzecz usprawnienia polityki antidyskryminacyjnej (Obszar: Polityka antidyskryminacyjna), propagowanie i upowszechnianie treści dotyczących równego traktowania i różnorodności w programach szkolnych, materiałach edukacyjnych i dydaktycznych (Obszar: Równe traktowanie w systemie edukacji), czy też zmiana stereotypowego i dyskryminującego wizerunku osób należących do grup narażonych na dyskryminację w przekazie medialnym (Obszar: Równe traktowanie w dostępie do dóbr i usług). W Programie zapisane były także działania, w których – jako potencjalni beneficjenci – wskazani zostali członkowie mniejszości narodowych i etnicznych, np.: intensyfikacja edukacji dorosłych Romów w celu zwiększenia ich szans na rynku pracy (Obszar: Równe traktowanie na rynku pracy i w systemie zabezpieczenia społecznego), podniesienie poziomu wiedzy na temat zjawiska przemocy wobec osób o innym niż polskie pochodzeniu etnicznym lub narodowym, poprzez prowadzenie monitoringu przestępstw z nienawiści

(Obszar: Przeciwdziałanie przemocy); ułatwienie awansu edukacyjnego dzieci należących do mniejszości romskiej, przeprowadzenie ogólnopolskich badań (z uwzględnieniem specyfiki kulturowej społeczności romskiej) w odniesieniu do zasadności pobierania przez dzieci romskie nauki w szkołach specjalnych i weryfikacja istniejącego sposobu orzekania o umieszczaniu dzieci romskich w szkołach specjalnych (Obszar: Równe traktowanie w systemie edukacji). Szczegółowe sprawozdania z wdrażania Programu w poszczególnych latach, przyjęte przez Radę Ministrów, dostępne są na stronie internetowej Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania³³.

Rok 2016 był ostatnim rokiem realizacji pierwszej edycji Krajowego Programu Działań na Rzecz Równego Traktowania. W drugiej połowie 2016 roku rozpoczęła się, zgodnie z założeniami, jego ewaluacja. Kluczową rolę odgrywał w niej międzyresortowy Zespół Monitorujący Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania, powołany na podstawie zarządzenia nr 29 Prezesa Rady Ministrów z dnia 13 kwietnia 2015 r. i zmieniającego je (w odniesieniu do składu Zespołu) zarządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 marca 2016 r. Jednocześnie prowadzono prace nad projektem nowej edycji Programu.

Działania obejmujące problematykę równego traktowania, bez względu na narodowość i pochodzenie etniczne, były realizowane w ramach trzech projektów, traktowanych przez Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania jako priorytetowe, to jest:

- Projektu „Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia”, realizowanego w ramach Priorytetu V Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.
- Projektu „Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia w Regionach”, współfinansowanego z programu UE na rzecz zatrudnienia i solidarności społecznej PROGRESS.
- Projektu „Media równych szans”, współfinansowanego z programu UE na rzecz zatrudnienia i solidarności społecznej PROGRESS.

Projekt „Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia” realizowany był w partnerstwie ze Szkołą Główną Handlową i Uniwersytetem Jagiellońskim. Celem projektu było przygotowanie administracji rządowej na wszystkich poziomach do tworzenia i monitorowania prawa oraz opracowywania i wdrażania strategii uwzględniających zasadę równości. Wdrażanie projektu zakończyło się w 2013 roku.

W ramach projektu:

- zdiagnozowano zjawisko dyskryminacji w różnych obszarach życia społecznego (m.in. w 2011 roku Uniwersytet Jagielloński przeprowadził badanie sondażowe sytuacji grup dyskryminowanych, a Szkoła Główna Handlowa przeprowadziła w ministerstwach i Kancelarii Prezesa Rady Ministrów badanie wskaźnikiem Diversity Index), a także opracowano Strategiczne Rekomendacje na rzecz Równego Traktowania, stanowiące podstawę do opracowania Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania, przygotowywanego w latach 2012-2013,
- powołano 51 koordynatorów do spraw równego traktowania we wszystkich ministerstwach, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, urzędach wojewódzkich i wybranych instytucjach publicznych,

---

³³ www.równetraktowanie.gov.pl

- przeprowadzono szkolenia z zakresu realizacji zasady równego traktowania i przeciwdziałania wszelkim formom dyskryminacji dla ok. 480 pracowników z 87 instytucji publicznych.

Projekt „Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia w Regionach” realizowany był od maja 2013 roku do czerwca 2014 roku. Projekt stanowił kontynuację projektu „Równe Traktowanie Standardem Dobrego Rządzenia”. Jego celem było dalsze wzmocnienie potencjału administracji publicznej na szczeblu regionalnym do współtworzenia polityki równego traktowania oraz do właściwego reagowania na przypadki dyskryminacji.

W ramach projektu:

- opracowano i wydano dwa podręczniki dla urzędników administracji publicznej *Równe traktowanie w administracji publicznej* oraz *Równe traktowanie w administracji publicznej. Wymiar regionalny i lokalny*, a także zestaw materiałów informacyjnych pod wspólnym hasłem „Pamiętaj! Masz prawo do równego traktowania!”. Wersje elektroniczne publikacji dostępne są na stronie internetowej Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania³⁴,
- zorganizowano szkolenia antydyskryminacyjne dla urzędników pracujących w urzędach na szczeblu wojewódzkim. Celem szkoleń było wyposażenie ich uczestników w wiedzę i umiejętności pozwalające sprawnie tworzyć i wdrażać politykę na rzecz równego traktowania na szczeblu regionalnym oraz właściwie reagować na przypadki dyskryminacji. Dwudniowe kursy dla 183 osób zorganizowano w czerwcu 2014 roku w pięciu miastach: Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Gdańsku i Białymstoku,
- w maju i czerwcu 2014 roku w ogólnokrajowym dzienniku „Rzeczpospolita” ukazało się pięć artykułów sponsorowanych, poświęconych różnym aspektom polityki równościowej, w tym integracji Romów oraz przestępstwom z nienawiści,
- zorganizowano dwie konferencje: „Równe traktowanie standardem dobrego rządzenia w regionach” (Warszawa, 10 kwietnia 2014 roku) i „Przeciw mowie nienawiści – myśl globalnie, działaj regionalnie i lokalnie” (Warszawa, 27 czerwca 2014 roku). W czasie obu konferencji dyskutowana była m.in. problematyka walki ze stereotypami dotyczącymi narodowości i pochodzenia etnicznego, przeciwdziałania rasizmowi i ksenofobii, a także promowania różnorodności etnicznej, kulturowej i religijnej.

Projekt „Media Równych Szans” realizowany był do kwietnia 2013 roku. Celem projektu było wprowadzenie perspektywy równościowej do języka debaty publicznej poprzez działania edukacyjnopromocyjne skierowane do osób i środowisk odpowiedzialnych za i mających wpływ na przebieg tej debaty.

W ramach projektu:

- przeprowadzono dwa konkursy. W pierwszym, adresowanym do ekspertów oraz organizacji pozarządowych, wyłonione zostały najlepsze raporty, badania i analizy dotyczące przekazów i języka mediów w aspekcie antydyskryminacyjnym. Drugi konkurs, skierowany do dziennikarzy oraz studentów dziennikarstwa, wyłonił najlepsze prace

---

³⁴ www.rownetraktowanie.gov.pl

dziennikarskie promujące równość i przeciwdziałanie dyskryminacji. Nagrody przyznano w trzech kategoriach: pióro (Internet), mikrofon i obraz,

- część edukacyjną projektu stanowił cykl szkoleń skierowany do dziennikarzy i studentów dziennikarstwa, przeprowadzony w 2012 roku. Szkolenia, w których uczestniczyło ponad 200 osób, objęły problematykę równościową oraz antydyskryminacyjną ze szczególnym uwzględnieniem kwestii języka przekazów medialnych oraz mowy nienawiści.

Realizując zadania nałożone ustawą o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania, w szczególności w odniesieniu do monitorowania sytuacji w zakresie przestrzegania zasady równego traktowania, Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania podejmuje działania na podstawie wniosków i informacji ze strony obywateli, grup obywateli lub organizacji pozarządowych. Niezależnie od kierowanych do niego wniosków, część zagadnień podejmuje z własnej inicjatywy lub na podstawie doniesień mediów. W 2012 roku Pełnomocnik rozpatrzył 460 skarg i wniosków. W 2013 roku było ich 566, w 2014 – 377, w 2015 – 365, a w 2016 roku – 127.

Sprawy zakwalifikowane do kategorii „pochodzenie etniczne lub narodowość” w latach 2013 – 2015 stanowiły około 3–3,5% wszystkich spraw, zaś w 2016 roku – 7,8%. W liczbach bezwzględnych było to odpowiednio: 14 spraw w 2012 roku, 20 w 2013 roku, po 13 w latach 2014 i 2015 oraz 10 spraw w roku 2016. Warto zauważyć, że sprawy tej kategorii nie należą do najliczniejszych.

Wspomnieć należy, że w okresie sprawozdawczym kontynuowana była realizacja w polskiej Policji programu szkoleniowego poświęconego zagadnieniu przestępstw na tle nienawiści. Od 29 kwietnia 2016 r. realizowana jest nowa wersja tego programu pn. *Trening przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści dla funkcjonariuszy organów ścigania* – TAHCLE. Nowa wersja programu powstała w wyniku rewizji i uaktualniania dotychczas realizowanego *Programu zwalczania przestępstw na tle nienawiści dla funkcjonariuszy organów ochrony porządku publicznego*. Zmiany w programie polegały w szczególności na wydłużeniu czasu trwania kursu centralnego dla trenerów z 5 do 10 dni, co pozwala na poświęcenie większej ilości czasu na poszczególne aspekty szkolenia - zarówno merytoryczne jak i metodyczne, a także na uzupełnieniu zagadnień tematycznych m. in. zgodnie ze zmianami, jakie zaszły w tym zakresie w międzynarodowym programie szkolenia (autorstwa Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie).

Celem programu TAHCLE jest zapewnienie, że wszyscy funkcjonariusze Policji, którzy mogą w swojej pracy zetknąć się z przestępstwami z nienawiści, będą wyposażeni w odpowiednią wiedzę, aby skutecznie zwalczać te przestępstwa. W ramach omawianych przedsięwzięć na terenie całego kraju realizowane są obowiązkowe szkolenia dla funkcjonariuszy Policji, które obejmują problematykę rozpoznawania przestępstw z nienawiści, prawidłowego prowadzenia czynności wykrywczych w tego rodzaju przypadkach, adekwatnego reagowania policjantów na takie zdarzenia oraz zapobiegania przestępstwom z nienawiści. W realizację szkoleń, obok wykładowców z Policji, zaangażowani są również przedstawiciele organizacji pozarządowych działających w sferze przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści oraz reprezentujących różne grupy mniejszościowe zagrożone przestępstwami motywowanymi uprzedzeniami, w tym reprezentanci mniejszości narodowych i etnicznych. Do końca 2016 r. przeszkolonych zostało w sumie ponad 96 000 policjantów.

W 2016 r. przetłumaczono, wydrukowano i udostępniono, również w formie elektronicznej³⁵, publikację: „Praktyczny przewodnik dla służb policyjnych dla przeciwdziałania dyskryminacji społeczności romskiej”. Publikacja była pokłosiem szkolenia dla Pełnomocników KWP/KSP ds. ochrony praw człowieka oraz wykładowców szkół policyjnych, zorganizowanego we Wrocławiu w 2016 r. przez Radę Europy.

W omawianym okresie nadal prowadzony był przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji monitoring przypadków rasizmu i ksenofobii, a także innych rodzajów przestępstw z nienawiści. Do października 2016 r. zadanie to realizowane było przez Zespół do Spraw Ochrony Praw Człowieka Departamentu Kontroli, Skarg i Wniosków MSWiA. Od dnia 17 października 2016 r., w wyniku zmian organizacyjnych przeprowadzonych w MSWiA, Zespół ds. Ochrony Praw Człowieka został zlikwidowany, a jego zadania zostały przejęte przez Wydział ds. Europejskiej Sieci Migracyjnej i Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi Departamentu Analiz i Polityki Migracyjnej MSWiA.

Należy podkreślić, że okresie sprawozdawczym nastąpiła zmiana metodologii gromadzenia danych o przestępstwa z nienawiści przez MSWiA. Do 2015 r. źródłem informacji dla Zespołu były zgłoszenia od osób indywidualnych, organizacji pozarządowych oraz instytucji publicznych, materiały prasowe, a także raporty i opracowania sporządzane przez organizacje pozarządowe. Po uzyskaniu informacji o zdarzeniu motywowanym nienawiścią, Zespół monitorował sposób rozpatrywania tych przypadków przez organy ścigania i wymiar sprawiedliwości oraz pozyskiwał informacje na temat podjętych działań. Ze względu na charakter źródeł informacji MSWiA miało wiedzę jedynie o części zarejestrowanych przypadków przestępstw z nienawiści.

Aby zapewnić możliwie największą kompletność danych o przestępstwach z nienawiści będących w posiadaniu MSWiA oraz umożliwić dokonywanie analiz w celu oszacowania zjawiska przestępstw z nienawiści w Polsce, od 2015 r. udoskonalono system gromadzenia danych o przestępstwach z nienawiści. Obecnie baza danych w tym zakresie jest wspólna dla Policji i MSWiA. Obejmuje wszystkie postępowania przygotowawcze w sprawach o przestępstwa z nienawiści prowadzone (przez Policję) w całym kraju. System opiera się na przygotowywaniu przez jednostki terenowe i Komendę Główną Policji comiesięcznych raportów dotyczących postępowań prowadzonych w sprawach przestępstw z nienawiści, które następnie są przesyłane do Departamentu Analiz i Polityki Migracyjnej MSWiA i uzupełniane przez tę komórkę informacjami o wyrokach zapadłych w poszczególnych postępowaniach. Formuła bazy danych pozwala na dokonywanie różnorodnych analiz zgromadzonych informacji w celu oszacowania zjawiska przestępstw z nienawiści w Polsce, m. in. pod kątem rodzajów motywacji będącej podłożem tych czynów, rodzajów czynów, sytuacji w poszczególnych regionach kraju, charakterystyki demograficznej sprawców i ofiar. W celu doskonalenia systemu, organizowane są cykliczne narady i szkolenia dla funkcjonariuszy Policji.

W 2015 r., w ramach ww. systemu, zarejestrowano w sumie 976 postępowań w sprawach dotyczących przestępstw z nienawiści, z czego:

---

³⁵ Publikacja dostępna jest na stronie Departamentu Wyznań i Mniejszości Narodowych i Etnicznych

MSWiA: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/romowie/ogloszenia/9888,Praktyczny-przewodnik-dla-sluzb> <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/romowie/ogloszenia/9888,Praktyczny-przewodnik-dla-sluzb-policyjnych-dla-przeciwdzialania-dyskryminacji-s.html?search=71093> [policyjnych-dla-przeciwdzialania-dyskryminacji-s.html?search=71093](http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/romowie/ogloszenia/9888,Praktyczny-przewodnik-dla-sluzb-policyjnych-dla-przeciwdzialania-dyskryminacji-s.html?search=71093)

- 589 spraw dotyczyło przestępstw popełnionych ze względu na pochodzenie narodowe lub etniczne, w tym m. in.³⁶:
- 167 spraw dotyczyło mniejszości żydowskiej,
- 151 spraw dotyczyło mniejszości romskiej,
- 36 spraw dotyczyło osób pochodzenia ukraińskiego,
- 22 sprawy dotyczyły osób pochodzenia rosyjskiego,
- 10 spraw dotyczyło osób pochodzenia niemieckiego, ▪ 4 sprawy dotyczyły osób pochodzenia litewskiego,
- 3 sprawy dotyczyły osób pochodzenia ormiańskiego.
- 213 spraw dotyczyło przestępstw popełnionych ze względu na wyznanie, w tym m. in.:
- 176 spraw dotyczyło wyznania muzułmańskiego,
- 27 spraw dotyczyło wyznania katolickiego,
- 3 sprawy dotyczyły Świadców Jehowy,
- 1 sprawa dotyczyła wyznania prawosławnego.

W 2016 r. zarejestrowano w sumie 868 postępowań w sprawach dotyczących przestępstw z nienawiści, z czego:

- 457 spraw dotyczyło przestępstw popełnionych ze względu na pochodzenie narodowe lub etniczne, w tym m. in.:
- 102 sprawy dotyczyły mniejszości żydowskiej,
- 58 spraw dotyczyło osób pochodzenia ukraińskiego,
- 47 spraw dotyczyło mniejszości romskiej,
- 14 spraw dotyczyło osób pochodzenia niemieckiego,
- 12 spraw dotyczyło osób pochodzenia rosyjskiego, ▪ 6 spraw dotyczyło osób pochodzenia białoruskiego,
- 2 sprawy dotyczyły osób pochodzenia ormiańskiego.
- 192 sprawy dotyczyły przestępstw popełnionych ze względu na wyznanie, w tym m. in.:
- 158 spraw dotyczyło wyznania muzułmańskiego,
- 24 sprawy dotyczyły wyznania katolickiego,

---

³⁶ Wybór cytowanych grup narodowych i etnicznych został dokonany w oparciu o mniejszości wskazane w ustawie o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Należy jednak podkreślić, że zgromadzone dane mogą dotyczyć zarówno członków mniejszości narodowych i etnicznych, jak i cudzoziemców wskazanych narodowości.

- 3 sprawy dotyczyły wyznania prawosławnego,
- 1 sprawa dotyczyła wyznania ewangelickiego,
- 1 sprawa dotyczyła Świadków Jehowy.³⁷

Artykuł 7

Strony zapewniają poszanowanie praw każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do swobodnego, pokojowego gromadzenia się, swobodnego stowarzyszania się, wolności wyrażania opinii, wolności myśli, sumienia i religii.

Prawo polskie zapewnia szerokie gwarancje dla wszystkich obywateli polskich, w tym dla osób należących do mniejszości narodowych, w zakresie swobody gromadzenia się, stowarzyszania, wolności wyrażania opinii, wolności myśli, sumienia i religii. Gwarancje te precyzują przepisy artykułów 53, 54, 57 i 58 *Konstytucji RP*.

Zgodnie z ustawą z dnia 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach* (Dz. U. z 2015 r. poz. 1393) – podobnie jak inni obywatele polscy – osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych mają pełną swobodę zrzeszania się. Od momentu wejścia w życie powyższej ustawy zarejestrowało się około 150 nowych stowarzyszeń mniejszości. Stowarzyszenia takie utworzyły wszystkie mniejszości narodowe i etniczne. Liczba stowarzyszeń grupujących osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych pozostaje ostatnio na zbliżonym poziomie, z niewielką tendencją wzrostową.

Obowiązujące w Polsce prawo nie zawiera żadnych ograniczeń w prawach do pokojowych zgromadzeń. Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. *Prawo o zgromadzeniach* (Dz. U. z 2015 r. poz. 1485) reguluje zasady i tryb organizowania, odbywania oraz rozwiązywania zgromadzeń.

Należy również zauważyć, że penalizacja działań wymierzonych w swobodę sumienia i wyznania została przewidziana w rozdziale XXIV „Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania” *Kodeksu karnego* (szczegółowe omówienie zawarte zostało powyżej, w komentarzu do art. 6).

Artykuł 8

Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do uzewnętrzniania jego/jej religii lub przekonań, jak również prawo do zakładania instytucji, organizacji i stowarzyszeń religijnych.

W myśl art. 53 *Konstytucji RP* każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii. Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują. Wolność uzewnętrzniania religii może

---

³⁷ Z uwagi na istotną zmianę metodologii gromadzenia danych w 2015 r., skutkującą również istotną zmianą zakresu danych będących w posiadaniu MSWiA, nie ma możliwości dokonywania porównań pomiędzy danymi uzyskiwanymi od 2015 r. z danymi rejestrowanymi w latach wcześniejszych, stąd nie przytoczono danych za lata 2012 – 2014.

być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób. Ponadto, zgodnie z art. 53 ust. 6 i 7 *Konstytucji*, nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych, jak również nie może być zobowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania.

Konstytucyjne gwarancje wolności religii i wyznania znalazły odzwierciedlenie w przepisach działu I ustawy z dnia 17 maja 1989 r. *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (Dz. U. z 2005 r. Nr 231, poz.1965, z późn. zm.).

Przepisy *Kodeksu karnego* przewidują penalizację działań wymierzonych w sferę wolności religijnej. Zgodnie z art. 194 kk przestępstwem, zagrożonym karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat dwóch jest wszelkie ograniczanie człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową lub bezwyznaniowość.

Z kolei przepis art. 195 § 1 kk stanowi, iż każdy, kto złośliwie przeszkadza publicznemu wykonywaniu aktu religijnego kościoła lub związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat dwóch. Stosownie zaś do § 2 wymienionego artykułu, tej samej karze podlega ten, kto złośliwie przeszkadza pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędom żałobnym.

Wreszcie przepis art. 196 kk przewiduje penalizację obrazy uczuć religijnych innych osób poprzez publiczne znieważanie przedmiotu czci religijnej lub miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, przy czym przestępstwo to zagrożone jest karą grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat dwóch. Zgodnie z orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 czerwca 1994 roku (K 17/93, OTK z 1994 r., cz. I, poz.11, s. 90) *uczucia religijne, ze względu na ich charakter, podlegają szczególnej ochronie prawnej. Bezpośrednio powiązane są bowiem z wolnością sumienia i wyznania, stanowiącymi wartość konstytucyjną.*

W Polsce funkcjonuje obecnie 179 Kościołów i związków wyznaniowych (wg danych z dnia 31.12.2016 r). 164 kościoły i związki wyznaniowe są wpisane do Rejestru Kościołów i innych związków wyznaniowych i działają na podstawie ustawy *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*. Forma regulacji prawnej wynika z uwarunkowań historycznych i nie ma związku z liczebnością wiernych. 15 Kościołów funkcjonuje w oparciu o odrębne ustawy, regulujące stosunki państwa z poszczególnymi Kościołami lub związkami wyznaniowymi. Są to:

- ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. z 2013 r. poz. 1169),
- *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską* z dnia 28 lipca 1993 r. (Dz. U. z 1998 r. Nr 51 poz. 318),
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 marca 1928 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, nie posiadającego hierarchii duchownej* (Dz. U. z 1928 r. Nr 38 poz. 363),
- ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. *o stosunku Państwa do Karaïmskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej* (Dz. U. z 1936 r. Nr 30 poz. 241),
- ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. *o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. z 1936 r. Nr 30 poz. 240),

- ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. *o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego* (Dz. U. Nr 66 poz. 287 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 13 maja 1994 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 73 poz. 323 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 13 maja 1994 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 73 poz. 324 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko – Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 97 poz. 479 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. z Nr 97 poz. 480 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 97 poz. 481 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 97 poz. 482 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 41 poz. 251 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 41 poz. 252 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 41 poz. 253 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 41 poz. 254 z późn. zm.).

Jeden z najtrudniejszych problemów dotyczących normalizacji stosunków państwowokościelnych wiąże się z uregulowaniem kwestii zwrotu Kościołom i związkom wyznaniowym nieruchomości upaństwowionych po 1945 r. W toku jest proces restytucji tego mienia oparty na przepisach ustawowych. W okresie objętym poprzednim *Raportem* działało 5 komisji do spraw rewindykacji majątkowych kościelnych osób prawnych. Cztery z nich funkcjonują nadal, jedna – Komisja Majątkowa – zakończyła swoją działalność w ostatnim roku objętym *III Raportem*. (Komisja Majątkowa działała na podstawie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 29, poz. 154 z późn. zm.) oraz zarządzenia Ministra Szefa Urzędu Rady Ministrów z dnia 8 lutego 1990 r. *w sprawie szczegółowego trybu postępowania regulacyjnego w przedmiocie przywrócenia osobom prawnym Kościoła Katolickiego własności nieruchomości lub ich części* (M.P. Nr 5, poz. 39 z późn. zm.). Została zniesiona ustawą z dnia 16 grudnia 2010 r. *o zmianie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. z 2011 r. Nr 18, poz. 89) z dniem 1 marca 2011 r.

Do Komisji Regulacyjnej Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej wpłynęły 1182 wnioski o wszczęcie postępowania regulacyjnego w sprawach przywrócenia własności nieruchomości oraz nieodpłatnego przekazania własności nieruchomości na rzecz osób prawnych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP. Postępowania regulacyjne zakończono w następujący sposób:

- zawarto 183 ugody,
- wydano 144 orzeczenia o przywróceniu własności nieruchomości bądź przyznaniu nieruchomości zamiennej,
- 526 spraw zakończono umorzeniem postępowania lub oddaleniem wniosku regulacyjnego z powodu braku podstaw prawnych do jego rozpatrywania przed Komisją Regulacyjną,
- wydano 3 orzeczenia o zawieszeniu postępowania,
- w 15 sprawach nie uzgodniono orzeczenia, co pozwoliło Wnioskodawcy i uczestnikom postępowania regulacyjnego na skierowanie sprawy do sądu.

Do rozpatrzenia przez Komisję Regulacyjną pozostało 238 wniosków.

Do Komisji Regulacyjnej Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego wpłynęły 472 wnioski (w tym 9 wniosków zbiorczych z nieruchomościami położonymi w 275 miejscowościach). Wszczęto 566 spraw.

- 248 postępowań zakończono całościową ugodą,
- zatwierdzono 63 częściowe ugody,
- 14 postępowań zakończono orzeczeniem o odszkodowaniu i wydano 1 częściowe orzeczenie o odszkodowaniu,
- 17 postępowań zakończono orzeczeniem o przeniesieniu lub przekazaniu nieruchomości i wydano 4 orzeczenia częściowe,
- 73 postępowania zakończono wydaniem orzeczenia o umorzeniu postępowania,
- 3 postępowania zakończono wydaniem orzeczenia o oddaleniu wniosku, w 3 przypadkach komisja nie uzgodniła orzeczenia.

Do Komisji Regulacyjnej do Spraw Gmin Wyznaniowych Żydowskich złożono 5544 wnioski (z czego 40 wniosków zostało złożonych przez podmioty nieuprawnione i z uwagi na powyższe wnioski te zostały odrzucone przez Komisję Regulacyjną), z czego wszczęto 5504 postępowania, zakończono (całkowicie lub częściowo) 2732 postępowania (512 zakończono orzeczeniem (całkowicie lub częściowo) uwzględniającym wniosek, 660 ugodą, 503 zakończono orzeczeniem o oddaleniu, odrzuceniu wniosku, 997 orzeczeniem o umorzeniu postępowania regulacyjnego, 93 postępowania zakończyły się brakiem uzgodnienia orzeczenia, zawieszono 65 postępowań regulacyjnych).

Międzykościelna Komisja Regulacyjna rozpatruje obecnie roszczenia majątkowe wobec Państwa następujących kościołów:

- 1) Kościoła Chrześcijan Baptystów w RP,
- 2) Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w RP,
- 3) Kościoła Nowoapostolskiego w Polsce,
- 4) Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w RP,
- 5) Muzułmańskiego Związku Religijnego w RP,

6) Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP,

Zakończono prace Komisji dotyczące rewindykacji mienia z wniosków następujących kościołów:

- 1) Towarzystwa Biblijnego w Polsce – w 2005 roku,
- 2) Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan – w 2002 roku,
- 3) Kościoła Anglikańskiego w Polsce – w 2007 roku,
- 4) Kościoła Zielonoświątkowego w RP – w 2008 roku.

Do Międzykościelnej Komisji Regulacyjnej wpłynęło ogółem 170 spraw. Zakończono 84 sprawy z terenu całego kraju, w tym:

w ramach:

I. Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej:

- 12 spraw wpłynęło,
- 1 sprawa zakończona ugodą o przekazaniu nieruchomości,
- 1 sprawa zakończona wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie, ▪ 1 sprawa zakończona niezgodnieniem stanowiska, ▪ 9 spraw jest w toku.

II. Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej:

- 79 spraw wpłynęło,
- 5 spraw zakończono wydaniem orzeczenia przekazującego na własność nieruchomości,
- 13 spraw zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie,
- 8 spraw zakończono wydaniem orzeczenia oddalającego wniosek,
- wydano 1 orzeczenie częściowe o przekazaniu nieruchomości zamiennej,
- 1 sprawę zakończono ugodą o przekazaniu nieruchomości,
- 1 sprawę zakończono ugodą o przekazaniu nieruchomości oraz należności,
- 1 sprawę zakończono ugodą o przekazaniu nieruchomości gruntowej,
- 1 sprawę zakończono ugodą o przeniesieniu własności zabudowanej nieruchomości zamiennej,
- 49 spraw jest w toku.

III. Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej:

- 30 spraw wpłynęło,
- 11 spraw zakończono niezgodnieniem stanowiska,
- 3 sprawy zakończono wydaniem orzeczenia przekazującego na własność nieruchomości,
- 12 spraw zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie, ▪ 4 sprawy są w toku.

IV. Towarzystwa Biblijnego w Polsce:

- 2 sprawy wpłynęły,
- 1 sprawę zakończono nieuzgodnieniem stanowiska,
- 1 sprawę zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie. V. Kościoła Anglikańskiego w Polsce:
- 2 sprawy wpłynęły,
- 1 sprawę zakończona ugodą o przekazaniu Kościołowi nieruchomości zamiennych, ▪
- 1 sprawę zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie.

VII. Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan:

- 1 sprawa wpłynęła,
- 1 sprawę zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie.

VIII. Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej:

- 3 sprawy wpłynęły,
- 1 sprawę zakończono wydaniem orzeczenia przyznającego odszkodowanie,
- 1 sprawę zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie, ▪ 1
- sprawa jest w toku.

IX. Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej:

- 2 sprawy wpłynęły,
- 1 sprawę zakończono wydaniem orzeczenia przekazującego na własność nieruchomości, ▪
- 1 sprawę zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie.

X. Nowoapostolskiego Kościoła w Polsce:

- 22 sprawy wpłynęły,
- 1 sprawę zakończono wydaniem orzeczenia przekazującego na własność nieruchomości,
- 1 sprawę zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie,
- 1 sprawę zakończono ugodą o przekazaniu nieruchomości zamiennych, ▪ 19
- spraw jest w toku.

XI. Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej:

- 17 spraw wpłynęło,
- 1 sprawę zakończono wydaniem orzeczenia oddalającego wniosek,
- 1 sprawę zakończono wydaniem orzeczenia przekazującego na własność nieruchomości zabudowaną,

- 6 spraw zakończono wydaniem orzeczenia umarzającego postępowanie,
- 3 sprawy zakończono wydaniem orzeczenia o przyznaniu odszkodowania,
- 2 sprawy zakończono jednym orzeczeniem o wypłacie odszkodowania,
- 5 spraw zakończono częściowo wydaniem orzeczenia częściowego,
- 1 sprawę zakończono częściowo niezgodnieniem stanowiska w sprawie części wnioskowanej nieruchomości oraz zawieszeniem postępowania w sprawie części wnioskowanej nieruchomości,
- 3 sprawy zakończono częściowo ugodą o przekazaniu nieruchomości zamiennych,
- 2 sprawy zakończono częściowo wydaniem orzeczenia o przyznaniu odszkodowania,
- 1 sprawę zakończono częściowo ugodą o przekazaniu nieruchomości zamiennej, ▪
4 sprawy są w toku.

W oparciu o regulacje prawne gwarantuje się członkom Kościołów i związków wyznaniowych możliwość zwolnienia od pracy lub nauki w czasie świąt religijnych (art. 42 ustawy *o gwarancjach wolności i wyznania* oraz rozporządzenie Ministrów Pracy i Polityki Socjalnej oraz Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 1999 r. *w sprawie zwolnień od pracy lub nauki osób należących do kościołów i innych związków wyznaniowych w celu obchodzenia świąt religijnych nie będących ustawowo dniami wolnymi od pracy* - Dz. U. Nr 26, poz. 235).

W Wojsku Polskim działają ordynariaty polowe Kościoła katolickiego oraz prawosławnego, a także Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe.

Państwo Polskie udziela wsparcia finansowego Kościołom i innym związkom wyznaniowym w ramach działalności Funduszu Kościelnego, który stosownie do § 1 statutu może świadczyć pomoc na następujące cele:

- finansowanie składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne osób duchownych,
- wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej i oświatowowychowawczej,
- odbudowę, remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (wpisanych do rejestru zabytków).

Na rzecz Funduszu Kościelnego w budżecie państwa w 2016 roku przeznaczono środki w wysokości 133 650 000 zł (ok. 31 mln €) wykorzystane na sfinansowanie składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne osób duchownych.

Z uwagi na wyjątkową sytuację i specyficzne potrzeby wiernych należących do niektórych środowisk mniejszości narodowych i etnicznych kościół katolicki organizuje, w miarę potrzeb, duszpasterstwa skierowane do tych grup. W Diecezji Opolskiej funkcjonuje duszpasterstwo mniejszości narodowych i etnicznych, którego działalność skierowana jest głównie do mniejszości niemieckiej i romskiej. Duszpasterstwo kierowane przez ks. Piotra Tarlńskiego wydaje swój dwujęzyczny periodyk „Die Heimatkirche. Glaube und Kultur in Schlesien”. W ramach struktur kościoła katolickiego działa także Krajowy Duszpasterz Romów. Funkcję tę sprawuje ks. Stanisław Opocki. Niektóre parafie

powołują także lokalnie kapłanów, których misja skierowana jest szczególnie do członków społeczności rromskiej (np. we Wrocławiu – ks. Wojciech Kubisiak, Wałbrzychu – ks. Marek Zoloteńki).

Artykuł 9

1. Strony zobowiązują się uznać, że prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do wolności wyrażania opinii obejmuje wolność posiadania własnych opinii oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei w języku mniejszości bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Strony zapewnią w ramach ich systemów prawnych, że osoby należące do mniejszości narodowej nie będą dyskryminowane w dostępie do środków przekazu.

Wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji, jako podstawowa wartość demokracji, została zagwarantowana w art. 54 ust. 1 *Konstytucji*, dotyczącym wolności słowa i prasy. Zasady te w odniesieniu do mediów publicznych realizowane są na podstawie ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. *o radiofonii i telewizji* (Dz. U. z 2016 r. poz. 639), zwłaszcza poprzez wprowadzoną ustawą z dnia 2 kwietnia 2004 r. *o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji* (Dz. U. z 2004 r. Nr 91, poz. 874) definicję misji publicznej. Art. 21 ust. 1 wspomnianej ustawy stanowi, że publiczna radiofonia i telewizja realizuje misję publiczną, oferując, na zasadach określonych w ustawie, całemu społeczeństwu i poszczególnym jego częściom, zróżnicowane programy i inne usługi w zakresie informacji, publicystyki, kultury, rozrywki, edukacji i sportu, cechujące się pluralizmem, bezstronnością, wyważeniem, niezależnością oraz innowacyjnością, wysoką jakością i integralnością przekazu. Ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* wprowadziła do zadań publicznej radiofonii i telewizji, wynikających z realizacji misji publicznej, określonych w art. 21 ust. 1a ustawy *o radiofonii i telewizji*, obowiązek „uwzględniania potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, w tym emitowania programów informacyjnych w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym”. Przepis ten pozwala na podejmowanie rozmaitych działań, nie ograniczając się do ustanowienia obowiązku emitowania programów informacyjnych w językach mniejszości narodowych i etnicznych i języku regionalnym. Audycje klasyfikowane jako przeznaczone dla mniejszości podlegają ustalonym kryteriom, a nadawcy stosują standardy audycji spełniające ogólne wymagania profesjonalizmu i rzetelności dziennikarskiej.

Ustawa *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* przewiduje ponadto, że powołując rady programowe oddziałów publicznego radia i telewizji emitujących programy w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym, dyrektorzy oddziałów uwzględnią kandydatów zgłaszanych przez organizacje społeczne tych mniejszości oraz społeczności. Rady programowe działające w mediach publicznych, zgodnie z ustawą *o radiofonii i telewizji* powoływane są na kadencję trwającą 4 lata.

Znaczną rolę w prowadzeniu i koordynowaniu działań telewizji publicznej na rzecz mniejszości odgrywa, wspomniana już Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (KRRiT), która na podstawie art. 213 ust. 1 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* stoi na straży wolności słowa, prawa do informacji oraz interesu publicznego w radiofonii i telewizji. Szczegółowe kompetencje KRRiT, jako organu właściwego w dziedzinie radiofonii i telewizji, zostały określone w ustawie *o radiofonii i telewizji*. Jako organ ochrony prawa Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji przede wszystkim kontroluje i ocenia programy emitowane przez nadawców z punktu widzenia podstawowych i społecznie akceptowanych wartości. Zgodnie z art. 18 ust. 1 ustawy *o radiofonii i telewizji* Audycje lub inne przekazy nie mogą propagować działań sprzecznych z prawem, z polską racją stanu oraz postaw i poglądów sprzecznych z moralnością i

dobrem społecznym, w szczególności nie mogą zawierać treści nawołujących do nienawiści lub dyskryminujących ze względu na rasę, niepełnosprawność, płeć, wyznanie lub narodowość.

Ponadto, kwestie związane z uwzględnianiem potrzeb mniejszości regulowane są także (poza Konwencją ramową Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych) przez Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszościowych.

Celem właściwej realizacji tego artykułu ustawy o radiofonii i telewizji Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji zaproponowała definicję audycji adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych oraz audycji w języku regionalnym, która została zaakceptowana przez Komisję Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych (stanowisko Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych z dnia 24 lutego 2010 roku). Zgodnie z tym stanowiskiem audycje adresowane do mniejszości narodowych i etnicznych powinny spełniać łącznie poniższe warunki:

- być w całości poświęcone problematyce dotyczącej mniejszości narodowych, etnicznych i społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- umożliwiać przedstawicielom mniejszości narodowej lub etnicznej nie tylko wzięcie udziału, ale także mówienie o sobie i o swoich sprawach,
- wyraźnym adresatem tego rodzaju audycji powinna być konkretna mniejszość narodowa lub etniczna, czy społeczność posługująca się językiem regionalnym,
- być realizowane w języku mniejszości narodowej, etnicznej lub w języku regionalnym,
- być redagowane przez zespół złożony z przedstawicieli zainteresowanej mniejszości narodowej, etnicznej lub społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Nadawcy zostali zobowiązani również do stosowania standardów audycji spełniających ogólne wymagania profesjonalizmu i rzetelności dziennikarskiej.

KRRiT jako regulator rynku elektronicznego nie może ustalać zasad realizacji przez media publiczne audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym. Zgodnie z wolą ustawodawcy samodzielność programowa nadawcy została usankcjonowana w ustawie o *radiofonii i telewizji*. Audycje klasyfikowane jako przeznaczone dla mniejszości podlegają ustalonym kryteriom, a nadawcy stosują standardy audycji spełniające ogólne wymagania profesjonalizmu i rzetelności dziennikarskiej. W myśl przyjętego stanowiska KRRiT w podejmowanych działaniach za audycje adresowane do mniejszości narodowych i etnicznych uznaje takie, które spełniają łącznie pięć wyżej wymienionych warunków.

KRRiT podejmuje ponadto wiele działań dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, takich jak:

- udział w posiedzeniach Sejmowej Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych,
- udział w spotkaniach i konferencjach dotyczących spraw mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- interwencje w sprawach skarg i wystąpień przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- udzielanie wsparcia reprezentantom wspomnianych grup w kontaktach z nadawcami,

- konsultacje z przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w zakresie ich potrzeb,
- monitorowanie programów nadawców publicznych pod kątem udziału w tych programach audycji adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- popieranie idei szkolenia i poszerzania warsztatu merytorycznego dziennikarzy wymienionych grup.

2. Ustęp 1 nie wyklucza prawa Stron do poddania procedurze koncesjonowania – wykluczającej dyskryminację i opartej o obiektywne kryteria – rozgłośni radiowych i stacji telewizyjnych lub przedsiębiorstw kinematograficznych.

Zgodnie z art. 33 ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. *o radiofonii i telewizji*, rozpowszechnianie programów radiowych i telewizyjnych, z wyjątkiem mediów publicznych, wymaga uzyskania koncesji. Organem właściwym w sprawach koncesji jest Przewodniczący Krajowej Rady, który podejmuje decyzję na podstawie uchwały Krajowej Rady. Ponadto istotne znaczenie z punktu widzenia mniejszości narodowych i etnicznych ma zapis art. 39b wspomnianej ustawy, na mocy którego stowarzyszenia i fundacje – w ramach realizacji celów statutowych oraz kościelne lub wyznaniowe osoby prawne kościoła lub związku wyznaniowego o uregulowanej w ustawie sytuacji prawnej, mają możliwość wystąpienia do Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji o uznanie za nadawcę społecznego. Nadawca społeczny jest zwolniony z opłat za udzielenie lub zmianę koncesji.

Z możliwości emisji audycji radiowych adresowanych do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w okresie objętym niniejszym raportem korzystało ponadto pięciu niepublicznych nadawców radiowych. Były to: Białoruskie Radio „Racja”, Radio „Kaszëbë”, Radio „Orthodoxia” z Białegostoku, Radio „Vanessa” z Raciborza, Radio „Doxa” (do maja 2014 r. działające pod nazwą „Radio Plus Opole”).

Ponadto od 2006 r. z Raciborza audycje za pośrednictwem Internetu nadaje Polsko-Niemieckie Radio Internetowe „Mittendrin”, prowadzone przez Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego. Od czerwca 2011 r. w Gorlicach audycje w języku łemkowskim emituje także Radio Internetowe Ruskiej Bursy „LEM.fm” (używające poprzednio nazwy łemkowskie Radio Internetowe Stowarzyszenia „RUSKA BURSA”).

Białoruskie Radio „Racja” jest niepubliczną stacją radiową nadającą z Białegostoku program w języku białoruskim. Swoje audycje stacja kieruje do mieszkańców zachodniej części Republiki Białoruś oraz do białoruskiej mniejszości narodowej w Polsce. Na antenie dominują informacje, publicystyka, audycje o charakterze społeczno-kulturalnym oraz muzyka. Stacja nadawała swój program w latach 1999 – 2002. W 2002 r. radio zawiesiło emisję z przyczyn finansowych. Ponownie nadawanie audycji rozpoczęło w lutym 2006 r. Działalność radia jest wspierana ze środków budżetu państwa (ze środków Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji finansowano produkcję 7 audycji skierowanych do mniejszości białoruskiej w Polsce). Audycje Radia „Racja” można odbierać na terenie województwa podlaskiego oraz przez Internet. Białoruskie Radio „Racja” odbierane jest również poza województwem podlaskim (zachodnia część Republiki Białoruś).

Radio „Kaszëbë” jest niepubliczną stacją radiową nadającą swój program z Władysławowa (Województwo Pomorskie). Radio nadaje audycje od grudnia 2004 r. Od tego czasu udział stacji w

regionalnym rynku radiowym wzrósł o 164%, czyniąc ją najchętniej słuchaną stacją lokalną na Pomorzu. Zasięg stacji obejmuje mieszkańców powiatów puckiego, wejherowskiego, kartuskiego, kościerskiego, części powiatów bytowskiego, chojnickiego i lęborskiego oraz Trójmiasta. Jednocześnie stale rozbudowywana jest sieć nadajników oraz wzmacniany jest sygnał, aby swoim zasięgiem dotrzeć do jeszcze większej liczby mieszkańców Pomorza. Od 40% do 60% czasu antenowego zajmują audycje emitowane w języku kaszubskim. Program radia ma charakter uniwersalny, dominują audycje o charakterze informacyjnym, publicystycznym, kulturalnym, rozrywkowym i edukacyjnym. Większość audycji rozgłośni poświęca szeroko pojętej tematyce lokalnej. Ponadto na antenie Radia „Kaszëbë” prezentowana jest twórczość muzyczna wykonywana w języku kaszubskim. Działalność radia od roku 2006 wspierana jest ze środków Rządu Rzeczypospolitej Polskiej. Audycje radia są dostępne dla słuchaczy również za pośrednictwem Internetu.

Na antenie prywatnego Radia „Vanessa” nadającego program z Raciborza ukazuje się od 1997 r. raz w tygodniu audycja „Die deutsche Stimme aus Ratibor”. Program realizowany przez osoby związane z Towarzystwem Społeczno-Kulturalnym Niemców Województwa Śląskiego (zespół producencki redakcji „Mittendrin”) zawiera reportaże z życia mniejszości niemieckiej, wiadomości lokalne, życzenia i muzykę. Audycja dostępna jest również na antenie Polsko-Niemieckiego Radia Internetowego „Mittendrin”.

Na antenie Radio „Orthodoxia” z Białegostoku nadawana jest cotygodniowa audycja w języku ukraińskim „Ukraińskie Słowo”, w której poruszane są kwestie dotyczące tradycji, kultury, języka, wiary oraz historii społeczności ukraińskiej Podlasia, a także innych regionów zamieszkiwanych przez mniejszość ukraińską. Audycje te prezentowane są w paśmie cotygodniowym przez 20 minut. Radio „Orthodoxia” swoim zasięgiem obejmuje Białystok i jego okolice. Jest również dostępne w Internecie.

Nowym aspektem działalności medialnej środowisk mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym jest emisja audycji telewizyjnych na antenach nadawców niepublicznych. Programy w języku kaszubskim nadawane są na antenie lokalnych telewizji kablowych „TVT Teletronik” z Kartuz i „Twojej Telewizji Morskiej” z Wejherowa. Szczególnie dużo audycji w języku kaszubskim nadawanych jest na antenie „Twojej Telewizji Morskiej” – są one realizowane przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie dzięki wsparciu finansowemu Rządu RP. W okresie objętym *Raportem* na antenie CSBTV oraz satelitarnej telewizji TVS nadawany był także cotygodniowy niemieckojęzyczny magazyn „Schlesien Journal” opracowany przez osoby współpracujące w Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce (Zespół Producentki Pro-Futura).

3. Strony nie będą zabraniać tworzenia i wykorzystywania przez osoby należące do mniejszości narodowych drukowanych środków przekazu. W ramach uregulowań prawnych odnoszących się do rozgłośni radiowych i stacji telewizyjnych zapewnią, na ile to możliwe, oraz uwzględniając postanowienia ustępu 1, że osoby należące do mniejszości narodowych będą miały możliwość tworzenia i używania ich własnych środków przekazu.

Należy przypomnieć, o czym była już mowa przy okazji komentarza do art. 5 ust. 1, że zgodnie z przepisami art. 18 ust. 2 pkt 3 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, organy władzy publicznej są obowiązane podejmować odpowiednie środki w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości, a środkami tymi mogą być w szczególności dotacje celowe lub podmiotowe na wydawanie książek, czasopism, periodyków i druków ulotnych w językach mniejszości lub w języku polskim, w

postaci drukowanej oraz w innych technikach zapisu obrazu i dźwięku. Obecnie realizacją przepisów art. 18 ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* zajmuje się Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, będący ministrem właściwym do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Podobnie jak wcześniej Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Minister Administracji i Cyfryzacji stara się, aby każda z mniejszości narodowych i etnicznych mogła korzystać przynajmniej z jednego własnego czasopisma (w języku ojczystym lub polskim, przy czym preferowane są pisma w języku ojczystym). Koszty wydawnicze pokrywane są wówczas prawie w całości z budżetu państwa.

Niektóre mniejszości wydają więcej niż jedno czasopismo. Liczba czasopism mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce jest generalnie stabilna, z niewielką tendencją wzrostową. Tytuły najważniejszych czasopism zostały wymienione w części I pkt 5 *Raportu*, przy charakterystyce poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych.

Prawie wszystkie czasopisma mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym dotowane są z budżetu państwa przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. W roku 2016 wydawnictw tych było 41. Ogólna kwota w budżecie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, przeznaczona na ich ukazywanie się wyniosła w 2016 r. 3.415.290 zł (ok. 846.732 €). Dzięki dotacjom Ministra ukazują się min. tygodniki, dwutygodniki, miesięczniki, dwumiesięczniki, kwartalniki, półroczniki i roczniki.

Zgodnie ze stanowiskiem Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji za audycje przeznaczone dla mniejszości narodowych uznawane są takie audycje, które m.in. „umożliwiają przedstawicielom mniejszości narodowej lub etnicznej nie tylko wzięcie udziału, ale także mówienie o sobie i o swoich sprawach” oraz „są redagowane przez zespół złożony z przedstawicieli zainteresowanej mniejszości narodowej, etnicznej lub społeczności posługującej się językiem regionalnym”.

Telewizja Polska S.A. nadaje audycje dla mniejszości narodowych przede wszystkim w programach oddziałów terenowych TVP S.A., ale także w programach ogólnopolskich. W ramach tej oferty w paśmie wspólnym oddziałów regionalnych TVP nadawana jest audycja informacyjna „Telenowyny” adresowana do mniejszości ukraińskiej w Polsce oraz widzów zainteresowanych problemami Ukrainy (czas trwania pojedynczego wydania: 24 minuty, nadawana przez cały rok, trzy razy w miesiącu). „Telenowyny” emitowane są w języku ukraińskim – z jednoczesnym tłumaczeniem na polski. W audycji prezentowana jest historia i bieżące informacje na temat stosunków polskoukraińskich, komentowane są także aktualne wydarzenia polityczne i kulturalne.

Telewizja Polska SA nadaje audycje dla mniejszości narodowych w sześciu swoich oddziałach terenowych: w Białymstoku (83 godzin), Gdańsku (26 godzin 30 minut), Katowicach (10 godzin), Olsztynie (15 godzin), Opole (23 godzin 30 minut) i Szczecinie (10 godzin). Dodatkowo TVP Regionalna – pasmo wspólne wyemitowała łącznie 13 godzin audycji. TVP SA w 2016 roku nadała łącznie ponad 181 godzin (w oddziałach i programie ogólnopolskim).

Dla mniejszości ukraińskiej, audycje w jej języku narodowym ukazują się w programach rozpowszechnianych przez oddziały terenowe w Białymstoku, Olsztynie i w Szczecinie. Audycje dla mniejszości rosyjskiej i białoruskiej – w programie oddziału terenowego w Białymstoku, litewskiej – w programach oddziałów terenowych w Białymstoku oraz w Szczecinie, dla niemieckiej – w Katowicach, Opolu i Szczecinie, dla społeczności kaszubskiej – w Gdańsku. Na terenie działania oddziału TVP Białystok zamieszkują najliczniejsze grupy mniejszości narodowych, w związku z czym oddział ten posiada najbogatszą ofertę programową skierowaną do mniejszości narodowych i emituje najwięcej

audycji przeznaczonych dla tych różnorodnych mniejszości. Dokładne dane za lata dotyczące oddziałów terenowych TVP SA 2012 – 2016 znajdują się w poniższej tabeli:

Telewizja Polska S.A. – oddziały terenowe	Liczba godzin 2012 rok	Liczba godzin 2013 rok	Liczba godzin 2014 rok	Liczba godzin 2015 rok	Liczba godzin 2016 rok	Liczba godzin 2017 rok - plan
1. Białystok	65,2	68	86	82	83	83
2. Gdańsk	17,6	17	22	20	26,5	24
3. Katowice	9,2	16	9	9	10	10,5
4. Olsztyn	17,3	21	26	32	15	45
5. Opole	31	28	28	29	23,5	73,5
6. Szczecin	-	-	-	11	10	10,5

Audycje dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz dla społeczności posługującej się językiem regionalnym nadawane są obecnie w programach dwunastu rozgłośni regionalnych tj. w Radio: Białystok, Gdańsk, Katowice, Koszalin, Kraków, Lublin, Olsztyn, Opole, Rzeszów, Szczecin, Wrocław i Radio Zachód. Tereny, na których działają te spółki, zamieszkiwane są przez największe skupiska mniejszości.

Liczba godzin przeznaczonych przez Rozgłoszenie Regionalne na audycje dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługujących się językiem regionalnym w latach 2012 – 2016 jest od lat na zbliżonym poziomie. Ilustruje to poniższa tabela:

Spółki Radiofonii Publicznej	Liczba godzin 2012 rok	Liczba godzin 2013 rok	Liczba godzin 2014 rok	Liczba godzin 2015 rok	Liczba godzin 2016 rok	Liczba godzin 2017 rok-plan
1. Radio Białystok S.A.	287	287	287	287	288	287
2. Radio Gdańsk S.A.	178	260	391	442	525,5	526
3. Radio Katowice S.A.	46	47	46	48	46	46,5
4. Radio Koszalin S.A.	82	84	81	85	92	83
5. Radio Lublin	-	2	15	24	17	0
6. Radio Kraków S.A.	43	48	52	52	52	86,5
7. Radio Olsztyn S.A.	48	49	59	48	48	48
8. Radio Opole PRO FM S.A.	209	115	348	374	381,5	360
9. Radio Rzeszów S.A.	178	190	187	191	197,5	202,5
10. Radio Szczecin S.A.	68,5	36	51	37	39	47,5
11. Radio Wrocław S.A.	30	35	42	38	39	37,5
12. Radio Zachód S.A.	-	-	-	17	26	26

Poza wskazanymi powyżej godzinami, Radio Olsztyn nadaje codziennie odrębny program dla mniejszości ukraińskiej z nadajnika w Miłkach koło Giżycka na 99,6 FM. Rozwiązanie to umożliwiła uchwała Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji oraz uwzględnienie w podziale abonamentu kosztów produkcji lokalnych audycji dla mniejszości narodowych. W paśmie tym nadawane są wyłącznie audycje adresowane do mniejszości ukraińskiej i realizowane w języku ukraińskim. Nadawca emituje rocznie ok. 100 godzin audycji informacyjnych, publicystycznych i poświęconych kulturze. Przez cały rok, 6 razy w tygodniu, nadawany jest 10-minutowy serwis „Informacje z polskiej i ukraińskiej diaspory”. Łącznie zaplanowano 52 godziny tej audycji. Ponadto przez cały rok, pięć razy w tygodniu nadawana jest 10-minutowa audycja „Ukraińcy o świecie, świat o Ukrainie”. Audycja ta porusza sprawy polityczno-gospodarcze oraz związane z kulturą i jej łączny czas w roku wynosi ok. 50 godzin.

Poniżej znajduje się wykaz audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługujących się językiem regionalnym, rozpowszechnianych przez spółki radiofonii i telewizji publicznej. Zestawienie sporządzono na podstawie sprawozdań nadawców za 2016 rok.

Mniejszość białoruska:

- *Tydzień Białoruski* (O/TVP Białystok) – 22-minutowy magazyn informacyjno-publicystyczny adresowany do mniejszości białoruskiej, podejmujący problematykę życia społecznego i kulturalnego Białorusinów zamieszkujących województwo podlaskie. Audycja ukazuje się dwa razy w tygodniu (wydanie premierowe i powtórka) przez cały rok. Tworzona w języku białoruskim z napisami w języku polskim,
- *Pod Znakiem Pogoni* (Radio Białystok) – 7-minutowa audycja publicystyczno-informacyjna nadawana codziennie przez cały rok. Audycja tworzona w języku białoruskim. Audycja publicystyczno-informacyjna, poruszająca problemy mniejszości białoruskiej, w całości poświęcona tematyce regionalnej,
- *Duchowe Spotkania* (Radio Białystok) – 15-minutowa audycja upowszechniająca wartości chrześcijańskie poświęcona sprawom prawosławia. Nadawana raz w tygodniu przez cały rok. Audycja realizowana w języku białoruskim i ukraińskim,
- *Przed wyjściem do cerkwi* (Radio Białystok) – 15-minutowa audycja o tematyce religijnej poświęcona sprawom prawosławia. Nadawana raz w tygodniu przez cały rok. Audycja religijna, publicystyczno-edukacyjna, w języku białoruskim i ukraińskim, upowszechnianie wartości chrześcijańskich w oparciu o dekalog, w całości poświęcona tematyce regionalnej,
- *Pożądalna Pieśń* (Radio Białystok) – audycja muzyczna nadawana w języku białoruskim w całości poświęcona tematyce regionalnej. Czas trwania: 25 minut, nadawana raz w tygodniu przez cały rok.

Mniejszość litewska:

- *Głos Litwinów Polskich* (Radio Białystok) – trwająca 20 minut audycja publicystycznoinformacyjna, poruszająca problemy mniejszości litewskiej, w całości poświęcona tematyce regionalnej. Nadawana w języku litewskim z polskimi napisami, trzy razy w tygodniu przez cały rok,
- *Panorama Litewska* (O/TVP Białystok) – audycja trwa siedem minut, nadawana jest dwa razy w tygodniu. Magazyn adresowany jest do mniejszości litewskiej, podejmuje problematykę życia społecznego i kulturalnego Litwinów zamieszkujących województwo podlaskie oraz problematykę mniejszości litewskiej w kraju, emitowany w języku litewskim,

- *Pomerania Ethnica* (O/TVP Szczecin) – 12-minutowa audycja adresowana do mniejszości narodowych i grup etnicznych w regionie Pomorza Zachodniego (w tym Litwinów). Nadawana jest dwa razy w tygodniu przez cały rok. Podejmowana jest w niej problematyka społeczna i kulturalna dotycząca mniejszości.

Mniejszość niemiecka:

- *Schlesien Journal* (O/TVP Katowice i O/TVP Opole) - 11 minutowa audycja, nadawana raz w tygodniu, przez cały rok łącznie: 9 godz. 27 min. (O/TVP Katowice) oraz 3 razy w tygodniu, łącznie przez 28 godz. 43 min. z powtórzeniami (O/TVP Opole). Cykliczny magazyn informacyjnopublicystyczny adresowany do mniejszości niemieckiej na Śląsku i Opolszczyźnie, w którym przedstawiane i komentowane są wydarzenia społeczne, polityczne, gospodarcze i kulturalne dotyczące mniejszości niemieckiej. Audycja emitowana jest w języku niemieckim z napisami w języku polskim,
- *Pomerania Ethnica* (O/TVP Szczecin) – 12-minutowa audycja adresowana do mniejszości narodowych i grup etnicznych w regionie Pomorza Zachodniego (w tym Niemców). Nadawana jest raz w tygodniu przez cały rok. Podejmowana jest w niej problematyka społeczna i kulturalna dotycząca mniejszości,
- *Pojednanie i Przyszłość* (Radio Katowice) – trwający 55 minut magazyn kulturalnopublicystyczny nadawany dwa razy w miesiącu. Tematyka audycji odnosi się do tradycji i kultury niemieckiej oraz do historii Śląska, często nawiązuje do dorobku przedstawicieli niemieckiej kultury, sztuki i nauki. Audycja tworzona przez Niemiecką Wspólnotę „Pojednanie i Przyszłość”. Posiada charakter publicystyczny z warstwą muzyczną w języku niemieckim. Tematyka odnosi się w dużej mierze do tradycji i kultury niemieckiej, a także historii Śląska. Bardzo często nawiązuje do dorobku wielu przedstawicieli niemieckiej kultury, sztuki i nauki (Eichendorfa, laureatów Nagród Nobla urodzonych na Śląsku itp.). Z uwagi na swoją formułę, która wynika z woli zespołu producenckiego związanego z tą organizacją, audycja adresowana jest do członków mniejszości niemieckiej w starszym wieku. Audycja praktycznie nie zawiera przekazów adresowanych do młodego słuchacza,
- *Präsent* (Radio Katowice) – trwający 55 minut magazyn publicystyczny adresowany głównie do młodszego i średniego pokolenia osób należących do mniejszości niemieckiej, nadawany dwa razy w miesiącu przez cały rok. Audycja publicystyczna tworzona przez Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców Województwa Śląskiego. Warstwę słowną stanowią materiały reporterskie, relacje, rozmowy i komentarze dotyczące życia i działalności środowisk mniejszości niemieckiej w całym województwie śląskim. Tworzona jest przez zespół producencki „Mittendrin” działający w strukturze DFK, złożony z młodych ludzi, co ma swoje odzwierciedlenie w charakterze audycji. Adresowana jest do członków mniejszości niemieckiej w wieku średnim, a także do młodszych słuchaczy identyfikujących się z tą grupą narodowościową. Świadczy o tym podejmowana tematyka, jej aktualność, sposób redagowania i prowadzenia audycji, ale także charakter prezentowanych utworów muzycznych,
- *Allensteiner Welle* (Radio Olsztyn) – audycja publicystyczna poświęcona sprawom mniejszości niemieckiej Warmii i Mazur. Audycja trwa 21 minut, nadawana jest jeden raz w tygodniu przez cały rok,
- *Allensteiner Welle* (Radio Olsztyn) – audycja informacyjna trwająca 5 minut, nadawana jest jeden raz w tygodniu przez cały rok,

- *Powiedz: „Die Musik”* (Radio Opole) – jest to nowy (realizowany w 2016 roku) cykl audycji edukacyjnych w formie lekcji języka niemieckiego, opartych o prezentację wybranych fragmentów znanych niemieckojęzycznych przebojów muzyki rozrywkowej,
- Publicystyka niemieckojęzyczna (Radio Opole) – 50-minutowy cykl audycji publicystycznych nadawany dwa razy w tygodniu, dotyczących kultury niemieckiej, działalności mniejszości i jej przedstawicieli w regionie. W ramach cyklu znajdują się audycje pt. „Kulturviertel”, „Die Brücke/Most”, „Schönes Schlesien”, „Schlesien Aktuell - das Magazin”, „Mittendrin”, „Treffpunkt Opole”. W audycjach wykorzystywana jest wyłącznie muzyka niemieckojęzyczna,
- *Geschichten um Oder (Opowieści wokół Odry)* (Radio Zachód) – nowa audycja, trwająca 10 minut, nadawana dwa razy w tygodniu przez cały rok. Magazyn radiowy poświęcony wydarzeniom związanym z działalnością organizacji skupiających mniejszość niemiecką na terenie województwa lubuskiego. W magazynie prezentowane są wydarzenia kulturalne i społeczne oraz tematy związane ze współpracą transgraniczną. Do udziału w audycjach zapraszani są przedstawiciele mniejszości łużyckiej z terenu wschodnich Niemiec oraz dziennikarze z publicznego radia Antenne Cottbus.

Mniejszość romska:

- *My Romowie* (o/TVP Białystok) – audycja publicystyczna, na życzenie tej społeczności nadawana zarówno w języku polskim, jak i romskim; trwająca osiem minut. Nadawana jest dwa razy w miesiącu przez cały rok. Podejmuje problematykę życia społecznego i kulturalnego Romów zamieszkujących województwo podlaskie. Audycja o różnych sferach życia mniejszości romskiej,
- *Poznajmy się* (o/TVP Katowice) – 13-minutowa audycja nadawana dwa razy w tygodniu w czerwcu 2016 roku. Magazyn cykliczny adresowany do mniejszości romskiej na Śląsku, w którym pokazywana jest edukacja dzieci i młodzieży romskiej w celu upowszechniania wiedzy na temat edukacji i pracy w społeczeństwie romskim oraz tolerancja i zaznajomienie z tematyką romską wśród polskich widzów,
- *Serwis Romski* (Radio Koszalin) – 3-minutowa audycja informacyjna nadawana raz w tygodniu przez cały rok. Audycja poza przedstawianiem wydarzeń istotnych dla mniejszości zamieszkała także zapowiedzi i zaproszenia kulturalne. Nadawana w każdą niedzielę o godz. 7:30. Dodatkowo w audycji omawiane są prawodawstwo unijne i projekty UE, które mogą zainteresować Romów,
- *Magazyn Romski* (Radio Koszalin) – audycja trwająca 10 minut, nadawana raz w tygodniu przez cały rok w każdą niedzielę o godz. 19:10. Magazyn informacyjno-publicystyczny skierowany do mniejszości romskiej. Stała pozycja programowa skierowana do mniejszości romskiej „Romano Dżipen” ma przybliżyć zamknięte dotąd hermetycznie środowisko romskie szerokim kręgom społecznym. Audycja pokazuje inne strony życia Romów, obala utrwalone stereotypy, pokazuje romską społeczność taką, jaka jest w rzeczywistości – to jeden z głównych celów audycji. Ponadto pokazuje ona elementy kultury romskiej z pokolenia na pokolenie, tej znanej, ale także tej mniej popularnej,
- *Romscy Bracia* (Radio Opole) – 50-minutowa audycja nadawana dwa razy w tygodniu przez cały rok. Audycja ukazująca różne sfery życia Romów – sferę edukacji, kultury, tradycji, życia rodzinnego, talentów i pasji. Prezentuje sylwetki ludzi, którzy z tego środowiska wyrosli ponad przeciętność, zdobyli znakomite wykształcenie, zajmują ważne stanowiska, działają na rzecz innych osób. Relacje i reportaże z różnych imprez organizowanych przez Romów, m.in. w

ramach Dni Kultury Romskiej, Festiwalu Piosenki i Kultury Romów, imprez organizowanych przez szkoły i instytucje. Jej celem jest informowanie o kłopotach dnia codziennego, trudnościach w znajdowaniu pracy, w edukacji, wspieranie projektów tworzonych przez Romów, budowanie dobrych relacji społecznych, niwelowanie stereotypów, wzajemnych animozji i niechęci, pokazywanie Romów takimi jakimi są naprawdę, integracja. Audycja uwzględnia potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,

- *Szlakiem taborów* (Radio Zachód) – nowa audycja, trwająca 10 minut, nadawana dwa razy w tygodniu przez cały rok. Celem audycji jest popularyzacja tematyki dotyczącej historii, tradycji, obyczajów i kultury Romów wśród mieszkańców województwa lubuskiego, działanie na rzecz pełniejszego uczestnictwa Romów w życiu społecznym regionu, kształtowanie postaw proedukacyjnych w społeczności romskiej, przełamywanie niechęci Romów do edukacji szkolnej, popularyzacja twórców wywodzących się ze społeczności romskiej, umacnianie tożsamości społeczności romskiej, zwiększenie aktywności kulturalno-organizacyjnej społeczności romskiej, zwalczanie stereotypów budujących negatywny wizerunek społeczności romskiej i zmianę jej postrzegania w szerokich kręgach polskiej społeczności, budowanie platformy porozumienia między społecznością romską i nie-romską.

Mniejszość rosyjska:

- *Wiadomości Rosyjskie* (O/TVP Białystok) – 10-minutowa audycja o charakterze informacyjnopublicystycznym, nadawana dwa razy w miesiącu przez cały rok. Magazyn podejmujący problematykę życia społecznego i kulturalnego Rosjan zamieszkujących województwo podlaskie, nadawany w języku rosyjskim z polskimi napisami.

Mniejszość tatarska:

- *Tatarskie Wieści* (O/TVP Białystok) – audycja trwająca osiem minut. Nadawana jest dwa razy w miesiącu przez cały rok. Skierowana do mniejszości tatarskiej, podejmuje problematykę życia społecznego i kulturalnego Tatarów zamieszkujących województwo podlaskie.

Mniejszość ukraińska:

- *Telenowyny* (Telewizja Polska S.A. TV Regionalna) – audycja nadawana jest w TVP Regionalna (pasmo wspólne). Audycja trwa 24 minuty i nadawana jest 4 razy w miesiącu. Przeznaczona dla mniejszości ukraińskiej w Polsce oraz widzów zainteresowanych problemami Ukrainy, realizowana w języku ukraińskim z jednoczesnym tłumaczeniem na polski. W audycji prezentowane są: historia i bieżące informacje na temat stosunków polsko-ukraińskich oraz komentarze dotyczące aktualnych wydarzeń politycznych i kulturalnych,
- *Przegląd Ukraiński* (O/TVP Białystok) – 11-minutowy magazyn informacyjno-publicystyczny, nadawany dwa razy w tygodniu (wydanie premierowe i powtórka) przez cały rok. Adresowany jest do mniejszości ukraińskiej zamieszkałej na terenie województwa podlaskiego. Podejmuje tematykę życia społecznego i kulturalnego Ukraińców. Audycja nadawana w języku ukraińskim z polskimi napisami,
- *Pomerania Ethnica* (O/TVP Szczecin) – 12-minutowa audycja adresowana do mniejszości narodowych i grup etnicznych w regionie Pomorza Zachodniego (w tym Ukraińców). Nadawana jest raz w tygodniu przez cały rok. Podejmowano w niej problematykę społeczną i kulturalną dotyczącą mniejszości,

- *Ukraińskie Wieści* (O/TVP Olsztyn) – magazyn informacyjno-publicystyczny emitowany w języku ukraińskim. Audycja trwająca ok. 12 minut, nadawana 2 razy w tygodniu przez cały rok. *Ukraińskie Wieści* informują o najważniejszych bieżących wydarzeniach, dotyczących mniejszości ukraińskiej. Magazyn pokazuje codzienne życie Ukraińców na Warmii i Mazurach – tradycje, zwyczaje, szkolnictwo, działalność kulturalną. Przedstawia koncerty, festiwale, akcje społeczne. Informuje także o wydarzeniach na Ukrainie i współpracy regionalnej. Magazyn, choć adresowany do ukraińskiej mniejszości narodowej, przedstawia też uniwersalne tematy (np. kultura, turystyka), mogące zainteresować wszystkich odbiorców programu,
- *Przed wyjściem do cerkwi* (Radio Białystok) – 15-minutowa audycja o tematyce religijnej poświęcona sprawom prawosławia. Nadawana raz w tygodniu przez cały rok. Audycja religijna, publicystyczno-edukacyjna, w języku białoruskim i ukraińskim, upowszechnianie wartości chrześcijańskich w oparciu o dekalog, w całości poświęcona tematyce regionalnej,
- *Ukraińska Dumka* (Radio Białystok) – audycja informacyjno-publicystyczna, trwająca 20 minut, nadawana trzy razy w tygodniu przez cały rok, nadawana w języku ukraińskim, poruszająca wielorakie problemy mniejszości ukraińskiej,
- *Duchowe Spotkania* (Radio Białystok) – 15-minutowa audycja religijna, publicystyczno-edukacyjna, upowszechniająca wartości chrześcijańskie poświęcona sprawom prawosławia, nadawana raz w tygodniu przez cały rok, w języku białoruskim i ukraińskim, upowszechnianie wartości chrześcijańskich w oparciu o dekalog, w całości poświęcona tematyce regionalnej,
- *Serwis Ukraiński* (Radio Koszalin) – 4-minutowa audycja informacyjna, nadawana raz w tygodniu przez cały rok. Stała pozycja programowa, nadawana w każdą niedzielę o godz. 7:40.
- *Magazyn Ukraiński* (Radio Koszalin) – magazyn informacyjno-publicystyczny emitowany w języku ukraińskim. Audycja trwająca 16 minut, nadawana raz w tygodniu przez cały rok, w niedzielę o godz. 19:20. W magazynie omawiane są społeczno-polityczne oraz kulturalne tematy związane z mniejszością ukraińską w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem Pomorza oraz współczesnych problemów Ukrainy,
- *Kermesz - serwis informacyjny* (Radio Kraków) – audycja informacyjna, trwająca 5 minut. Raz w tygodniu nadawana jest audycja premierowa i powtórka,
- *Kermesz – magazyn* (Radio Kraków) – magazyn społeczno-kulturalny w języku ukraińskim dla mniejszości łemkowskiej i ukraińskiej zamieszkującej Małopolskę. Raz w tygodniu nadawana jest trwająca 25 minut audycja premierowa oraz jej powtórka. Redagowany i prowadzony przez dziennikarzy wywodzących się z tych mniejszości, dostarcza wiedzy o życiu tych wspólnot oraz ze szczególną troską dokumentuje głosy starszych pokoleń, relacje świadków wydarzeń historycznych, przejawy ginącej obrzędowości, zwyczajów, wytwory kultury duchowej i materialnej,
- *Przyszłość Ukrainy* (Radio Lublin) – audycja w języku polskim i ukraińskim trwająca 28 minut, nadawana raz w tygodniu przez cały rok. Magazyn publicystyczno-informacyjny, podsumowujący tygodniowe wydarzenia dotyczące Ukrainy i Ukraińców, przygotowany przez dwie dziennikarki ukraińskie współpracujące z Radiem Lublin. Informacje bezpośrednio z Ukrainy, jak również z Polski, przydatne dla studentów ukraińskich studiujących w Lublinie oraz dla osób zamieszkałych na Lubelszczyźnie,
- *Wiadomości kulturalne w języku ukraińskim* (Radio Lublin) – audycja w języku ukraińskim, trwająca 5 minut, nadawana pięć razy w tygodniu przez cały rok. Omawia ważne wydarzenia

kulturalne z danego dnia. Audycja skierowana do ludności ukraińskiej przebywającej na Lubelszczyźnie: mieszkańców, studentów oraz turystów,

- *Od Niedzieli do Niedzieli* (Radio Olsztyn) – audycja informacyjna trwająca 5 minut, nadawana raz w tygodniu przez cały rok. Omawiane są w niej problemy mniejszości ukraińskiej,
- *Od Niedzieli do Niedzieli* (Radio Olsztyn) – audycja publicystyczna trwająca 24 minuty, nadawana raz w tygodniu przez cały rok. Omawia aktualne problemy mniejszości ukraińskiej regionu,
- *Wiadomości Ukraińców (Radio Rzeszów)* – audycja informacyjna trwająca 30 minut, nadawana cztery razy w tygodniu, emisja od wtorku do piątku. Jest to magazyn informacyjnopublicystyczny w języku ukraińskim, przygotowywany przez Redakcję Ukraińską Radia Polonia,
- *Święta u wschodnich chrześcijan (Radio Rzeszów)* – audycja nadawana okazjonalnie w okresie Bożego Narodzenia i Wielkanocy w Kościele Grekokatolickim. Audycje trwają po 55 minut i nadawane są w języku ukraińskim,
- *Posydeńki* (Radio Szczecin) – audycja publicystyczna, trwająca średnio 55 minut, nadawana raz w tygodniu przez cały rok, ukazująca życie, poglądy i kulturę mniejszości ukraińskiej zamieszkującej region. Część audycji wypełnia 7-minutowy serwis informacyjny, nadawany codziennie przez cały rok w języku ukraińskim,
- *Skrynia* (Radio Rzeszów) – audycja publicystyczna trwająca 50 minut, nadawana dwa razy w tygodniu (premiera i powtórka) przez cały rok. Audycja adresowana jest głównie do mieszkańców Polski południowo-wschodniej pochodzenia ukraińskiego i do wszystkich miłośników języka i kultury ukraińskiej. Magazyn zawiera: informacje z życia mniejszości ukraińskiej w Polsce, kalendarium historyczne, relacje dźwiękowe z uroczystości, koncertów, wystaw, konferencji naukowych i spotkań tej społeczności, zapowiedzi imprez kulturalnych, przegląd prasy. Całość ilustrowana jest muzyką ukraińską (od ludowej po folk, pop i rock). Stałym elementem audycji jest cykl „Muzyczna skrzynka”, prezentujący wykonawców i kompozytorów ukraińskich. Częstym tematem audycji jest działalność Związku Ukraińców w Polsce oraz wywiady z interesującymi ludźmi polityki, nauki i kultury,
- *Besidy pro Ukrainu czyli Gawędy o Ukrainie* (Radio Zachód) – audycja w języku polskim i ukraińskim, trwająca 10 minut, nadawana raz w tygodniu przez cały rok. Magazyn radiowy poświęcony życiu Ukraińców na terenie województwa lubuskiego oraz informacjom o wydarzeniach z Ukrainy. Przedstawia również historię mniejszości ukraińskiej w regionie. Audycja z udziałem przedstawicieli Związku Ukraińców w Polsce, adresowana do mniejszości ukraińskiej województwa lubuskiego i ogółu mieszkańców.

Język regionalny:

- *Tedë Jo* (O/TVP Gdańsk) – magazyn społeczno-kulturalny, nadawany dwa razy w tygodniu przez cały rok. Audycja trwa 13 minut. Magazyn skierowany jest do Kaszubów, podejmuje szeroko rozumianą tematykę życia społeczności kaszubskiej: kulturę, język, obyczaje,
- *Kleka* (Radio Gdańsk) – audycja trwająca 20 minut, nadawana cztery razy w tygodniu przez cały rok. Audycja informacyjna, realizowana w języku kaszubskim. Nadawany jest także skrót audycji *Kleka* (dwie minuty, pięć razy w tygodniu). Audycja skierowana jest do społeczności Kaszubów, redagowana i prowadzona przez przedstawicieli społeczności posługującej się językiem regionalnym. Przekazywane informacje związane są z regionem, dotyczą tematyki o

charakterze politycznym, społecznym, gospodarczym, kulturalnym. Redagowana i prowadzona przez przedstawicieli społeczności posługującej się językiem regionalnym,

- *Magazyn Kaszubski* (Radio Gdańsk) – audycja trwająca 55 minut, nadawana pięć razy tygodniu przez cały rok. Magazyn publicystyczny, realizowany w języku kaszubskim. W magazynie emitowane są wyłącznie piosenki śpiewane w języku kaszubskim. Audycja realizowana jest przez dziennikarzy pochodzących ze społeczności Kaszubów. Tematyką audycji jest tożsamość, język i kultura kaszubska. W *Magazynie Kaszubskim* obecne są również zagadnienia gospodarcze oraz społeczne. Prezentowane są także fragmenty literatury – najczęściej prozy twórców kaszubskich. *Magazyn Kaszubski* jest też miejscem dyskusji, dotyczących współczesnej problematyki społeczności,
- *Skarby Kaszub* (Radio Gdańsk) – audycja trwająca 5 godzin, emitowana raz w tygodniu przez cały rok, jest to głównie prezentacja muzyki mniejszości kaszubskiej wykonywanej w ich języku regionalnym. Audycja twórczo wykorzystuje zasoby archiwalne Radia Gdańsk i muzyki kaszubskiej. Audycja w języku kaszubskim, skierowana do społeczności posługującej się językiem regionalnym, realizowana przez dziennikarzy pochodzących ze społeczności Kaszubów,
- *Pogoda po Kaszubsku* (Radio Koszalin) – audycja informacyjna trwająca 1 minutę (pogoda). Nadawana raz w tygodniu przez cały rok,
- *Magazyn Kaszubski* (Radio Koszalin) – audycja publicystyczna, trwająca 15 minut, nadawana raz w tygodniu przez cały rok, w każdą niedzielę o godz. 19:40. Magazyn skierowany jest do społeczności kaszubskiej Pomorza Środkowego. W *Magazynie* poruszane są tematy związane głównie z kulturą kaszubską (z naciskiem na przekaz dawnych tradycji i zwyczajów), ale także poruszane są sprawy związane z dniem dzisiejszym Kaszubów. W magazynie relacjonowane są najważniejsze wydarzenia dotyczące tej grupy etnicznej, jak np. Zjazdy Kaszubów, albo Dni Jedności Kaszubskiej. Prezentowane są postacie ważne dla tej społeczności a także dokonania naukowe Kaszubów lub poświęcone Kaszubom. W audycji pokazywana jest koegzystencja wielu kultur na Pomorzu, w tym kaszubskiej. Magazyn redagowany jest przez przedstawicieli społeczności kaszubskiej,
- *Pogadanka o języku kaszubskim* (Radio Koszalin) – audycja 1- 2- minutowa, nadawana raz w tygodniu przez cały rok. Krótka lekcja języka kaszubskiego skierowana do Kaszubów i nie tylko.

Ponadto, nadawano audycje popularyzujące wielokulturowość w regionach:

- *Etniczna scena Radia Koszalin* (Radio Koszalin) – nowa godzinna audycja, nadawana raz w miesiącu. Transmisja spotkań ze Studia Koncertowo-Nagraniowego Polskiego Radia Koszalin w *Ramach Etnicznej Sceny Radia Koszalin*. Spotkania stanowiły prezentację dorobku kulturalnego mniejszości narodowych: żydowskiej, ukraińskiej, mniejszości etnicznej romskiej oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym kaszubskim. Spotkania organizowano z udziałem publiczności,
- *Wieczne Spotkania Radia Koszalin* (Radio Koszalin) – nowa godzinna audycja, nadawana sześć razy w roku. Audycja poświęcona prezentacji dorobku kulturalnego mniejszości narodowych ukraińskiej, niemieckiej; mniejszości etnicznej romskiej oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym kaszubskim,
- *Opolski Śląsk* (Radio Opole) – nowa audycja prezentująca życie i działalność mniejszości narodowych i etnicznych funkcjonujących w regionie, ze szczególnym uwzględnieniem najmniej licznych spośród nich. Audycja ukierunkowana na przełamywanie stereotypów,

uwzględniająca potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, w tym emitowanie programów informacyjnych w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym.

4. W ramach swoich systemów prawnych, Strony przyjmą stosowne środki w celu ułatwienia osobom należącym do mniejszości narodowych dostępu do środków przekazu oraz w celu wspierania tolerancji i ułatwienia pluralizmu kulturowego.

Przyjęte uregulowania prawne gwarantują odbiorcom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych oraz posługującym się językiem regionalnym dostęp do adresowanych do nich audycji emitowanych na falach publicznej radiofonii i telewizji. Programy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz dla mniejszości narodowych i etnicznych są stale obecne w telewizji i radiofonii publicznej.

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji w ramach swoich ustawowych kompetencji dokonuje corocznie podziału środków abonamentowych. Krajowa Rada wprowadziła zasadę finansowania 100% zgłoszonych przez nadawcę kosztów audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych. Nadawcy sami planują ilość i częstotliwość audycji, a Krajowa Rada przekazuje na realizację tych audycji środki abonamentowe w wysokości równej potrzebom zgłoszonym przez nadawców. W przypadku Rozgłośni Regionalnych Polskiego Radia kwoty z abonamentu wydzielane są na konkretne spółki. Z uwagi na inną strukturę organizacyjną w TVP SA, podział środków finansowych na poszczególne oddziały terenowe jest kompetencją zarządu Telewizji Polskiej. Zarząd corocznie wskazuje dwa źródła finansowania tych audycji – z abonamentu oraz ze środków własnych.

Spółki publicznej radiofonii i telewizji co roku przygotowują plany finansowo-programowe przedsięwzięć wymagających finansowania ze środków publicznych, w tym również w zakresie tworzenia i rozpowszechniania audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji po analizie planów finansowo-programowych dokonuje podziału środków abonamentowych między jednostki publicznej radiofonii i telewizji. W poszczególnych spółkach koszty audycji dla mniejszości narodowych w latach 2012-2016 przedstawiały się następująco:

Wyszczególnienie	Wykonanie 2012 rok w tys. zł/tys.€	Wykonanie 2013 rok w tys. zł/tys.€	Wykonanie 2014 rok w tys. zł/tys.€	Wykonanie 2015 rok w tys. zł/tys. €	Wykonanie 2016 rok w tys. zł./ tys. €
1. Telewizja Polska SA – oddziały terenowe razem	1 118/261	1 018/246.3	1 285/308.1	1 324/309	827/190
2. Spółki regionalnej radiofonii razem	1634/381	1 956/473.4	1 877/450	3 448/804.7	3 765/864

z tego:	578/135	811/196.2	743/178.1	818/191	806/185
1) Radio Białystok SA					
2) Radio Gdańsk SA	318/74	397/96	641/153.6	820/191	897/185
3) Radio Katowice SA	16/3.7	17/4.1	17/4.1	17/3.9	17/3.9
4) Radio Koszalin SA	126/29	130/31.4	125/30	147/34.3	212/48.6
5) Radio Kraków SA	72/16.7	85/20.5	25/6	44/10.2	28/6.4
6) Radio Lublin SA		-	-	38/8.8	20/4.6
7) Radio Olsztyn SA	213/49.7	231/55.9	244/58.5	383/89.3	400/91.7
z tego:					
a) w programie regionalnym	49/11.4	63/15.2	48/11.5	97/22.6	88/20.2
b) program dla mniejszości ukraińskiej z nadajnika w Miłkach	164/38.2	168/40.6	110/26.3	286/66.7	312/71.6
8) Radio Opole SA	204/47.5	173/41.9	712/170.7	983/229.4	1 126/ 258.3
9) Radio Rzeszów SA	66/15.4	65/15.7	69/16.5	68/15.8	130/28.3
10) Radio Szczecin SA	32/7.5	35/8.5	40/9.6	64/14.9	68/15.6
11) Radio Wrocław SA	9/2.1	12/2.9	14/3.3	14/3.2	14/3.2
12) Radio Zachód SA		-	-	47/11	47/10.8

Artykuł 10

1. Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do swobodnego używania, bez jakiegokolwiek ingerencji, jego/jej języka mniejszości, zarówno prywatnie, jak i publicznie, ustnie oraz pisemnie.

Zgodnie z przepisem art. 27 *Konstytucji* językiem urzędowym w Rzeczypospolitej Polskiej jest język polski. Jednocześnie jednak w *Konstytucji* zostało zapisane, że przepis ten nie narusza praw mniejszości narodowych wynikających z ratyfikowanych umów międzynarodowych. Z kolei przepis art. 35 *Konstytucji* zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka.

Zasady wyrażone w *Konstytucji* rozwija ustawa z dnia 7 października 1999 r. *o języku polskim* (Dz.U. z 2011 r. Nr 43, poz. 224 z późn. zm.), której przepis art. 2 pkt 2 stanowi, iż postanowienia ustawy

nie naruszają praw mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Jednocześnie przepis art. 8 ust. 1 i 2 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* przewiduje, że osoby należące do mniejszości mają prawo do swobodnego posługiwania się językiem mniejszości w życiu prywatnym i publicznie oraz do rozpowszechniania i wymiany informacji w języku mniejszości.

Pozytywne odniesienia do używania języka mniejszości prywatnie i publicznie znajdują się w traktatach, zawartych przez Rzeczpospolitą Polską z: Republiką Federalną Niemiec, Czechą i Słowacką Republiką Federacyjną, Republiką Białoruś i Republiką Litewską.

2. Na obszarach zamieszkałych tradycyjnie lub w znaczącej ilości przez osoby należące do mniejszości narodowej, o ile osoby te tego sobie zażyczą, i tam, gdzie takie życzenie odpowiada rzeczywistym potrzebom, Strony będą starać się zapewnić, na tyle, na ile to możliwe, warunki, które umożliwią używanie języka mniejszości w stosunkach pomiędzy tymi osobami a organami administracyjnymi.

Zasady dotyczące używania języka mniejszości przed urzędami zostały wprowadzone ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Zgodnie z art. 9 ustawy język mniejszości może być używany, jako język pomocniczy, przed organami gminy. Przy czym z uprawnienia tego mogą korzystać tylko mieszkańcy gmin, w których liczba mieszkańców należących do mniejszości jest nie mniejsza niż 20 % ogólnej liczby mieszkańców gminy i które zostały wpisane do Urzędowego Rejestru Gmin, w których używany jest język pomocniczy. Możliwość używania języka pomocniczego oznacza, że osoby należące do mniejszości mają prawo do zwracania się do organów gminy w języku pomocniczym w formie pisemnej lub ustnej (dopuszcza się wniesienie podania w języku pomocniczym) oraz uzyskiwania, na wyraźny wniosek, odpowiedzi także w języku pomocniczym, w formie pisemnej lub ustnej, przy czym procedura odwoławcza odbywa się wyłącznie w języku urzędowym.

Wpisu do rejestru dokonuje prowadzący go minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, na podstawie wniosku rady gminy. Ustawa określa procedurę, która powinna zostać spełniona, by gmina została wpisana do rejestru. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, w którym określił sposób prowadzenia rejestru oraz wzór wniosku o wpisanie do tego rejestru. Zgodnie z przepisem art. 10 ust. 5 ustawy, na odmowę dokonania przez Ministra wpisu do prowadzonego przez niego rejestru, radzie gminy przysługuje skarga do sądu administracyjnego. Ustawa przewiduje też, że wykreślenie gminy z rejestru może się odbyć wyłącznie na wniosek rady gminy.

Ustawa wprowadziła mechanizm, który ma zachęcać pracowników samorządowych do uczenia się języków pomocniczych i w efekcie zapewniać wysoką jakość obsługi osób należących do mniejszości w ich językach ojczystych. Zgodnie z art. 11 ust. 1 ustawy w gminie wpisanej do rejestru pracownikom zatrudnionym w urzędzie gminy, w jednostkach pomocniczych gminy oraz w gminnych jednostkach i zakładach budżetowych może być przyznany dodatek z tytułu znajomości języka pomocniczego. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, w którym określił wykaz dyplomów, zaświadczeń i certyfikatów potwierdzających znajomość języków mniejszości.

Urzędowy Rejestr Gmin, w których jest używany język pomocniczy zaczął funkcjonować z chwilą wpisania do niego pierwszej gminy, tj. w dniu 25 stycznia 2006 r. Pierwszą gminą wpisaną do tego rejestru była gmina Radłów w województwie opolskim, a językiem pomocniczym język niemiecki.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2016 r. rejestr obejmował 33 gminy, w tym sześć gmin województwa podlaskiego (w jednej językiem pomocniczym jest język litewski, w pięciu pozostałych – białoruski), 5 gmin województwa pomorskiego, w których językiem pomocniczym jest język kaszubski oraz 22 gminy województwa opolskiego z językiem pomocniczym niemieckim.

3. Strony zobowiązują się zagwarantować prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do niezwłocznego poinformowania, w języku dla niego/niej zrozumiałym, o przyczynach jego/jej zatrzymania i o wszystkich oskarżeniach wysuniętych przeciwko niemu/niej oraz do obrony przez niego samego/nią samą w tym języku, także, jeśli to konieczne, przy bezpłatnej pomocy tłumacza.

Przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (kpk) (Dz.U. z 2016 r. poz. 1749) przyznają oskarżonemu i innym osobom biorącym udział w postępowaniu, które nie władają dostatecznie językiem polskim, prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza. I tak, zgodnie z przepisem art. 72 § 1 kpk, oskarżony niewładający w wystarczającym stopniu językiem polskim ma prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza. Zgodnie z § 2 powołanego przepisu, do czynności z udziałem takiego oskarżonego należy wezwać tłumacza. Ponadto, postanowienie o przedstawieniu, uzupełnieniu lub zmianie zarzutów, akt oskarżenia oraz orzeczenie podlegające zaskarżeniu lub kończące postępowanie doręcza się takiemu oskarżonemu wraz z tłumaczeniem; za zgodą oskarżonego można poprzestać na ogłoszeniu przetłumaczonego orzeczenia kończącego postępowanie, jeżeli nie podlega ono zaskarżeniu.

Stosownie do art. 204 kpk, należy wezwać tłumacza, jeżeli zachodzi potrzeba przesłuchania osoby niewładającej językiem polskim. To samo dotyczy sytuacji, gdy istnieje potrzeba przełożenia na język polski pisma sporządzonego w języku obcym lub odwrotnie albo zapoznania się oskarżonego z treścią przeprowadzonego dowodu.

Koszty związane z udziałem w sprawie tłumacza, w zakresie koniecznym dla zapewnienia oskarżonemu prawa do obrony, ponosi Skarb Państwa (art. 619 § 3 kpk).

Także art. 5 § 2 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. *Prawo o ustroju sądów powszechnych* (Dz. U. z 2016 r. poz. 2062) uprawnia osoby niewładające w wystarczającym stopniu językiem polskim do występowania przed sądem w znanym sobie języku i do bezpłatnego korzystania z pomocy tłumacza.

Artykuł 11

1. Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do używania jego/jej nazwiska (patronimika) i imion w języku mniejszości oraz do ich oficjalnego uznania zgodnie z trybem przyjętym w ich ustawodawstwie.

Prawo osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych do używania i pisowni swoich imion i nazwisk zgodnie z zasadami pisowni języka mniejszości zostało zagwarantowane w art. 7 ust. 1 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, który stwierdza, iż osoby należące do mniejszości mają prawo do używania i pisowni swoich imion i nazwisk zgodnie z zasadami pisowni języka mniejszości, w szczególności do rejestracji w aktach stanu cywilnego i dokumentach tożsamości. Zgodnie z ust. 2 tego artykułu imiona i nazwiska osób należących do mniejszości zapisane w alfabecie innym niż alfabet łaciński podlegają transliteracji. Na podstawie zawartego w ustawie

upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, w którym określił sposób transliteracji, w taki sposób, aby uwzględnione zostały zasady pisowni języka mniejszości.

Obywatele polscy należący do mniejszości narodowych i etnicznych, mogą dokonywać także zmiany imienia i nazwiska na wersję zgodną z brzmieniem i pisownią języka ojczystego w trybie administracyjnym, w oparciu o ustawę z dnia 17 października 2008 r. *o zmianie imienia i nazwiska* (Dz. U. z 2016 r. poz. 10). Zmiany pisowni imion i nazwisk można dokonywać w Urzędach Stanu Cywilnego właściwych dla miejsca zamieszkania.

Prawo do używania imion i nazwisk w brzmieniu języka mniejszości narodowej jest także zagwarantowane w traktatach o przyjaźni i dobrosąsiedzkich stosunkach z Republiką Federalną Niemiec, Ukrainą, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską.

2. *Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do umieszczenia w jego lub jej języku znaków, napisów i innych informacji o charakterze prywatnym w sposób widoczny dla osób postronnych.*

Zgodnie z art. 8 pkt 3 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* osoby należące do mniejszości mają prawo do zamieszczania w języku mniejszości informacji o charakterze prywatnym.

3. *W rejonach tradycyjnie zamieszkanym przez znaczną ilość osób należących do mniejszości narodowej, Strony będą starać się, zgodnie z obowiązującym prawem, w tym także tam, gdzie to stosowne, umowami z innymi państwami oraz przy uwzględnieniu ich specyficznych warunków, umieszczać również w języku mniejszości, tradycyjne nazwy lokalne, nazwy ulic i inne oznakowania topograficzne o charakterze publicznym, o ile istnieje tam wystarczające zapotrzebowanie na takie oznakowania.*

Zasady używania nazw w językach mniejszości oraz w języku regionalnym zostały wprowadzone *ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Zgodnie z art. 12 ust. 1 ustawy dodatkowe tradycyjne nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych oraz nazwy ulic mogą być używane w językach mniejszości. Dodatkowe nazwy mogą być używane jedynie na obszarze gmin wpisanych do rejestru prowadzonego przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Wpisu do tego rejestru minister dokonuje na wniosek rady gminy. Przy czym dodatkowe nazwy mogą być wprowadzone na terenie całej gminy lub w poszczególnych miejscowościach. Nie mogą nawiązywać do nazw z okresu 1933-1945, nadanych przez władze Trzeciej Rzeszy Niemieckiej lub Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Po roku 1933 władze nazistowskie na masową skalę zmieniały nazwy miejscowości, podobną akcją – choć w mniejszym zakresie – przeprowadziły władze radzieckie po 1939 r. Intencją ustawodawcy było uniknięcie nawiązań do jednego lub drugiego totalitaryzmu.

Ustawa przesądza, że dodatkowe nazwy umieszczane są po nazwie w języku polskim i nie mogą być stosowane samodzielnie, a ustalenie dodatkowej nazwy w języku mniejszości następuje zgodnie z zasadami pisowni tego języka (w przepisie tym chodzi w szczególności o oddanie specyficznych dla języka mniejszości znaków diakrytycznych lub właściwego dla niego alfabetu).

Przepis art. 12 ust. 7 ustawy określa warunki, jakie muszą zostać spełnione, aby w języku mniejszości mogła zostać ustalona dodatkowa nazwa miejscowości lub obiektu fizjograficznego. Po

pierwsze: ustalenie takiej nazwy jest możliwe, jeżeli liczba mieszkańców gminy, należących do mniejszości, jest nie mniejsza niż 20 % ogólnej liczby mieszkańców tej gminy lub gdy za ustaleniem dodatkowej nazwy miejscowości w języku mniejszości opowiedziała się w trakcie konsultacji ponad połowa uczestniczących w nich mieszkańców. Po drugie: wniosek rady gminy musi uzyskać pozytywną opinię Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych.

Zgodnie z art. 13 ustawy rada gminy przedstawia wniosek o ustalenie dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości na wniosek mieszkańców gminy należących do mniejszości lub z inicjatywy własnej. W przypadku wniosku dotyczącego nazwy miejscowości zamieszkałej, rada gminy jest obowiązana uprzednio przeprowadzić w tej sprawie konsultacje z mieszkańcami tej miejscowości. Wniosek przedstawiany jest ministrowi właściwemu do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych za pośrednictwem wojewody. Ustawa określa procedurę związaną z wpisaniem gminy do rejestru. Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, w którym określił wzory wniosków rady gminy: o wpisanie gminy do rejestru oraz o ustalenie dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości. W tym samym rozporządzeniu minister określił sposób prowadzenia rejestru oraz szczegółowy zakres informacji zawartych w tym rejestrze. Jednocześnie, zgodnie z przepisem art. 13 ust. 9 ustawy, na odmowę dokonania przez Ministra wpisu do prowadzonego przez niego rejestru, radzie gminy przysługuje skarga do sądu administracyjnego.

Na podstawie zawartego w ustawie upoważnienia Minister Infrastruktury wydał, w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji, rozporządzenie, w którym określił, że w przypadku, gdy na znakach i tablicach występuje pojedyncza nazwa w języku polskim, wielkość liter, którymi zapisano dodatkową nazwę w języku mniejszości, powinna być taka sama jak wielkość liter, którymi zapisano nazwę w języku polskim. Natomiast w przypadku, gdy występuje tam więcej nazw w języku polskim, wielkość liter, którymi zapisano dodatkowe nazwy, powinna być o jedną czwartą mniejsza od wielkości liter, którymi zapisano nazwy w języku polskim. Dodatkowe nazwy są zapisywane literami alfabetu właściwego dla języka danej mniejszości, z uwzględnieniem znaków diakrytycznych.

Zgodnie z art. 15 ustawy koszty związane z wprowadzeniem i używaniem języka pomocniczego oraz koszty związane z wprowadzeniem dodatkowych nazw ponosi budżet gminy, z wyjątkiem kosztów związanych z wymianą tablic informacyjnych, wynikającą z ustalenia dodatkowej nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego w języku mniejszości, które ponosi budżet państwa.

Rejestr gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości zaczął funkcjonować w grudniu 2006 r., z chwilą wpisania do niego pierwszej gminy, tj. gminy Radłów (województwo opolskie). W 2007 r. do Rejestru gmin wpisano trzy gminy. W dwóch z nich, położonych w województwie pomorskim, wprowadzono dodatkowe nazwy miejscowości w języku kaszubskim (Stężycza, Chmielno), w jednej, położonej na terenie województwa opolskiego, wprowadzono dodatkowe nazwy w języku niemieckim (Cisek).

W 2008 r. do wspomnianego Rejestru wpisano piętnaście gmin. W jedenastu gminach z województwa opolskiego (Leśnica, Tarnów Opolski, Chrzastowice, Izbicko, Dobrodzień, Jemielnica, Kolonowskie, Ujazd, Zębówice, Biała, Strzeleczyki) oraz dwóch gminach z województwa śląskiego (Rudnik, Krzanowice) wprowadzono dodatkowe nazwy miejscowości w języku niemieckim, w jednej gminie, położonej na terenie województwa małopolskiego (Gorlice) wprowadzono dodatkową nazwę w języku łemkowskim, w ostatniej, położonej na terenie województwa podlaskiego (Puńsk) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku litewskim.

Ponadto, w 2009 r. do Rejestru wpisano pięć gmin z województwa opolskiego (Murów, Walce, Dobrzeń Wielki, Komprachcice, Głogówek), w których dodatkowe nazwy zostały ustalone w języku niemieckim oraz dwie gminy z województwa pomorskiego (Bytów, Sierakowice), w których dodatkowe nazwy zostały ustalone w języku kaszubskim.

W 2010 r. do Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości wpisano siedem gmin. W trzech z nich, położonych w województwie pomorskim, wprowadzono dodatkowe nazwy miejscowości w języku kaszubskim (Szemud, Kartuzy, Linia), w czterech, położonych na terenie województwa opolskiego, wprowadzono dodatkowe nazwy w języku niemieckim (Łubniany, Prószków, Gogolin, Lasowice Wielkie).

W 2011 r. do wspomnianego Rejestru wpisano dziewięć gmin. W trzech gminach z województwa opolskiego (Bierawa, Reńska Wieś, Polska Cerekiew) wprowadzono dodatkowe nazwy miejscowości w języku niemieckim, w jednej gminie, położonej na terenie województwa podlaskiego (Orla) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku białoruskim, w czterech, położonych na terenie województwa pomorskiego (Brusy, Parchowo, Sulęczyno, Somonino) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku kaszubskim, w jednej gminie, położonej na terenie województwa małopolskiego (Uście Gorlickie) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku łemkowskim.

W 2012 roku do wspomnianego Rejestru wpisano jedną gminę z województwa opolskiego (Turawa), w której wprowadzono dodatkowe nazwy w języku niemieckim.

W 2013 roku do wspomnianego Rejestru wpisano osiem gmin. W siedmiu gminach z województwa pomorskiego (Kościerzyna gm. miejska, Kościerzyna gm. wiejska, Lipusz, Żukowo, Dziemiany, Lipnica i Czarna Dąbrówka) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku kaszubskim, zaś w jednej gminie województwa śląskiego (Sośnicowice) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku niemieckim.

W 2014 roku do wspomnianego Rejestru wpisano pięć gmin. W trzech gminach z województwa pomorskiego (Wejherowo, Luzino, Karsin) wprowadzono dodatkowe nazwy w języku kaszubskim, zaś w dwóch gminach województwa opolskiego (Popielów, Pawłowiczki) wprowadzono nazwy dodatkowe w języku niemieckim.

W 2015 roku do wspomnianego Rejestru wpisano dwie gminy z województwa pomorskiego (Przodkowo i Tuchomie), w których wprowadzono dodatkowe nazwy w języku kaszubskim.

W 2016 roku do wspomnianego Rejestru wpisano jedną gminę z województwa pomorskiego (Cewice), w której wprowadzono dodatkowe nazwy w języku kaszubskim.

Według stanu z dnia 31 grudnia 2016 r. do Rejestru gmin wpisanych było pięćdziesiąt dziewięć gmin, w tym dwadzieścia osiem gmin województwa opolskiego (dodatkowe nazwy w języku niemieckim), dwadzieścia cztery gminy województwa pomorskiego (dodatkowe nazwy w języku kaszubskim), trzy gminy województwa śląskiego (dodatkowe nazwy w języku niemieckim), dwie gminy województwa podlaskiego (w jednej wprowadzono dodatkowe nazwy w języku litewskim, w drugiej – w języku białoruskim) oraz dwie gminy województwa małopolskiego (dodatkowe nazwy w języku łemkowskim).

Do chwili obecnej (31.12.2016 r.) żadna z gmin nie zgłosiła wniosku o wpisanie do Rejestru gmin, w związku z zamiarem wprowadzenia na swoim terenie dodatkowych nazw ulic w języku mniejszości.

W dniu 10 marca 2008 r. zawarte zostało pierwsze porozumienie pomiędzy ministrem właściwym do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych a Gminą Radłów na realizację zadania polegającego na wymianie tablic informacyjnych, wynikającej z ustalenia dodatkowych nazw miejscowości w języku niemieckim.

Kwota zabezpieczona na wymianę tablic informacyjnych, wynikającą z ustalenia dodatkowych nazw miejscowości w języku mniejszości lub w języku regionalnym, w roku 2015 wyniosła 280 tys. złotych (ok. 65,5 tys.€) , zaś w roku 2016 – 240 tys. złotych (ok. 55 tys. €).

Artykuł 12

1. Strony podejmą, tam gdzie jest to właściwe, środki w zakresie oświaty i badań naukowych, w celu szerzenia wiedzy o kulturze, historii, języku i religii ich mniejszości narodowych oraz większości ludności.

W Polsce istnieje możliwość studiowania języków mniejszościowych oraz języka regionalnego zarówno na kierunkach filologicznych, jak również w ramach lektoratów oraz studiów podyplomowych. Studia prowadzone są na pierwszym, drugim i trzecim stopniu zarówno w formie stacjonarnej, jak i niestacjonarnej. Liczba studentów studiujących języki mniejszościowe w ramach kierunków filologicznych i pokrewnych w roku akademickim 2016/2017 przekroczyła 13 tys. studentów³⁸. W głównej mierze kształcenie w tym zakresie odnosi się do języka niemieckiego (ok. 7 tys. studentów) oraz rosyjskiego (ponad 3 tys. studentów).

Potrzeba zachowania i rozwoju języków mniejszościowych oraz języka regionalnego, a także tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych dostrzegana jest zarówno przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa, jak również przez szkoły wyższe. Niemniej, w obecnym porządku prawnym uczelnie posiadają autonomię programową, która nie daje możliwości narzucania uczelniom kształcenia na określonym kierunku studiów. Nie występuje również centralna lista kierunków studiów oraz standardy kształcenia będące podstawą dla określania programów studiów⁴⁴. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest sytuacja, w której uczelnie samodzielnie tworzą kierunki studiów i określają dla nich programy kształcenia.

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego podjęło starania mające na celu zmniejszenie wymogów tzw. „minimum kadrowego” na kierunku związanym z kształceniem w zakresie etnofilologii. Zmiana przepisów wprowadzona rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 3 października 2014 r. w sprawie warunków prowadzenia studiów na określonym kierunku i poziomie kształcenia⁴⁵ (Dz. U. poz. 370) wprowadziła mniej restrykcyjne warunki w zakresie kadry akademickiej dla tego kierunku studiów. Zgodnie z § 14 ust. 5 wskazanego rozporządzenia minimum kadrowe dla studiów pierwszego stopnia na kierunku studiów związanym z kształceniem w zakresie etnofilologii stanowi co najmniej pięciu nauczycieli akademickich posiadających dorobek naukowy w zakresie dyscypliny naukowej związanej z kierunkiem studiów, w tym co najmniej jeden samodzielny nauczyciel akademicki oraz co najmniej czterech nauczycieli akademickich posiadających stopień naukowy doktora, z tym, że spośród tych osób co najmniej dwóch nauczycieli akademickich posiadających

---

³⁸ Dokładne oszacowanie tej liczby jest utrudnione ze względu na specyfikę kształcenia w zakresie filologii- dla celów statystycznych studia z zakresu języków mniejszościowych nie zawsze są wyodrębniane jako odrębny kierunek studiów. ⁴⁴ Z wyjątkiem 9 kierunków studiów wskazanych w art. 96 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2016 r. poz. 1842). ⁴⁵ Obecnie kwestie odnoszące się do minimum kadrowego reguluje rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 września 2016 r. w sprawie warunków prowadzenia studiów.(Dz. U. poz. 1596).

stopień naukowy doktora powinno specjalizować się w zakresie języka mniejszości narodowych i etnicznych, który jest związany z tym kierunkiem studiów. W odniesieniu do studiów drugiego stopnia, zgodnie z § 15 ust. 5 wskazanego rozporządzenia, minimum kadrowe dla studiów drugiego stopnia na kierunku studiów związanym z kształceniem w zakresie etnofilologii stanowi co najmniej ośmiu nauczycieli akademickich posiadających dorobek naukowy w zakresie dyscypliny naukowej związanej z kierunkiem studiów, w tym co najmniej trzech samodzielnych nauczycieli akademickich oraz co najmniej pięciu nauczycieli akademickich posiadających stopień naukowy doktora, z tym, że spośród tych osób co najmniej jeden samodzielny nauczyciel akademicki oraz co najmniej trzech nauczycieli akademickich posiadających stopień naukowy doktora powinno specjalizować się w zakresie języka mniejszości narodowych i etnicznych, który jest związany z tym kierunkiem studiów.

Wskazane powyżej zmiany przepisów w zakresie szkolnictwa wyższego umożliwiają bardziej elastyczne tworzenie nowych kierunków studiów. Przykładem praktycznego wykorzystania tych przepisów jest utworzenie na Wydziale Filologicznym w Uniwersytecie Gdańskim kierunku studiów „etnofilologia kaszubska” (uchwała Senatu Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 20 grudnia 2012 r.). Według informacji zawartych w Systemie Informacji o Szkolnictwie Wyższym *POL-on* na tym kierunku studiów w roku akademickim 2016/2017 studiowało 58 studentów.

Wartym odnotowania jest fakt, że kształcenie w zakresie języków mniejszościowych nie ogranicza się jedynie do najbardziej popularnych języków, tj. języka niemieckiego i rosyjskiego. W wielu ośrodkach akademickich na terenie całego kraju prowadzone jest kształcenie z zakresu języków mniejszościowych oraz języka regionalnego. Nie sposób wymienić wszystkich aktywności uczelni prowadzonych w tym zakresie. Dlatego poniżej wskazane są przykłady, które świadczą o zróżnicowanym podejściu do tematu kształcenia w zakresie języków mniejszościowych i języka regionalnego.

Na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie prowadzone są studia pierwszego i drugiego stopnia na kierunku „ukrainistyka”. W roku akademickim 2016/2017 studiowało na tym kierunku 96 studentów. Absolwenci tego kierunku studiów nie tylko potrafią posługiwać się językiem ukraińskim (poziom C1 ESOKJ dla studiów pierwszego stopnia oraz C2 dla studiów drugiego stopnia), ale również posiadają uporządkowaną wiedzę o kulturze i literaturze Ukrainy.

Kształcenie w zakresie języka litewskiego prowadzone jest m. in. w ramach kierunku „filologia bałtycka” (studia pierwszego i drugiego stopnia) na Uniwersytecie Warszawskim. W roku akademickim 2016/2017 studiowało tam 56 studentów, przy czym nauka języka litewskiego była obowiązkowym elementem programu studiów.

Nauka języka jidysz jest ważnym elementem kształcenia na kierunku „judaistyka”, który prowadzony jest na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Na studiach pierwszego i drugiego stopnia kształciło się 149 studentów. Warta podkreślenia jest również możliwość podjęcia studiów doktoranckich w zakresie judaistyki. Obecnie pracownicy Instytutu Judaistyki UJ sprawują opiekę naukową nad kilkunastoma doktorantami.

Uniwersytet Jagielloński na Wydziale filologicznym prowadzi również studia na kierunku „neofilologia”. Studia te umożliwiają kształcenie w ramach filologii słowackiej i czeskiej (studia pierwszego i drugiego stopnia). W roku akademickim 2016/2017 w zajęciach realizowanych w ramach modułu odnoszącego się do filologii czeskiej uczestniczyło 57 studentów, natomiast modułu odnoszącego się do filologii słowackiej – 30 studentów.

Zagadnienia związane z językiem tatarskim i karaïmskim są wykładane w ramach przedmiotów prowadzonych przez pracowników Katedry Studiów Azjatyckich Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Studenci mogą uczestniczyć m. in. w zajęciach pt. „Język karaïmski” „Literatura i kultura Karaïmów polskich”, „Literatura i kultura Tatarów polskich” oraz „Literatura polsko-tatarska”.

Mniejszości narodowe są istotnym zagadnieniem dla polskiej humanistyki, na co wskazuje liczba projektów poświęconych tej tematyce w rozstrzygniętych już konkursach w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (NPRH). W latach 2012–2016 wsparcie w ramach NPRH objęto łącznie 46 projektów na kwotę 27 409 970 zł (ok. 6.5 mln €), w tym:

- w 2012 r. – 33 projekty na kwotę 17 396 232 zł. (ok. 4.058.756 €)
  - w 2014 r. – 8 projektów na kwotę 4 241 006 zł. (ok. 1.016.808 €),
  - w 2015 r. – 5 projektów na kwotę 5 772 732 zł. (ok. 1.347.321 €)
- W roku: 2013 i 2016 nie odnotowano projektów dot. tematyki mniejszościowej.

Projekty w ramach NPRH odnosiły się do bardzo zróżnicowanych kwestii dotyczących mniejszości np. dokumentacji językowego i kulturowego dziedzictwa Wilamowic, ochrony i rewitalizacji dziedzictwa językowego i kultury łemkowskiej, a także historiografii polskiej i ukraińskiej we Lwowie w XIX i XX wieku (do 1939 r.). Należy zaznaczyć, że kwestie związane z tematyką mniejszości narodowych mogą być również finansowane w ramach tzw. „działalności upowszechniającej naukę”. W ramach tego strumienia finansowego w latach 2015 – 2016 r. sfinansowano 2 projekty nawiązujące do kwestii mniejszościowych w łącznej wysokości 46 tys. złotych (ok. 10.644 €).

2. W związku z tym, Strony, między innymi, zapewniają odpowiednie możliwości kształcenia nauczycieli i dostępu do podręczników oraz ułatwią kontakty pomiędzy uczniami a nauczycielami z różnych środowisk.

Nauczyciele języków mniejszości narodowych i etnicznych kształcą się w szkołach wyższych i zdobywają odpowiednie kwalifikacje uzyskując dyplomy ukończenia studiów na kierunkach filologicznych. Organizowane są też dodatkowe kursy doształcające i doskonalące dla nauczycieli języków mniejszości. Zasady organizowania doradztwa metodycznego oraz kursów doskonalenia nauczycieli zostały określone przepisami *rozporządzenia* Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 września 2016 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli (Dz. U. poz. 1591). Doskonalenie nauczycieli języków mniejszości narodowych jest na ogół organizowane w oparciu o struktury wojewódzkich placówek doskonalenia nauczycieli. Organizacja doradztwa metodycznego dla nauczycieli uczących w szkole języków mniejszości narodowych i etnicznych należy do zadań jednostek samorządu terytorialnego. Zakres tego doradztwa jest uwarunkowany zgłaszanymi przez nauczycieli potrzebami oraz możliwościami finansowymi, organizacyjnymi i kadrowymi jednostek samorządu terytorialnego.

Treści nauczania w zakresie języka mniejszości narodowej dla wychowanków przedszkoli oraz uczniów wszystkich etapów edukacji określone zostały w przepisach rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. poz. 977 z późn. zm.).

Od 1 września 2017 r. uczniowie klasy I, IV oraz VII szkoły podstawowej zostaną objęci nową podstawą programową określoną w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017

r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej³⁹. W opracowaniu obu podstaw programowych, w części dotyczącej języka mniejszości i języka regionalnego brali udział nauczyciele wytypowani przez środowiska poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych oraz przez społeczność kaszubską.

Programy nauczania i podręczniki szkolne

Określone w podstawie programowej cele, treści oraz szczegółowe wymagania odnośnie nauczania języka mniejszości i języka regionalnego stanowią materiał wyjściowy do opracowywania przez nauczycieli programów nauczania oraz przygotowania przez wydawców podręczników szkolnych do nauki języka mniejszości i języka kaszubskiego.

Kwestie związane z opracowaniem i dopuszczaniem programów nauczania i podręczników szkolnych dla realizacji zadań szkół związanych z nauką języka mniejszości oraz własnej historii i kultury regulują przepisy ogólne dotyczące dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników.

Zgodnie z art. 22aa ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty⁴⁰, nauczyciel może zdecydować o realizacji programu nauczania z zastosowaniem podręcznika dopuszczonego do użytku szkolnego przez Ministra Edukacji Narodowej, materiałów edukacyjnych zastępujących lub uzupełniających podręcznik oraz materiałów ćwiczeniowych, lub bez zastosowania podręcznika i ww. materiałów. Wyboru podręcznika lub materiału edukacyjnego dla danej klasy, w danej szkole dokonuje zespół nauczycieli prowadzących nauczanie poszczególnych zajęć edukacyjnych. Podręcznik musi zawierać systematyczną prezentację treści nauczania określonych w rozporządzeniu w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego.

Dopuszczanie podręczników do użytku szkolnego pozostaje w gestii Ministra Edukacji Narodowej. Zgłoszone przez wydawców podręczniki są opiniowane przez rzeczoznawców. Warunkiem dopuszczenia podręcznika do użytku szkolnego jest uzyskanie trzech pozytywnych opinii: dwóch opinii merytoryczno-dydaktycznych oraz opinii językowej. Podręczniki dla mniejszości są przygotowywane przez wydawców związanych lub reprezentujących poszczególne środowiska mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, którzy są bezpośrednio zainteresowani ich wydaniem dla mniejszości, do której również sami należą. Zgłaszane przez wydawców podręczniki do nauki języka mniejszości narodowej, etnicznej i języka regionalnego, własnej historii i kultury oraz geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się mniejszość narodowa są na ogół również opracowywane przez autorów wywodzących się ze środowisk poszczególnych mniejszości, głównie przez nauczycieli szkolnych i akademickich.

Opracowywane przez nauczycieli programy nauczania własnej historii i kultury oraz geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się mniejszość narodowa i opracowane przez wydawców podręczniki do tych przedmiotów zawierają usystematyzowaną prezentację treści nauczania z zakresu danego przedmiotu, wykraczających poza zakres określony w podstawie programowej kształcenia ogólnego, z uwzględnieniem zaleceń dwustronnych komisji

---

³⁹ Dz. U. z 2017 r. poz. 356.

⁴⁰ Dz. U. z 2016 r. poz. 1943 z późn. zm.

podręcznikowych oraz innych komisji i zespołów do spraw podręczników, działających na podstawie między państwowych umów dotyczących współpracy w zakresie edukacji lub porozumień komitetów narodowych UNESCO.

Zgodnie z art. 13 ust. 5 i 6 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, podręczniki szkolne i książki pomocnicze do kształcenia uczniów w zakresie niezbędnym do podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej mogą być dofinansowywane z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw oświaty i wychowania. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania podejmuje działania w celu zapewnienia dostępu do podręczników na potrzeby szkół i placówek publicznych, umożliwiającym uczniom podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej i etnicznej.

Dofinansowaniem objęte są te podręczniki, które uzyskały dopuszczenie do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i zostały wpisane do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, jak również tzw. podręczniki pomocnicze (np. zeszyty ćwiczeń, słowniki przedmiotowe, poradniki metodyczne), które nie podlegają dopuszczeniu do użytku szkolnego przez MEN. Zgodnie z ustalonymi przez MEN zasadami, w pierwszej kolejności dofinansowane są podręczniki do nauczania języka mniejszości narodowej, historii i kultury oraz geografii państwa, z którego obszarem utożsamia się mniejszość narodowa, w drugiej kolejności finansowane są książki pomocnicze. Wykaz podręczników objętych dofinansowaniem jest ustalany corocznie, po przedstawieniu planu wydawniczego przez podmioty mające autorskie prawa majątkowe do tych podręczników, biorąc pod uwagę zapotrzebowanie szkół na poszczególne tytuły podręczników ustalane przez kuratorów oświaty oraz możliwości finansowe ministerstwa. Dotychczas zostały dofinansowane w 100% wszystkie opracowane przez wydawców podręczniki dopuszczone do użytku szkolnego i książki pomocnicze, przeznaczone dla mniejszości. Zakupione przez MEN podręczniki są przekazywane nieodpłatnie do właściwych kuratoriów oświaty, a następnie do bibliotek szkolnych lub międzyszkolnych zespołów nauczania, na podstawie zamówień dyrektorów szkół. Taki system gwarantuje odpowiednią dystrybucję podręczników i dostęp do bezpłatnych podręczników dla kolejnych roczników uczniów, należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz posługujących się językiem regionalnym kaszubskim. Od 2010 r. wersje elektroniczne poszczególnych tytułów, za zgodą wydawców, są zamieszczane na portalu edukacyjnym *Scholaris*. Dzięki temu nauczyciele i uczniowie mogą korzystać poza podręcznikiem wydanym w wersji tradycyjnej również z jego elektronicznej formy.

Ramy prawne współpracy Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Federalnej Niemiec w zakresie oświaty tworzą m.in.:

- *Traktat między Rzecząpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy*, podpisany w Bonn dnia 17 czerwca 1991 r.;
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy kulturalnej*, sporządzona w Bonn dnia 14 lipca 1997 r.;
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o uznaniu ekwiwalencji w szkolnictwie wyższym*, sporządzona w Warszawie dnia 23 lipca 1997 r.;
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o polsko-niemieckiej współpracy młodzieży*, sporządzona w Bonn dnia 17 czerwca 1991 r.;

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec w sprawie założenia polsko-niemieckiej Szkoły Spotkań i Dialogu im. Willy'ego Brandta w Warszawie, sporządzona w Warszawie dnia 1 września 2005 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy w ramach Polsko-Niemieckiej Fundacji na rzecz Nauki, sporządzona w Warszawie dnia 2 czerwca 2008 r.;*

Współpracę między Rzecząpospolitą Polską a Republiką Czeską w dziedzinie oświaty regulują m.in.:

- *Układ między Rzecząpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy, sporządzony w Krakowie dnia 6 października 1991 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Czeskiej o współpracy w dziedzinie kultury, szkolnictwa i nauki, podpisana w Pradze dnia 30 września 2003 r.;*
- *Program Współpracy między Ministrem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Szkolnictwa, Młodzieży i Kultury Fizycznej Republiki Czeskiej w dziedzinie edukacji, podpisany w Warszawie dnia 20 września 2012 r.*

Współpraca między Rzecząpospolitą Polską a Republiką Słowacką w sprawach oświatowych opiera się na m.in.:

- *Układzie między Rzecząpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy, sporządzonym w Krakowie dnia 6 października 1991 r.;*
- *Programie współpracy między Ministerstwem Edukacji Narodowej i Sportu a Ministerstwem Szkolnictwa Republiki Słowackiej na lata 2003 – 2006, podpisanym w Warszawie dnia 20 grudnia 2002 r.;*
- *Umowie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Słowackiej o współpracy kulturalnej, oświatowej i naukowej, podpisanej w Bratysławie dnia 23 marca 2000 r.;*
- *Umowie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Słowackiej o wzajemnym uznawaniu okresów studiów oraz równoważności dokumentów o wykształceniu i nadaniu stopni i tytułów uzyskanych w Rzeczypospolitej Polskiej i Republici Słowackiej, podpisanej w Warszawie w dniu 18 lipca 2005 r.;*

Współpraca w zakresie edukacji między Rzecząpospolitą Polską a Ukrainą prowadzona jest na podstawie m.in.:

- *Traktatu między Rzecząpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy z dnia 18 maja 1992 r.;*
- *Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty z dnia 20 maja 1997 r.;*
- *Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o wzajemnym uznawaniu akademickim dokumentów o wykształceniu i równoważności stopni z dnia 11 kwietnia 2005 r.,*

- *Porozumienia o współpracy między Ministrem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Oświaty i Nauki Ukrainy, sporządzonym w Górowie Iławeckim w dniu 2 lipca 2001 r.,*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o kształceniu obywateli Ukrainy w Kolegium Europejskim w Natolinie, sporządzona w Warszawie w dniu 25 listopada 2009 r.*
- *Porozumienie między Ministrem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Oświaty i Nauki Ukrainy o współpracy w dziedzinie oświaty, sporządzone w Kijowie w dniu 19 stycznia 2015 r.,*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o PolskoUkraińskiej Radzie Wymiany Młodzieży, podpisana w Warszawie w dniu 9 września 2015 r.*

Współpraca w zakresie edukacji z Republiką Białorusi realizowana jest w oparciu o m.in.:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z dnia 23 czerwca 1992 r.;*
- *Porozumienie o współpracy między Ministerstwem Edukacji Narodowej i Sportu Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Edukacji Republiki Białoruś, podpisane w Warszawie w dniu 28 kwietnia 2005 r.;*
- *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o uznaniu ekwiwalencji w szkolnictwie wyższym, równoważności stopni naukowych i stopni w zakresie sztuki, sporządzona w Warszawie w dniu 28 kwietnia 2005 r.*
- *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty, sporządzona w Warszawie, w dniu 27 listopada 1995 r.,*
- *Porozumienie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białorusi o współpracy w dziedzinie edukacji, podpisane w Warszawie dnia 20 lipca 2016 r.*

Współpracę w dziedzinie nauki i oświaty między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską regulują m.in.:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy, sporządzony w Wilnie dnia 26 kwietnia 1994 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o współpracy w dziedzinach kultury, oświaty i nauki, sporządzona w Wilnie dnia 17 grudnia 1998 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o PolskoLitewskim Funduszu Wymiany Młodzieży, podpisana w Płocku dnia 1 czerwca 2007 r. (obecnie podlega procedurze zatwierdzenia);*
- *Protokół Ministerstwa Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwa Kultury i Oświaty Republiki Litewskiej w sprawie utworzenia dwustronnej Komisji do badania problemów nauczania historii, podpisany dnia 21 lutego 1992 r.;*

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o wymianie i współpracy młodzieży, sporządzona w Olicie dnia 14 lutego 1997 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o PolskoLitewskim Funduszu Wymiany Młodzieży, podpisana w Płocku w 2007 r.*

Ramy współpracy między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską określają m.in.:

- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy, z dnia 22 maja 1992 r.;*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty, podpisana w Warszawie dnia 25 sierpnia 1993 r.;*
- *Porozumienie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o Współpracy Młodzieżowej, podpisane w Moskwie dnia 9 kwietnia 1996 r.;*
- *Porozumienie między Ministrem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Edukacji i Nauki Federacji Rosyjskiej o współpracy w dziedzinie edukacji, podpisane w Moskwie dnia 28 października 2005 r.*

Współpracę w dziedzinie nauki między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Armenii reguluje m.in.:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Armenii o współpracy kulturalnej i naukowej, sporządzona w Warszawie dnia 27 stycznia 1998 r.,*
- *Program Wykonawczy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Armenii w dziedzinie kultury, nauki i edukacji na lata 2015–2018, podpisany w Warszawie dnia 30 września 2015 r.*

Współpracę w zakresie edukacji z Państwem Izrael określają m.in.:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Państwa Izrael o współpracy kulturalnej, naukowej i oświatowej, podpisana w Jerozolimie dnia 22 maja 1991 r.;*
- *Program Wykonawczy na lata 2005-2008 do Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Państwa Izrael o współpracy kulturalnej, naukowej i oświatowej, podpisany w Warszawie dnia 1 grudnia 2004 r.;*
- *Umowa o Wymianie Młodzieży między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Państwa Izrael, sporządzona w Warszawie dnia 29 sierpnia 1991 r.;*
- *Wspólna Deklaracja Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwa Spraw Zagranicznych Państwa Izrael w sprawie przyjazdów edukacyjnych izraelskiej młodzieży do Polski, podpisana dnia 11 września 2006 r.*

Przekazywanie uczniom w polskich szkołach wiedzy o mniejszościach narodowych i etnicznych, służące ułatwianiu kontaktów między uczniami i nauczycielami z różnych środowisk, wynika z realizacji obowiązkowych celów i treści nauczania określonych w podstawach programowych wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego. Podstawa programowa kładzie nacisk na kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także poszanowania dla innych kultur i tradycji. Treści nauczania dotyczące mniejszości narodowych i etnicznych zostały

uwzględnione na każdym etapie edukacyjnym, począwszy od wychowania przedszkolnego. Cele kształcenia oraz cele wychowawcze dostosowane zostały do wieku uczniów na danym etapie edukacyjnym oraz ich możliwości poznawczych. Zgodnie z przyjętymi priorytetami wdrażane zmiany programowe mają sprzyjać przygotowaniu uczniów do opartego na odpowiedzialności, szacunku i tolerancji funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie, zróżnicowanym pod względem narodowościowym i etnicznym.

Ministerstwo Edukacji Narodowej wspiera działalność organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, przyznając dofinansowanie na realizację projektów edukacyjnych (seminariów, szkoleń, publikacji materiałów edukacyjnych, spotkań młodzieży, konkursów dla szkół) na rzecz uczniów z mniejszości narodowych i etnicznych. Corocznie również, w ramach dofinansowywanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej projektów międzynarodowej współpracy szkół i wymiany młodzieży, przyjmuje się – jako jeden ze stałych priorytetów – poszanowanie tożsamości narodowej i kulturowej oraz przezwyciężanie barier, stereotypów i uprzedzeń zakorzenionych w mentalności i kulturze.

Ważnym elementem w procesie przekazywania wiedzy o mniejszościach jest odpowiednie przygotowanie i wsparcie metodyczne nauczycieli. W roku 2011 Ośrodek Rozwoju Edukacji (jednostka podległa Ministerstwu Edukacji Narodowej) zrealizował projekt „Wielokulturowość w praktyce szkolnej”, którego celem było stworzenie systemu wsparcia dla szkół, pracujących z uczniami należącymi do mniejszości narodowych i etnicznych oraz uczniami ze środowisk migracyjnych. W ramach projektu realizowane były następujące komponenty:

- przeprowadzono badanie sytuacji dzieci obcokrajowców oraz uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych w polskich placówkach oświatowych, co pozwoliło sformułować wnioski i postulaty praktyczne dotyczące kierunków wsparcia szkoły i doskonalenia nauczycieli,
- powołano sieć ekspertów-koordynatorów w województwach, których zadaniem było udzielanie (poprzez konsultacje i szkolenia oraz organizowanie konferencji) wszechstronnej pomocy szkołom, w których uczą się dzieci obcokrajowców i obywateli polskich powracających z imigracji, a także dzieci należące do mniejszości narodowych i etnicznych,
- przetłumaczono pakiet edukacyjny Rady Europy *Autobiografia spotkań międzykulturowych* – poradnik, umożliwiający kształtowanie odpowiednich kompetencji i postaw kulturowych w społeczeństwie,
- przeprowadzono szkolenia kaskadowe w celu przygotowania nauczycieli i wychowawców do tworzenia programów edukacyjno-wychowawczych oraz upowszechnienia poradnika *Autobiografia spotkań międzykulturowych*.

Ogółem w 2011 r. przeszkolono 704 osoby z 14 województw.

3. Strony zobowiązują się popierać równy dostęp osób należących do mniejszości narodowych do oświaty na wszystkich poziomach.

Zgodnie z brzmieniem art. 70 ust. 1 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* każdy ma prawo do nauki, która jest jednocześnie obowiązkiem do 18 roku życia. Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia (art. 70 ust. 4 *Konstytucji*).

Realizujące ten przepis dotychczasowe działania podejmowane przez Rząd RP w zakresie promowania edukacji wśród Romów doprowadziły do wielu systemowych zmian w podejściu do edukacji. Oprócz działań podejmowanych od lat w ramach programów rządowych, poza wprowadzeniem zwiększonej subwencji oświatowej na rzecz działań podejmowanych w szkołach, również w szkołach specjalnych, na rzecz uczniów romskich należy zwrócić uwagę również na zmianę legislacyjną w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach⁴¹. Asystent edukacji romskiej (obok samego ucznia, rodzica, nauczyciela, wychowawcy grupy wychowawczej lub specjalisty prowadzącego zajęcia z uczniami, poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej) został wskazany jako jeden z podmiotów, który może inicjować udzielenie pomocy psychologiczno-pedagogicznej konkretnemu uczniowi w danej placówce.

Podejmowano również szereg działań doraźnych na rzecz upowszechniania wiedzy na temat diagnozy dzieci romskich oraz udzielania im adekwatnego do potrzeb wsparcia w systemie edukacji:

- w roku 2012 r. na zlecenie MEN, we współpracy z Ministerstwem Administracji i Cyfryzacji, Ośrodek Rozwoju Edukacji zorganizował seminarium oraz konferencję, poświęcone problematyce funkcjonowania w systemie edukacji dziecka wielojęzycznego i odmiennego kulturowo, w tym dziecka romskiego,
- w dniach 11-12 grudnia 2012 r. odbyły się również dwie ogólnopolskie konferencje adresowane do pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych, na których przedstawiono m.in. problematykę wydawania orzeczeń i opinii oraz diagnozy neutralnej kulturowo i uwzględniającej potrzeby dzieci wielojęzycznych,
- w 2012 i 2013 r. kontynuowano dyskusję dotyczącą tej tematyki podczas spotkań regionalnych w poszczególnych województwach. Organizatorami tych lokalnych konferencji byli wojewodowie oraz kuratorzy oświaty. Celem tych działań było upowszechnienie kwestii związanej z wydawaniem przez poradnie orzeczeń dla dzieci romskich. W szczególności zwrócono uwagę na konieczność stosowania w badaniach dzieci romskich testów niewerbalnych i wolnych kulturowo, uwzględniających stopień opanowania języka polskiego. Skupiono się również na wypracowaniu i upowszechnieniu procedur dotyczących rozpoznawania potrzeb i możliwości uczniów dwujęzycznych i odmiennych kulturowo. Spotkania były też miejscem prezentacji przykładów dobrych praktyk oraz dyskusji nad działaniami, które przyczyniłyby się do skonalenia strategii lokalnych na rzecz uczniów wielojęzycznych i odmiennych kulturowo, w tym uczniów romskich oraz przedstawieniu rekomendacji.
- podsumowaniem tych działań było wydanie przez (MEN i ORE) i upowszechnienie w 2013 r. poradnika metodycznego, opracowywanego przez zespół psychologów Uniwersytetu Jagiellońskiego, dotyczącego problematyki diagnozy psychologicznej dzieci i młodzieży wielojęzycznych i odmiennych kulturowo, oraz organizacja szkoleń dla pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych w tym zakresie. Poradnik ten został zaprezentowany podczas

---

⁴¹ Dz. U. z 2013 r., poz. 532.

wizyty studyjnej Rady Europy wiosną 2016 r. w Budapeszcie i, podobnie jak polskie doświadczenia w tym zakresie, został przyjęty entuzjastycznie⁴².

Wypracowanie rozwiązania udziału uczniów pochodzenia romskiego w szkolnictwie specjalnym nie powinno być postrzegane jako zadanie wyłącznie administracji rządowej. Niezbędna w tym zakresie wydaje się współpraca rodziców uczniów, pracowników poradni psychologicznych, liderów organizacji romskich, kształtującej się inteligencji romskiej i innych osób, dla których sprawa integracji dzieci romskich w ramach systemu oświaty jest ważna. Ważne są także rezultaty monitoringu, przeprowadzonego na wniosek ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, w poradniach psychologiczno-pedagogicznych przez Ministra Edukacji Narodowej w 2015 r. pod kątem diagnozowania uczniów pochodzenia romskiego. W wyniku tego monitoringu po raz kolejny zwrócono uwagę na konieczność szczególnego podejścia do dzieci wielokulturowych i dwujęzycznych i zebrano dane dzięki którym można było opisać omawiane zjawiska. Z zebranych na terenie kraju danych (szacunkowych) wynika, że w latach 2012 – 2014 można zaobserwować prawidłowość dotyczącą wydawania przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego dla dzieci należących do romskiej mniejszości etnicznej, utrzymującą się na stałym poziomie około 7% dla badanej grupy. W przypadku wydawania takich orzeczeń dla ogółu diagnozowanych w tym okresie dzieci w Polsce tendencja utrzymuje się na poziomie około 3%.

Działania państwa polskiego na rzecz integracji społeczności romskiej w dziedzinie oświaty powinny zostać zauważone zwłaszcza w obliczu pracy i zaangażowania asystentów edukacji romskiej, nauczycieli, pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych i liderów romskich, a przede wszystkim matek dzieci romskich, które często wbrew tradycyjnemu modelowi rodziny angażują się w edukację swoich dzieci.

---

⁴² Podręcznik znajduje się w bazie dobrych praktyk Rady Europy pod numerem 88: <http://goodpracticeroma.ppa.coe.int/en>; jest również dostępny w formie elektronicznej na stronie internetowej MSWiA: <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/romowie/edukacja-dzieci-romskic/7573,Podreczniki-i-publikacje.html>

Artykuł 13

1. W ramach swoich systemów oświatowych Strony uznają prawo osób należących do mniejszości narodowej do zakładania i prowadzenia ich własnych, prywatnych instytucji oświatowych i szkoleniowych.

Zgodnie z art. 70 ust. 3 *Konstytucji*, rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne. Osoby fizyczne i osoby prawne mają prawo do zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych oraz zakładów wychowawczych. Kwestia ta została omówiona również w art. 5 ust 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943). Prawo to dotyczy także osób prawnych i fizycznych reprezentujących środowiska mniejszości narodowych w Polsce. Podmioty prawne na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 września 2016 r. *w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli* (Dz. U. poz. 1591) mogą także zakładać i prowadzić niepubliczne placówki doskonalenia nauczycieli.

Szkoły organizujące nauczanie języka lub w języku mniejszości narodowych to głównie szkoły publiczne, których organami prowadzącymi są jednostki samorządu terytorialnego (gminy i powiaty). W ostatnim czasie można jednak zaobserwować znaczący wzrost liczby niepublicznych placówek zapewniających swoim uczniom nauczanie języka mniejszości.

W roku szkolnym 2014/2015 (wg stanu na 30 września 2014 r.) nauczanie takie prowadzone było w 33 przedszkolach, 80 szkołach podstawowych, 19 gimnazjach, 4 liceach, 2 technikach i 3 zasadniczych szkołach zawodowych. Niewielka część z wymienionych placówek powstała wyłącznie z myślą o zapewnieniu dzieciom i młodzieży należącym do mniejszości narodowych i etnicznych nauczania ich kultury, tradycji i języka. Przykładowo wymienić można działający w Warszawie Zespół Szkół Lauder-Morasha⁴³ (przedszkole, szkoła podstawowa i gimnazjum) z nauczaniem języka hebrajskiego, działające we Wrocławiu szkoły podstawowe z nauczaniem języka hebrajskiego: SP Fundacji Dialogu Kultur *Etz Chaim*⁴⁴ i SP *Szalom Alejchem* (organ prowadzący Fundacja Ha) oraz funkcjonująca w tym samym mieście szkoła podstawowa i gimnazjum *Tikkun Olam* z nauczaniem języka hebrajskiego (organ prowadzący: Fundacja Edukacji i Kultury *Tikkun Olam*⁴⁵), zespoły szkolnoprzedszkolne z nauczaniem języka niemieckiego Stowarzyszenia *Pro Liberis Silesiae* działające w Raszowej⁴⁶ i Goławicach⁴⁷ oraz prowadzone przez to stowarzyszenie przedszkole i szkoła podstawowa w Opolu -Malinie⁴⁸ (wszystkie ww. placówki Stowarzyszenia *Pro Liberis Silesiae* prowadzą kształcenie z uwzględnieniem założeń pedagogiki Marii Montessori), czy – założony przez Fundację im. Biskupa A. Baranauskasa „Dom Litewski” – Zespół Szkół w Sejnach, skupiający przedszkole, szkołę podstawową i gimnazjum z litewskim językiem nauczania „Żiburys”⁴⁹.

Zdecydowana większość spośród niepublicznych placówek prowadzących nauczanie języka mniejszości to małe szkoły wiejskie, do niedawna prowadzone przez samorządy, w których nauczany był język mniejszości (lub w których naukę tego języka wprowadzono dopiero po przejęciu szkoły przez stowarzyszenie). Szkoły te (zagrożone zamknięciem z powodu niżu demograficznego i wiążącym się z

---

⁴³ www.lauder-morasha.edu.pl

⁴⁴ www.etzchaim.pl

⁴⁵ www.tikkunolam.pl

⁴⁶ www.edukacja-raszowa.eu

⁴⁷ www.edukacja-goslawice.eu

⁴⁸ www.montessori-opole.eu

⁴⁹ www.ziburys.pl

tym przeniesieniem dzieci do innych placówek na terenie gminy) zostały przejęte przez powołane w tym celu stowarzyszenia grupujące rodziców bądź osoby działające na rzecz danej gminy.

2. Wykonywanie tego prawa nie pociąga za sobą żadnych zobowiązań finansowych Stron.

Pomimo braku w Konwencji tego typu zobowiązań, w Rzeczypospolitej Polskiej szkoły niepubliczne otrzymują z budżetu państwa w formie dotacji środki na każdego ucznia w wysokości nie niższej, niż kwota przewidziana na ucznia danego typu i rodzaju szkoły publicznej prowadzonej przez jednostkę samorządu terytorialnego.

Artykuł 14

1. Strony zobowiązują się uznać prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do nauki jego/jej języka mniejszości.

Prawo obywateli polskich należących do mniejszości narodowych do zachowania i rozwoju własnego języka jest zagwarantowane przepisami art. 35 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*.

Polski system oświaty zapewnia warunki zarówno do organizowania nauczania języków, jak i do nauczania w językach mniejszości narodowych i etnicznych oraz w języku regionalnym. Prawo osób należących do mniejszości do korzystania z nauki ich języków ojczystych oraz własnej historii i kultury zostało sformułowane w art. 13 *ustawy o systemie oświaty* (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943).

Warunki i sposób wykonywania tych zadań określone są przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 4 kwietnia 2012 r. *w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym* (Dz. U. z 2012 r. poz. 393).

Nauka języka lub w języku mniejszości może się odbywać na wszystkich etapach edukacyjnych (w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych). Jest ona organizowana przez dyrektora przedszkola lub szkoły publicznej na wniosek rodziców lub prawnych opiekunów ucznia, składany na zasadzie dobrowolności.

Na wniosek rodziców nauka języka mniejszości i języka regionalnego może być prowadzona:

- 1) w osobnych grupach, oddziałach lub szkołach;
- 2) w grupach, oddziałach lub szkołach - z dodatkową nauką języka oraz własnej historii i kultury;
- 3) w międzyszkolnych zespołach nauczania.

Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określił, w drodze rozporządzenia⁵⁰, warunki i sposób wykonywania przez szkoły i placówki zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, w szczególności ustalił minimalną liczbę uczniów, dla których organizuje się poszczególne formy nauczania.

---

⁵⁰ Dz. U. z 2014 r., poz. 263, j.t.

Ustawa o systemie oświaty w art. 13 ust. 4-7 stanowi, że:

- w pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły publiczne zapewniają podtrzymywanie kultury i tradycji regionalnej;
- podręczniki szkolne i książki pomocnicze do kształcenia uczniów w zakresie niezbędnym do podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej mogą być dofinansowywane z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw oświaty i wychowania;
- minister właściwy do spraw oświaty i wychowania podejmie działania w celu zapewnienia możliwości kształcenia nauczycieli oraz dostępu do podręczników na potrzeby szkół i placówek publicznych prowadzących działania na rzecz podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej;
- minister właściwy do spraw oświaty i wychowania podejmie działania w celu popularyzacji wiedzy o historii, kulturze, języku i o tradycjach religijnych mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

W okresie sprawozdawczym, tj. w latach 2012 – 2016, nauczanie w zakresie języków mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego było prowadzone zgodnie z podstawą programową uregulowaną w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.

Zgodnie z preambułą podstawy programowej celem wychowania przedszkolnego jest m.in. podtrzymywanie i rozwijanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej – przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem mniejszości narodowej lub etnicznej lub językiem regionalnym poprzez rozbudzanie ich świadomości narodowej, etnicznej i językowej oraz budowanie pozytywnej motywacji do nauki języka mniejszości narodowej lub etnicznej lub języka regionalnego na dalszych etapach edukacyjnych.

W klasach I-III szkoły podstawowej uczniowie realizowali treści nauczania obszarów „Język mniejszości narodowej lub etnicznej” oraz „Język regionalny – język kaszubski”.

W klasach IV-VI szkoły podstawowej (II etap edukacyjny), w gimnazjum i szkołach ponadgimnazjalnych (III i IV etap edukacyjny) uczniowie mogli uczestniczyć w zajęciach język regionalny – język kaszubski oraz język mniejszości narodowej lub etnicznej.

Podstawa programowa przedmiotu język mniejszości narodowej lub etnicznej definiuje następujące cele kształcenia:

- 1) świadomość własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego,
- 2) odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji,
- 3) tworzenie wypowiedzi,
- 4) analiza i interpretacja tekstów kultury.

Treści nauczania ustalone w podstawach programowych ww. przedmiotów dla poszczególnych etapów edukacyjnych zostały zdefiniowane odpowiednio do wieku, możliwości i potrzeb edukacyjnych uczniów.

W okresie sprawozdawczym działania na rzecz podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów, a w szczególności nauka języka oraz własnej historii i kultury prowadzone były na wszystkich etapach edukacji, tj. w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach, liceach ogólnokształcących oraz w szkołach zawodowych i szkołach muzycznych.

2. W rejonach zamieszkanym tradycyjnie lub przez znaczącą liczbę osób należących do mniejszości narodowych, o ile jest na to wystarczające zapotrzebowanie, Strony będą starać się zapewnić, na tyle, na ile to możliwe, w ramach swoich systemów oświatowych, osobom należącym do tych mniejszości, odpowiednie możliwości uczenia się języka mniejszości lub nauki w tym języku.

Według danych Systemu Informacji Oświatowej na dzień 30 września 2016 r. z nauki języka mniejszości narodowej lub etnicznej korzysta łącznie 81 302 uczniów, najwięcej z języka niemieckiego – 52 914 uczniów, kaszubskiego – 20 690, ukraińskiego – 3 108, białoruskiego – 2 862, litewskiego – 600 i hebrajskiego – 435 uczniów.

Szczegółowa informacja statystyczna, dotycząca liczby uczniów należących do mniejszości narodowych i uczących się swojego języka ojczystego w przedszkolach i szkołach w Polsce zamieszczona jest na stronie internetowej MEN pod linkiem:

<https://cie.men.gov.pl/sio-strona-glowna/dane-statystyczne/jezyki-obce-dane-statystyczne/>

Poniżej przedstawiono zestawienie liczbowe placówek szkolnych organizujących zajęcia z języków mniejszości oraz uczniów uczestniczących w tych zajęciach, wraz ze wskazaniem województw, w których prowadzone jest nauczanie języka bądź w języku mniejszości (stan z dnia 30 września 2016 r.) :

- mniejszość niemiecka – województwa: dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, lubuskie, mazowieckie, opolskie, pomorskie, śląskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, oraz zachodniopomorskie (ogółem 809 placówek, łącznie: 52 914 uczniów),
- społeczność kaszubska – województwa: mazowieckie (1 placówka) oraz pomorskie (ogółem 514 placówek, łącznie: 20 690 uczniów),
- mniejszość białoruska – województwo podlaskie (ogółem 48 placówek, łącznie: 2 862 uczniów),
- mniejszość ukraińska – województwa: dolnośląskie, lubelskie, lubuskie, małopolskie, mazowieckie, podkarpackie, podlaskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie oraz zachodniopomorskie (ogółem 187 placówek, łącznie: 3 108 uczniów),
- mniejszość litewska – województwo podlaskie (ogółem 16 placówek, łącznie: 600 uczniów),
- mniejszość łemkowska – województwa: dolnośląskie, lubuskie, małopolskie (ogółem 38 placówek, łącznie: 290 uczniów),
- mniejszość rosyjska – województwa: podlaskie oraz śląskie (3 placówki, łącznie: 68 uczniów)
- mniejszość słowacka – województwo małopolskie (ogółem 13 placówek, łącznie: 258 uczniów),

- mniejszość żydowska – województwa: dolnośląskie i mazowieckie (ogółem 10 placówek, łącznie: 435 uczniów),
- mniejszość ormiańska – województwa: małopolskie, mazowieckie oraz pomorskie (5 placówek, łącznie: 75 uczniów).

Ze względu na uwarunkowania kulturowe społeczności romskiej (tabuiczność języka), a co za tym idzie brak zainteresowania dzieci i rodziców nauczaniem języka romskiego jako języka mniejszości w publicznym cyklu nauczania, polskie szkoły nie prowadzą nauki języka romskiego jako języka ojczystego romskiej mniejszości etnicznej. Jedynym wyjątkiem (stan z dnia 30 września 2016 r.) jest grupa dwojga uczniów romskich w szkole muzycznej w województwie wielkopolskim. Uczniowie pochodzenia romskiego uczęszczają do szkół publicznych, ucząc się w normalnym cyklu nauczania wspólnie ze swoimi nieromskimi rówieśnikami. W roku szkolnym 2010/2011 zlikwidowano ostatnie tzw. klasy romskie.

W okresie sprawozdawczym funkcjonowały następujące strategie edukacyjne dotycząca rozwoju oświaty mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce:

1. Strategia rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce, przyjęta w 2002 r.,
2. Strategia rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce, przyjęta w 2007 r.,
3. Strategia rozwoju oświaty mniejszości ukraińskiej w Polsce, przyjęta w 2011 r.,
4. Strategia rozwoju oświaty mniejszości białoruskiej w Polsce, przyjęta w 2014 r.

Wszystkie wymienione wyżej dokumenty zostały opracowane wspólnie przez przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej oraz przedstawicieli właściwej mniejszości narodowej. Ich celem jest dokonanie analizy sytuacji oświaty poszczególnych mniejszości narodowych oraz wypracowanie rozwiązań, które pozwolą we właściwy sposób podejmować działania służące podtrzymywaniu tożsamości narodowej, językowej i kulturowej uczniów należących do mniejszości. Każdy z tych dokumentów uwzględnia specyfikę danej mniejszości, analizuje występujące w jej środowisku zjawiska i problemy i pozwala poszukiwać najwłaściwsze rozwiązania w tych dziedzinach, które mają największy wpływ na jakość edukacji (takich, jak np. baza dydaktyczna, kadra nauczycielska, doradztwo metodyczne). Okazją do tego są spotkania monitorujące zalecenia zawarte w poszczególnych Strategiach oraz w protokołach z okresowych spotkań (stanowiących integralny składnik dokumentu). W 2012 r. w ramach powołanej w tym celu grupy roboczej zostały podjęte prace nad pogłębieniem i aktualizacją *Strategii rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce*. Prace zakończono w 2013 r. publikując na stronie internetowej Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji dokument zatytułowany: „Pogłębienie i aktualizacja Strategii rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce”, będący efektem prac wspomnianej grupy roboczej⁵¹.

Liczba placówek wg typów szkół – rok szkolny 2016/2017 (stan z dnia 30 września 2016 r.):

---

⁵¹ <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl>

	Przedszkole	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Zasadnicza szkoła zawodowa	Liceum ogólnokształcące	Technikum	Szkoła specjalna przysposabiająca do pracy	Szkoła muzyczna	Policealna szkoła artystyczna
Mniejszość białoruska	3	25	17	-	3	-	-	-	-
Spoteczność kaszubska	36	318	124	9	14	12	1	-	-
Mniejszość litewska	3	7	4	-	2	-	-	-	-
Mniejszość łemkowska	6	24	7	-	1	-	-	-	-
Mniejszość niemiecka	188	475	138	4	-	4	-	-	-
Mniejszość ormiańska	1	4	-	-	-	-	-	-	-
Mniejszość romska	-	-	-	-	-	-	-	1	-

Mniejszość rosyjska	2	-	-	-	-	-	-	-	1
Mniejszość słowacka	3	7	3	-	-	-	-	-	-
Mniejszość ukraińska	34	86	54	1	9	3	-	-	-
Mniejszość żydowska	4	4	2	-	-	-	-	-	-

Liczba uczniów wg typów szkół – rok szkolny 2016/2017 (stan z dnia 30 września 2016 r.):

	Przedszkole	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Zasadnicza szkoła zawodowa	Liceum ogólnokształcące	Technikum	Szkoła specjalna przysposabiająca do pracy	Szkoła muzyczna	Policealna szkoła artystyczna
Mniejszość białoruska	152	1580	664	-	466	-	-	-	-
Spoleczność kaszubska	950	15597	3021	194	359	564	5	-	-
Mniejszość litewska	131	276	121	-	72	-	-	-	-
Mniejszość łemkowska	17	219	44	-	10	-	-	-	-

Mniejszość niemiecka	8186	38658	5881	69	-	120	-	-	-
Mniejszość ormiańska	5	70	-	-	-	-	-	-	-
Mniejszość romska	-	-	-	-	-	-	-	2	-
Mniejszość rosyjska	-	56	-	-	-	-	-	-	12
Mniejszość słowacka	13	186	59	-	-	-	-	-	-
Mniejszość ukraińska	375	1750	641	1	324	17	-	-	-
Mniejszość żydowska	58	312	65	-	-	-	-	-	-

Artykuł 15

Strony stworzą warunki niezbędne dla rzeczywistego uczestniczenia przez osoby należące do mniejszości narodowych w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym, jak również w sprawach publicznych, zwłaszcza tych, które ich dotyczą.

Należy podkreślić, że prawodawstwo polskie gwarantuje warunki dla uczestnictwa obywateli Rzeczypospolitej Polskiej w życiu publicznym, kulturalnym, społecznym i gospodarczym. I tak –

Konstytucja w art. 11 gwarantuje swobodę tworzenia i funkcjonowania partii politycznych, zaś w art. 12 zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. *o partiach politycznych* (Dz.U. z 2011 r. Nr 155, poz. 924) w art. 2 przyznaje prawo do bycia członkiem partii politycznej osobom, które są obywatelami Rzeczypospolitej Polskiej i które ukończyły 18 lat.

Zmiany ustrojowe wprowadzone po 1989 roku doprowadziły do przekazania szeregu kompetencji jednostkom samorządu terytorialnego. Wszyscy obywatele polscy, w tym także osoby należące do mniejszości narodowych, jako członkowie wspólnot samorządowych (które tworzą z mocy prawa wszyscy mieszkańcy danej gminy, powiatu lub województwa),⁵² mogą uczestniczyć w podejmowaniu istotnych dla tych wspólnot decyzji, zarówno w sposób bezpośredni (udział w wyborach i referendach), jak i za pośrednictwem organów gminy, powiatu lub województwa. Mogą również zasiadać w organach jednostek samorządu terytorialnego.

Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. *Kodeks wyborczy* (Dz. U. Nr 21, poz. 112) przewiduje preferencje dla przedstawicieli mniejszości narodowych. Zgodnie z ogólną zasadą przyjętą w *Kodeksie*, w podziale mandatów do Sejmu RP uwzględnia się wyłącznie okręgowe listy kandydatów tych komitetów, które w skali kraju uzyskały co najmniej 5% ważnie oddanych głosów. Z tego warunku zwolnione są jedynie komitety utworzone przez wyborców zrzeszonych w zarejestrowanych organizacjach mniejszości narodowych (art. 197 § 1 *Kodeksu wyborczego*). Podobne rozwiązania przewidywały także wcześniejsze ordynacje wyborcze przyjęte po 1989 r. W wyniku ostatnich wyborów parlamentarnych, które odbyły się w październiku 2015 r. w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej zasiada jeden przedstawiciel niemieckiej mniejszości narodowej – wybrany z listy wyborczej mniejszości niemieckiej. W parlamencie funkcjonuje Kaszubski Zespół Parlamentarny skupiający w swoich szeregach posłów i senatorów działających na rzecz Kaszub i Pomorza. Wśród nich również parlamentarzystów związanych ze społecznością posługującą się językiem regionalnym.

Przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym są również licznie reprezentowani na wszystkich szczeblach władz samorządowych.

W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. mniejszość białoruska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci należący do mniejszości startowali zarówno z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów 3 kandydatów należących do mniejszości białoruskiej zasiadło w sejmiku województwa podlaskiego. 16 przedstawicieli tej mniejszości zasiadło w radach powiatów na terenie tego województwa (powiaty: hajnowski, bielski, białostocki, siemiatycki i sokólski), 150 kandydatów należących do mniejszości białoruskiej wybrano do rad miast i gmin na terenie województwa podlaskiego. Na urząd wójta lub burmistrza gmin województwa podlaskiego wybrano 12 kandydatów reprezentujących mniejszość białoruską. Przedstawiciele mniejszości białoruskiej pełnią także funkcje starostów i wicestarostów w niektórych powiatach zamieszkanym przez zwarte skupiska osób należących do tej mniejszości. Mniejszość ta nie ma swoich przedstawicieli w Parlamencie.

W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. mniejszość litewska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci reprezentujący tę mniejszość ubiegali się o mandaty z list lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów dwie osoby należące do mniejszości litewskiej

---

⁵² Ustawy z dnia 8 marca 1990 *o samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2016 r., poz. 446), z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (Dz. U. z 2016 r., poz. 814), z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie województwa* (Dz. U. z 2016 r., poz. 486).

zasiadły w radzie powiatu sejneńskiego. W radzie gminy Puńsk przedstawiciele mniejszości litewskiej mają 11 mandatów (na 15 możliwych), ponadto członkowie mniejszości zasiadają w radach miasta (2) i gminy (2) Sejny. Przedstawiciele mniejszości litewskiej pełnią również funkcję wójta gminy Puńsk oraz wicestarosty sejneńskiego.

W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. mniejszość łemkowska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci należący do mniejszości startowali zarówno z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów 6 kandydatów należących do mniejszości łemkowskiej wybrano do rad miast i gmin na terenach województw lubuskiego, podkarpackiego i małopolskiego. W jednej z gmin na terenie województwa małopolskiego kandydat należący do mniejszości łemkowskiej został wybrany na stanowisko wójta gminy.

W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. mniejszość niemiecka jako jedyna wystawiła własny komitet wyborczy na terenie województwa opolskiego i województwa śląskiego. Kandydaci należący do mniejszości startowali także z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów 7 kandydatów należących do mniejszości niemieckiej zasiada w sejmiku województwa opolskiego. 44 przedstawiciele tej mniejszości zasiada w radach powiatów na terenie województwa opolskiego (powiaty: kędzierzyńsko-kozielski, krapkowicki, oleski, opolski, prudnicki i strzelecki), 263 kandydatów należących do mniejszości wybrano do rad miast i gmin na terenach województw: opolskiego i warmińsko-mazurskiego. Na urząd wójta lub burmistrza gmin województwa opolskiego wybrano 26 kandydatów reprezentujących mniejszość niemiecką. Ponadto kandydaci wywodzący się z mniejszości niemieckiej startujący z list komitetów lokalnych i ogólnokrajowych partii politycznych zostali wybrani do różnych szczebli samorządu województwa śląskiego. Przedstawiciele mniejszości niemieckiej pełnią także funkcje starostów i wicestarostów w niektórych powiatach zamieszkanymi przez zwarte skupiska osób należących do tej mniejszości.

W wyniku wyborów samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. w sejmiku województwa świętokrzyskiego zasiada radny związany ze społecznością ormiańską w Polsce.

Osoby reprezentujące mniejszość romską kandydowały wprawdzie w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. do władz niektórych gmin z list różnych komitetów wyborczych. Żaden z kandydatów związanych z tą mniejszością nie uzyskał jednak mandatu.

Osoby reprezentujące mniejszość słowacką kandydowały w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. do władz niektórych gmin województwa małopolskiego z list różnych komitetów wyborczych. W wyniku wyborów jedna osoba należąca do mniejszości słowackiej zasiada w radzie gminy na terenie tego województwa.

W wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. mniejszość ukraińska nie wystawiła swoich komitetów wyborczych. Kandydaci należący do mniejszości startowali zarówno z list ogólnokrajowych partii politycznych, jak i lokalnych komitetów wyborczych, część z poparciem organizacji mniejszości ukraińskiej w Polsce. W wyniku wyborów 8 przedstawiciele mniejszości ukraińskiej zasiadło w radach powiatów na terenie województw: podlaskiego, pomorskiego, podkarpackiego, warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego (powiaty: bielski, bytowski, przemyski, kętrzyński, elbląski, braniewski, ostródzki i wałecki), 15 kandydatów należących do mniejszości wybrano do rad miast i gmin na terenach województw: podlaskiego, pomorskiego, podkarpackiego, warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego. Na urząd wójta lub burmistrza wybrano 3 kandydatów reprezentujących mniejszość ukraińską (województwo dolnośląskie, warmińsko-mazurskie i pomorskie). Przedstawiciele mniejszości ukraińskiej pełnią także funkcje

starostów i wicestarostów w powiatach zamieszkanym przez zwarte skupiska osób należących do tej mniejszości.

W wyniku wyborów samorządowych przeprowadzonych w 2014 r. jedna osoba należąca do mniejszości żydowskiej uzyskała mandat radnego w jednej z gmin województwa wielkopolskiego.

Mniejszości: czeska, karaimska, rosyjska i tatarska nie wystawiały swoich kandydatów w wyborach samorządowych przeprowadzonych w 2014 r.

Należy podkreślić, że Rzeczpospolita Polska, kierując się zasadą równości w prawach wszystkich obywateli, nie ogranicza osobom należącym do mniejszości narodowych prawa do pełnienia funkcji publicznych, w tym do służby w organach Policji i wojska, do awansów służbowych, nagród przysługujących zgodnie z prawem funkcjonariuszom publicznym, odpowiednio do ich kwalifikacji zawodowych i szczególnych predyspozycji osobistych.

Artykuł 16

Strony powstrzymają się od stosowania środków zmieniających proporcje narodowościowe ludności w rejonach zamieszkanym przez osoby należące do mniejszości narodowych i mających na celu ograniczenie praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej Konwencji ramowej.

Artykuł 5 ust. 2 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym zabrania stosowania środków mających na celu zmianę proporcji narodowościowych lub etnicznych na obszarach zamieszkanym przez mniejszości. Należy zwrócić uwagę na zbieżność tego przepisu z art. 15 Konwencji ramowej.

Zobowiązanie do powstrzymania się od działań, które prowadziłyby do zmian narodowościowych na obszarach zamieszkanym przez mniejszości narodowe znalazło się w art. 15 Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy z 26 kwietnia 1994 r. (Dz. U. z 1995 r. Nr 15, poz. 71).

Artykuł 17

1. Strony zobowiązują się nie ingerować w prawo osób należących do mniejszości narodowych do ustanawiania i utrzymywania swobodnych i pokojowych kontaktów poprzez granice z osobami legalnie przebywającymi w innych państwach, w szczególności z tymi, z którymi łączy ich tożsamość etniczna, kulturalna, językowa lub religijna, albo też wspólne dziedzictwo kulturowe.

Prawo do swobody kontaktów między obywatelami należącymi do mniejszości narodowych w obrębie kraju oraz przez granicę z obywatelami innych państw, z którymi łączy ich wspólne pochodzenie narodowe jest zagwarantowane w sposób wyraźny w traktatach dwustronnych zawartych z Republiką Federalną Niemiec, Ukrainą, Republiką Białoruś oraz Republiką Litewską. Natomiast przepisy art. 52 ust. 1 *Konstytucji* wskazują, że każdy ma zapewnioną wolność poruszania się po terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyboru miejsca zamieszkania i pobytu. Każdy może swobodnie opuścić terytorium Rzeczypospolitej (art. 52 ust. 2 *Konstytucji*).

2. Strony zobowiązują się nie ingerować w prawo osób należących do mniejszości narodowych do uczestniczenia w działaniach organizacji pozarządowych zarówno na szczeblu krajowym jak i międzynarodowym.

Wolność zrzeszania się gwarantuje przepis art. 58 *Konstytucji*. Jedynie sąd może zakazać działania zrzeszenia lub odmówić jego rejestracji. Szczegóły precyzuje ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach* (Dz. U. z 2016 r., poz. 1393).

Artykuł 18

1. Strony będą starać się zawierać, tam, gdzie to konieczne, dwustronne i wielostronne porozumienia z innymi państwami, w szczególności z państwami sąsiedzkimi, w celu zapewnienia ochrony osobom należącym do mniejszości narodowych.

Regulacje dotyczące praw poszczególnych mniejszości narodowych znalazły się w traktatach, które Polska zawarła ze wszystkimi swoimi sąsiadami. Klauzule dotyczące mniejszości narodowych zawarte w traktatach dwustronnych uwzględniają najważniejsze prawa mniejszości a także obowiązki, jakie bierze na siebie w związku z tym każde z państw. Listę traktatów przedstawiono poniżej:

1. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy* z dnia 17 czerwca 1991 roku (Dz. U. z 1992 r. Nr 14, poz. 56) – prawom mniejszości poświęcone są artykuły 20–22,
2. *Układ między Rzeczpospolitą Polską a Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy* z dnia 6 października 1991 roku (Dz. U. z 1992 r. Nr 59, poz. 296). Traktat obowiązuje obecnie w stosunkach RP z Republiką Czeską oraz Republiką Słowacką, utrzymany w mocy w stosunkach z Republiką Słowacką na podstawie protokołu podpisanego w Bratysławie w dniu 8 lipca 1993 r., zaś w stosunkach z Republiką Czeską na podstawie protokołu podpisanego w Warszawie w dniu 29 marca 1996 r. – prawom mniejszości poświęcony jest artykuł 8,
3. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy* z dnia 18 maja 1992 roku (Dz. U. z 1993 r. Nr 125, poz. 573) – prawom mniejszości poświęcony jest artykuł 11,
4. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy* z dnia 22 maja 1992 roku (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 291) – prawom mniejszości poświęcony jest artykuł 16,
5. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy* z dnia 23 czerwca 1992 roku (Dz. U. z 1993 r. Nr 118, poz. 527) – prawom mniejszości poświęcone są artykuły 13–17,
6. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy* z dnia 26 kwietnia 1994 roku (Dz. U. z 1995 r. Nr 15, poz. 71) – prawom mniejszości poświęcone są artykuły 13-16.

Sprawy mniejszości narodowych potraktowane zostały przez Polskę z ogromną powagą, czego odzwierciedleniem są zapisy dotyczące praw mniejszości w umowach międzyrządowych o współpracy kulturalnej, zawartych przez Polskę z sąsiadami:

Republiką Federalną Niemiec:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy kulturalnej*, sporządzona w Bonn dnia 14 lipca 1997 r. (Dz. U. z 1999 r. Nr 39, poz. 379),
- *Protokoły posiedzeń polsko-niemieckiej Komisji Mieszanej do spraw współpracy kulturalnej*, której posiedzenia odbywają się na przemian w obu krajach, w oparciu o *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy kulturalnej* sporządzoną w Bonn dnia 14 lipca 1997 r.; Komisji Mieszanej przewodniczą przedstawiciele Ministerstw Spraw Zagranicznych obu krajów, a w jej skład wchodzi przedstawiciele resortów, w których kompetencji pozostają sprawy dotyczące współpracy w dziedzinie kultury, nauki, szkolnictwa wyższego i oświaty, Republiką Czeską:
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Czeskiej o współpracy w dziedzinie kultury, szkolnictwa i nauki*, sporządzona w Pradze dnia 30 września 2003 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 244, poz. 2449), Republiką Słowacką:
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Słowackiej o współpracy kulturalnej, oświatowej i naukowej*, sporządzona w Bratysławie dnia 23 marca 2000 r. (M.P. z 2002 r. Nr 6, poz. 123), Ukrainą:
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty*, sporządzona w Kijowie dnia 20 maja 1997 r. (Dz. U. z 2000 r. Nr 3, poz. 29),

Republiką Białorusi:

- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty*, sporządzona w Warszawie dnia 27 listopada 1995 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 76, poz. 365), Republiką Litewską:
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o współpracy w dziedzinach kultury, oświaty i nauki*, sporządzona w Wilnie dnia 17 grudnia 1998 r. (M. P. z 2002 r. Nr 31, poz. 491), Federacją Rosyjską:
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty*, sporządzona w Warszawie dnia 25 sierpnia 1993 r. (Dz. U. z 1994 r. Nr 36, poz. 133).

Kolejnymi porozumieniami, w których zawarte są odniesienia do praw mniejszości są umowy dotyczące miejsc pamięci. Dotychczas podpisano:

- *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych*, sporządzoną w Warszawie dnia 21 marca 1994 r. (Dz. U. Nr 112, poz. 545),

- *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji*, sporządzoną w Krakowie dnia 22 lutego 1994 r. (Dz. U. Nr 112, poz. 543),
- *Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o ochronie grobów i miejsc pamięci ofiar wojen i represji*, sporządzoną w Brześciu dnia 21 stycznia 1995 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 32, poz. 185).

Realizując postanowienia art. 18 *Konwencji ramowej* Polska kieruje się powszechnie uznanymi zasadami prawa międzynarodowego w odniesieniu do pozycji mniejszości narodowych w stosunkach międzypaństwowych (np. zakaz ingerencji w sprawy wewnętrzne państwa czy zasada usprawiedliwionej troski społeczności międzynarodowej w przypadku naruszeń praw człowieka). Zasady te zostały bliżej sprecyzowane przez Komisję Wenecką w 2001 r., a także przez Zalecenia z Bolzano/Bozen (2008), które przyjął Wysoki Komisarz OBWE do Spraw Mniejszości Narodowych. Wedle Komisji Weneckiej udzielanie pomocy finansowej, rzeczowej i innej grupom mniejszości za granicą, przykładowo w dziedzinie oświaty, może nastąpić za wyraźną zgodą właściwego państwa albo też taka zgoda może być domniemana w świetle praktyki wzajemności. Zalecenia Bolzano/Bozen z kolei wyraźnie dopuszczają możliwość oferowania przez państwa pomocy dla wspomagania edukacji za granicą w zakresie podręczników, nauki języka, szkolenia nauczycieli itp. (zob. Zalecenie nr 12).

2. Tam, gdzie to stosowne, Strony podejmą środki zachęcające do współpracy transgranicznej.

W traktatach o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy zawartych między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską, Ukrainą, Republiką Białoruś, Federacją Rosyjską, Czeską i Słowacką Republiką Federacyjną oraz Republiką Federalną Niemiec znalazły się zapisy dotyczące wzajemnie korzystnej współpracy między gminami, miastami i innymi jednostkami administracyjnoterytorialnymi oraz regionami w szczególności na obszarach przygranicznych.

Realizując postanowienia traktatów dwustronnych na początku lat dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku zainicjowano współpracę regionów przygranicznych. Pierwszym euroregionem powołanym w Europie Środkowo-Wschodniej był – zainicjowany w ramach współpracy polskoniemiecko-czeskiej – Euroregion Nysa, utworzony w grudniu 1991 r. Oprócz niego wzdłuż zachodniej granicy Polski, na terenach zamieszkałych przez przedstawicieli mniejszości niemieckiej, ukraińskiej i łemkowskiej, powstały euroregiony: *Pomerania* (w 1995 r.), *Pro Europa Viadrina* (w 1993 r.) oraz *Sprewa-Nysa-Bóbr* (w 1991 r.). Na pograniczu Rzeczypospolitej Polskiej, Republiki Litewskiej, Republiki Białorusi i Federacji Rosyjskiej, zamieszkanym przez mniejszości litewską, białoruską, tatarską i ukraińską, w czerwcu 1997 r. zawiązała się współpraca w ramach *Euroregionu Niemen*. Położony po sąsiedztwie *Euroregion Łyna-Ływa*, zarejestrowany w dniu 4 września 2003 r., znajduje się po obu stronach granicy polsko-rosyjskiej i jest zamieszkanym przez mniejszość ukraińską. Tereny te obejmuje również powstały w dniu 22 lutego 1998 r. *Euroregion Bałtyk*, obejmujący swoim zasięgiem także tereny zamieszkałe przez społeczność posługującą się językiem regionalnym oraz mniejszość ukraińską. Wzdłuż wschodniej granicy kraju funkcjonują: *Polsko-Białoruski Euroregion Puszcza Białowieska*, powołany umową zawartą w dniu 25 maja 2002 r., zamieszkanym przez mniejszość białoruską oraz utworzony w 29 września 1995 r. *Polsko-Białorusko-Ukraiński Euroregion Bug*, zamieszkanym przez przedstawicieli mniejszości ukraińskiej. Południowo-wschodnia część Polski, gdzie mieszka mniejszość ukraińska i łemkowska, leży w granicach powstałego w lutym 1993 r. *Euroregionu Karpaty*. Obok władz polskich statut *Euroregionu Karpaty* podpisali przedstawiciele władz regionalnych: Republiki Węgierskiej, Rumunii, Ukrainy i Republiki Słowackiej. Współpraca

polskoślowska zacieśniła się w ramach *Euroregionu Tatry*, utworzonego w sierpniu 1994 r. i w ramach *Euroregionu Beskidy*, działającego od lutego 2000 r. Na tym obszarze mieszkają osoby należące do mniejszości romskiej, słowackiej i łemkowskiej. *Euroregiony Pradziad* (działający od lipca 1997 r.) i *Silesia* (działający od września 1998 r.) położone na pograniczu Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Czeskiej zamieszkują osoby należące do mniejszości niemieckiej. Na terenach pozostałych euroregionów działających wzdłuż granic Rzeczypospolitej Polskiej przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkują w mniejszych skupiskach.

W 1991 r. rządy Rzeczypospolitej Polskiej oraz Republiki Federalnej Niemiec powołały PolskoNiemiecką Komisję Międzyrządową ds. Współpracy Regionalnej i Przygranicznej, która koordynuje współpracę oraz opracowuje rozwiązania poprawiające jej warunki w regionie przygranicznym w wielu dziedzinach aktywności gospodarczej oraz stosunków międzyludzkich.

Artykuł 19

Strony zobowiązują się do poszanowania i realizacji zasad zawartych w niniejszej Konwencji ramowej i wprowadzania, tam, gdzie to konieczne, tylko takich ich ograniczeń, restrykcji lub odstępstw, które są przewidziane w międzynarodowych instrumentach prawnych – w szczególności w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności – w takim zakresie, w jakim odpowiadają one prawom i wolnościom wynikającym z powyższych zasad.

Art. 2 ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* wprowadził definicję mniejszości narodowej i mniejszości etnicznej.

CZĘŚĆ III: Organy i instytucje odpowiedzialne za realizację polityki wobec mniejszości oraz podejmowane przez nie działania

Działania Rządu Rzeczypospolitej Polskiej zmiernają nie tylko do zapewnienia przedstawicielom mniejszości narodowych i etnicznych należnych im praw, ale także do umacniania ducha tolerancji i dialogu międzykulturowego w celu wzajemnego poszanowania, zrozumienia i współpracy, tworzenia warunków dla popularyzacji kultury i tożsamości kulturowej mniejszości, zgodnie z najlepszymi tradycjami Rzeczypospolitej oraz do promocji postaw otwartości i tolerancji wśród społeczeństwa polskiego, zwłaszcza wśród młodzieży.

Zgodnie z przepisami art. 21 ustawy o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* organem właściwym w sprawach objętych ustawą jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych⁵³. Minister, który kieruje tym działem administracji jest zatem odpowiedzialny za sprawy mniejszości narodowych i etnicznych. Na podstawie Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 listopada 2015 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (Dz. U. 2015 poz. 1946) dokonano przekształcenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji polegającego m. in. na dodaniu do zakresu właściwości MSWiA komórek organizacyjnych dotychczasowego Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, obsługującego sprawy działów administracja publiczna, a także wyznania

⁵³ Zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej ministrowie kierują działami administracji rządowej. Każdy z ministrów może kierować jednym lub kilkoma działami. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz.U. z 2007 r. Nr 65, poz. 437, z późn. zm.) wymienia wszystkie działy administracji rządowej i określa zakres kompetencji ministrów kierujących danymi działami.

religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne. W związku z powyższym w zależności od okresu opisywanej aktywności (przed 15 listopada 2015 r. lub po 15 listopada 2015 r.) jako instytucja raportująca wskazywane jest albo Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji (do 15 listopada 2015 r.) albo Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji (po 15 listopada 2015 r.).

Ustawa o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, wskazując ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych jako organ wiodący w sprawach mniejszości, nałożyła jednocześnie na wszystkie organy władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej obowiązek podejmowania odpowiednich środków w celu wspierania działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości. Organy te w zakresie swoich kompetencji podejmują działania zmierzające do zapewnienia właściwej realizacji praw przysługujących mniejszościom narodowym i etnicznym oraz do propagowania postaw wzajemnej tolerancji i współpracy w duchu poszanowania odrębności kulturowej oraz wielowiekowego dziedzictwa Rzeczypospolitej wielu kultur i narodów.

Szczególnie ważną rolę w realizacji działań na rzecz mniejszości, poza wymienionym Ministrem pełnią: Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania. Poza nimi wśród głównych organów i instytucji odpowiedzialnych za realizację polityki Państwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych wymienić należy Ministra Edukacji Narodowej, Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz szefa Instytutu Pamięci Narodowej.

I. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji

Na podstawie przepisów § 1 ust. 2 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 listopada 2015 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (Dz. U. poz. 1897 i 2088) działami administracji rządowej:

- „administracja publiczna”
- „sprawy wewnętrzne”
- „wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne” kieruje Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji (Do dnia 15 listopada 2015 r. ministrem właściwym do spraw objętych działem „wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne” był Minister Administracji i Cyfryzacji). Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji realizując zadania państwa związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego w szczególności:

- sprzyja realizacji praw i potrzeb mniejszości poprzez podejmowanie działań na rzecz mniejszości i inicjowanie programów dotyczących:

- a) zachowania i rozwoju tożsamości, kultury i języka mniejszości, przy zapewnieniu pełnej integracji obywatelskiej osób należących do mniejszości,
- b) realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne;
  - współdziała z właściwymi organami w zakresie przeciwdziałania naruszaniu praw mniejszości,

- dokonuje analiz i ocen sytuacji prawnej i społecznej mniejszości, w tym w zakresie realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne,
- upowszechnia wiedzę na temat mniejszości oraz ich kultury, a także inicjuje badania nad sytuacją mniejszości, w tym w zakresie dyskryminacji wynikającej z przynależności do mniejszości, jej przejawów oraz metod i strategii przeciwdziałania jej występowaniu, ▪ podejmuje działania na rzecz zachowania i rozwoju języka regionalnego.

Ponadto, art. 31 ust. 3 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* zobowiązuje ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (tj. Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji) do przygotowania, nie rzadziej niż raz na dwa lata, raportu dotyczącego sytuacji mniejszości w Rzeczypospolitej Polskiej i przedstawienia go do zatwierdzenia Radzie Ministrów.

Należy wskazać, że wyżej przedstawiony katalog zadań i kompetencji nie ma charakteru zamkniętego i wszystkie kwestie związane ze sferą działania państwa na rzecz podtrzymywania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości pozostają w kompetencjach ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

Urzędem obsługującym ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych jest Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. W strukturze MSWiA działa Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, w ramach którego zadania na rzecz mniejszości realizuje Wydział Mniejszości Narodowych i Etnicznych⁵⁴. Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych MSWiA kontynuuje działania prowadzone uprzednio w strukturze Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji.

Do zakresu działania Wydziału Mniejszości Narodowych i Etnicznych należy:

- 1) opracowywanie – we współpracy z innymi organami administracji publicznej – propozycji do założeń polityki państwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego,
- 2) opracowywanie i koordynacja programów na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego,
- 3) monitorowanie programów, o których mowa w pkt 2, oraz sporządzanie analiz i opinii dotyczących ich realizacji,
- 4) opracowywanie propozycji rozwiązań dotyczących problemów zgłaszanych przez organizacje mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- 5) podejmowanie działań na rzecz respektowania praw osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz osób posługujących się językiem regionalnym,
- 6) współdziałanie z organami administracji rządowej i samorządowej na rzecz uwzględniania lokalnych potrzeb mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- 7) opracowywanie i opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego, (z zastrzeżeniem właściwości Wydziału Regulacji Prawnych),

---

⁵⁴ Zarządzenie Nr 28 Dyrektora Generalnego MSWiA z dnia 7 kwietnia 2016 r. w sprawie zatwierdzenia wewnętrznego regulaminu organizacyjnego Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

- 8) obsługa merytoryczna i organizacyjno-techniczna Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, w tym przygotowywanie materiałów na posiedzenia komisji oraz protokołów z tych posiedzeń,
- 9) prowadzenie Urzędowego Rejestru Gmin, w których używany jest język pomocniczy,
- 10) prowadzenie Rejestru gmin, na których obszarze używane są nazwy w języku mniejszości,
- 11) utrzymywanie bieżących kontaktów z organizacjami społecznymi mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym,
- 12) opracowywanie informacji i analiz dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego,
- 13) opracowywanie materiałów związanych ze współpracą z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w ramach Komisji Europejskiej, Rady Europy oraz Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie,
- 14) opracowywanie materiałów do projektu ustawy budżetowej w zakresie spraw mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego oraz koordynowanie przygotowywania materiałów do projektu ustawy budżetowej w zakresie właściwości Departamentu,
- 15) koordynowanie monitorowania wykonania budżetu państwa w części 43 – Wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne oraz monitorowanie realizacji rezerw celowych w ramach budżetu państwa pozostających w kompetencji ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych,
- 16) koordynowanie współpracy z komórką organizacyjną Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji właściwą w sprawach finansów w zakresie obsługi finansowo-księgowej części 43 budżetu państwa – Wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne oraz rezerw celowych w ramach budżetu państwa pozostających w kompetencji ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych (z wyjątkiem zadań należących do zakresu właściwości Wydziału Regulacji Prawnych oraz Wydziału Rejestru Kościołów i Innych Związków Wyznaniowych),
- 17) obsługa merytoryczna oraz udział w posiedzeniach i pracach polsko-niemieckiego Okrągłego Stołu,
- 18) przygotowywanie oraz udostępnianie zasobów informacyjnych w centralnym Repozytorium Informacji Publicznej w zakresie informacji dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych,
- 19) prowadzenie spraw związanych z podziałem i przekazywaniem dotacji na zadania mające na celu zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego, zwanych dalej „zadaniami”, a w szczególności:
  - a) opracowywanie projektów informacji dotyczących podziału i przekazywania dotacji na zadania,
  - b) dokonywanie oceny wniosków na realizację zadań,
  - c) udział w pracach komisji dokonującej wyboru wniosków o udzielenie dotacji na realizację zadań,
  - d) opracowywanie, na podstawie protokołów z posiedzeń komisji, o której mowa w lit. c, propozycji podziału dotacji na zadania;
- 20) przygotowywanie projektów umów na realizację zadań,
- 21) prowadzenie baz danych dotyczących dotacji, o których mowa w pkt 19,
- 22) ocenianie pod względem formalnym i merytorycznym realizacji zadań, na które zostały przyznane dotacje,
- 23) prowadzenie spraw związanych z archiwizowaniem dokumentacji Wydziału,

24) udzielanie odpowiedzi i wyjaśnień dotyczących przepisów aktów prawnych pozostających w zakresie właściwości Wydziału.

II. Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej istnieje od 1989 r. Do zakresu działania Komisji należą sprawy związane z utrzymaniem dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych, etnicznych i językowych oraz ochroną ich praw, a także realizacją zasady równego traktowania osób bez względu na ich pochodzenie etniczne i rasowe oraz narodowość. Komisja podejmuje działania polegające na:

1. współtworzeniu prawa dotyczącego mniejszości narodowych i etnicznych,
2. analizowaniu tematów problemowych,
3. konsultacjach i spotkaniach ze środowiskami mniejszości,
4. podejmowaniu interwencji.

Cyklicznie odbywają się posiedzenia komisji (również wyjazdowe) poświęcone problemom poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych.

W okresie styczeń 2013 – grudzień 2014 (VII kadencja Sejmu RP) Komisja spotykała się 55 razy. Komisja przyjęła 5 opinii i 6 dezyderatów. W okresie styczeń – październik 2015 r. Komisja odbyła 21 posiedzeń, w tym 2 wyjazdowe, i przyjęła 1 opinię, natomiast podczas VIII kadencji Sejmu RP (listopad 2015 r. – grudzień 2016 r.) Komisja odbyła 30 posiedzeń (w tym 4 wyjazdowe), przyjęła 1 opinię oraz uchwaliła dwa dezyderaty.

W swojej aktywności Komisja skupia się głównie na monitorowaniu realizacji praw przysługujących mniejszościom narodowym i etnicznym. Komisja spotyka się z przedstawicielami środowisk mniejszości narodowych i etnicznych zapoznając się z sytuacją poszczególnych mniejszości, analizując zgłaszane przez nich problemy i podejmując konkretne interwencje.

III. Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych

Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych została utworzona na podstawie art. 23 ust. 1 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym jako organ opiniodawczo-doradczy Prezesa Rady Ministrów.

Do zadań Komisji Wspólnej należy w szczególności:

- wyrażanie opinii w sprawach realizacji praw i potrzeb mniejszości, w tym ocena sposobu realizacji tych praw oraz formułowanie propozycji w zakresie działań zmierzających do zapewnienia realizacji praw i potrzeb mniejszości,
- opiniowanie programów służących tworzeniu warunków sprzyjających zachowaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości,
- opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących mniejszości,

- opiniowanie wysokości i zasad podziału środków przeznaczonych w budżecie państwa na wspieranie działalności zmierzającej do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowej mniejszości oraz zachowania i rozwoju języka regionalnego,
- podejmowanie działań na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji osób należących do mniejszości.

Komisję Wspólną tworzą przedstawiciele: ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, ministra właściwego do spraw administracji publicznej, ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, ministra właściwego do spraw finansów publicznych, ministra właściwego do spraw pracy, Ministra Sprawiedliwości, ministra właściwego do spraw wewnętrznych, ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, ministra właściwego do spraw zagranicznych, ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, Instytutu Pamięci Narodowej, Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów oraz przedstawiciele mniejszości narodowych (białoruskiej, czeskiej, litewskiej, niemieckiej, ormiańskiej, rosyjskiej, słowackiej, ukraińskiej, żydowskiej) i etnicznych (karaimejskiej, łemkowskiej, romskiej i tatarskiej), a także przedstawiciele społeczności posługującej się językiem regionalnym (kaszubskim). Członków Komisji Wspólnej powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Równoprawnymi współprzewodniczącymi Komisji Wspólnej są: przedstawiciel ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych oraz przedstawiciel mniejszości i społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Zgodnie z ustawą *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, w celu wyłonienia członków Komisji Wspólnej będących przedstawicielami mniejszości oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych występuje do organizacji poszczególnych mniejszości i społeczności z prośbą o wskazanie uzgodnionych kandydatów do Komisji. Następnie przekazuje Prezesowi Rady Ministrów wniosek o powołanie członków Komisji. Koszty związane z funkcjonowaniem Komisji Wspólnej pokrywane są z budżetu państwa, zaś obsługę organizacyjno-techniczną prac Komisji zapewnia urząd obsługujący ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

Zgodnie z ustawą opinie Komisji są przekazywane Prezesowi Rady Ministrów oraz Radzie Ministrów. Komisja Wspólna dysponuje również możliwością zwracania się z prośbą o informacje i stanowiska do instytucji i środowisk naukowych oraz organizacji społecznych. Może zapraszać do swoich prac przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych i środowisk naukowych.

Komisja opiniuje corocznie m.in. zasady podziału dotacji przyznawanych przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych oraz projekty aktów prawnych regulujących edukację mniejszości narodowych i etnicznych. Ponadto Komisja Wspólna opiniuje projekty wszelkich aktów prawnych, które mogą mieć wpływ na położenie mniejszości narodowych i etnicznych oraz korzystanie przez nie z zagwarantowanych im praw, jak np. projekt ustawy o ratyfikacji *Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych*. W latach 2013 – 2014 Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych wydała 41 opinii. W 2013 r. wydanych zostało 11 opinii, natomiast w roku 2014 wydano 30 opinii. W roku 2015 Komisja wydała 26,

zaś w 2016 r. – 21 opinii oraz 1 stanowisko strony mniejszościowej w sprawie planowanych zmian granic administracyjnych miasta Opola.

Komisja Wspólna w swoich pracach duży nacisk kładzie na kwestie związane z nauczaniem języków mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego. W trakcie posiedzeń poruszano m.in. kwestie edukacji przedszkolnej, filologii mniejszościowych, powoływania instytucji kultury, wsparcia metodycznego dla nauczania mniejszości, podstaw programowych do nauczania języków mniejszości oraz przygotowywania programów nauczania szkolnego i przedszkolnego. Komisję Wspólną interesują również kwestie zachowania i rozwoju sieci szkół mniejszościowych.

Na forum Komisji Wspólnej wielokrotnie poruszana była problematyka historyczna w relacjach państwo polskie – mniejszości narodowe i etniczne. Szczególnie istotne miejsce w tym zakresie zajmuje zagadnienie upamiętniania miejsc pamięci, które kilkakrotnie było przedmiotem ożywionej dyskusji. Przedmiotem intensywnych dyskusji wśród członków Komisji Wspólnej była m. in. ocena skutków Akcji „Wisła”. Komisja Wspólna w ramach swoich prac interesuje się również działalnością Instytutu Pamięci Narodowej w sprawach dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych.

Komisja Wspólna żywo interesuje się także procesem implementacji ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Podczas posiedzeń prezentowane są również sprawozdania z działalności pełnomocników wojewodów do spraw mniejszości narodowych i etnicznych.

Komisja Wspólna zajmuje się również respektowaniem przez Polskę zapisów konwencji międzynarodowych chroniących mniejszości oraz omawia działalność poszczególnych resortów na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych.

Inauguracyjne posiedzenie Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych odbyło się w dniu 21 września 2005 r. Do końca 2014 r. odbyło się czterdzieści siedem posiedzeń Komisji Wspólnej w pełnym składzie (w roku 2005 – 1, w 2006 – 3, w 2007 – 2, w 2008 – 7, w 2009 – 6, w 2010 – 6, w 2011 – 5, w 2012 r. – 6, w 2013 – 5, w 2014 – 6). W 2015 roku odbyło się 6 posiedzeń, w 2016 r. – 5 posiedzeń. Ponadto, współprzewodniczący Komisji Wspólnej, będący przedstawicielem mniejszości i społeczności posługującej się językiem regionalnym, wielokrotnie korzystał z możliwości zwołania posiedzeń, w których udział brali wyłącznie przedstawiciele strony mniejszościowej.

Jednym z zespołów Komisji Wspólnej jest Zespół do spraw romskich. W jego skład wchodzi, obok przedstawicieli administracji rządowej, 20 osób reprezentujących organizacje mniejszości romskiej, wskazanych przez dwóch reprezentantów tej mniejszości w Komisji Wspólnej. Ponadto na posiedzenia Zespołu zapraszani są zewnętrzni eksperci wywodzący się ze środowisk naukowych, organizacji społecznych i instytucji działających na rzecz integracji społecznej Romów. Zespół do Spraw Romskich KWRiMNIe pełni funkcję forum umożliwiającego wymianę informacji w sprawach dotyczących problemów romskiej mniejszości etnicznej, jest podmiotem pracującym nad wypracowaniem propozycji działań, mających służyć poprawie sytuacji tej mniejszości w Polsce.

IV. Rzecznik Praw Obywatelskich

Ochrona praw mniejszości narodowych i etnicznych pozostaje jednym z priorytetów w działalności Rzecznika Praw Obywatelskich. Szczególną uwagę Rzecznik poświęca realizacji przez mniejszości praw przyznanych im w ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, czyli ogólnie rzecz ujmując, praw związanych z zachowaniem czy rozwojem kultury i dziedzictwa mniejszości.

Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania, implementująca antydyskryminacyjne przepisy unijne powierzyła też rzecznikowi, jako organowi niezależnemu, zadania dotyczące realizacji zasady równego traktowania. W tym zakresie do swoich podstawowych obowiązków Rzecznik zalicza również przeciwdziałanie zachowaniom o podłożu rasistowskim czy ksenofobicznym, zwłaszcza, gdy zachowania te wypełniają znamiona przestępstw motywowanych uprzedzeniami na tle pochodzenia narodowego, etnicznego czy wyznawanej religii.

Od 2011 r. do końca roku 2015 w strukturze Biura Rzecznika Praw Obywatelskich sprawy dotyczące ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych pozostawały we właściwości Zespołu Prawa Administracyjnego i Gospodarczego. Zadania z zakresu przeciwdziałania dyskryminacji realizował w tym czasie najpierw Zespół Prawa Konstytucyjnego i Międzynarodowego, a następnie Zespół do spraw Równego Traktowania i Ochrony Praw Osób z Niepełnosprawnościami. Od końca 2015 r. sprawy należące do obu kategorii pozostają w kompetencjach Zespołu do spraw Równego traktowania i działającego w jego strukturze Wydziału Praw Migrantów i Mniejszości Narodowych. Wydział ten rozpatruje skargi kierowane do Rzecznika Praw Obywatelskich w sprawach przestrzegania praw służących mniejszościom narodowym i etnicznym, przypadków dyskryminacji ze względu na rasę, narodowość, pochodzenie etniczne lub wyznanie, a także przestępstw motywowanych nienawiścią. Pracownicy Wydziału reprezentują również Rzecznika w relacjach z organizacjami pozarządowymi, zrzeszającymi osoby należące do mniejszości narodowych i etnicznych, a także z innymi podmiotami zajmującymi się problematyką mniejszości, w tym np. z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji, Komisją Wspólną Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, czy też Komisją Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. Niemniej zauważyć należy, iż w funkcjonującym w Biurze RPO systemie ewidencjonowania skarg nie są przetwarzane informacje o narodowości lub pochodzeniu etnicznym osób skarżących czy też osób, których dotyczą skargi. Dlatego też przedstawienie dokładnej informacji na temat liczby skarg kierowanych do Rzecznika przez członków poszczególnych mniejszości narodowych lub etnicznych nie jest możliwe. Bez wątpienia jednak wśród prowadzonych przez Rzecznika Praw Obywatelskich spraw z zakresu omawianej problematyki od wielu już lat dominują sprawy dotyczące ochrony praw mniejszości romskiej. Ma to związek ze szczególnie niekorzystną sytuacją, w jakiej znajduje się ta mniejszość, często nieporównywalna z innymi grupami obywateli, w tym także z innymi mniejszościami. Osoby należące do mniejszości romskiej, choćby ze względu na istniejące w społeczeństwie polskim stereotypy, są też szczególnie narażone na dyskryminację oraz inne naruszenia praw i wolności, także w relacjach z organami administracji publicznej. W ostatnich latach wzrasta również liczba skarg kierowanych do rzecznika przez mniejszość ukraińską. Część tych skarg dotyczy powtarzających się przypadków niszczenia ukraińskich mogił i pomników pamięci, zlokalizowanych głównie w województwach wschodnich. Ze strony społeczności ukraińskiej coraz częściej docierają też do Rzecznika sygnały o rosnącym zagrożeniu ze strony osób lub ugrupowań o antyukraińskim nastawieniu.

V. Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania

Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania, zgodnie z kompetencjami określonymi w *ustawie z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania* (Dz. U. z 2016 r. poz. 1219), odpowiedzialny jest za realizowanie polityki rządu w zakresie zasady równego traktowania, w tym przeciwdziałania dyskryminacji, w szczególności ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, wiek, niepełnosprawność oraz orientację seksualną.

Do zadań Pełnomocnika należy w szczególności:

- opracowywanie i opiniowanie projektów aktów prawnych w zakresie zasady równego traktowania,
- przeprowadzanie analiz i ocen rozwiązań prawnych pod kątem respektowania zasady równego traktowania, a także występowanie do właściwych organów z wnioskami o wydanie lub zmianę aktów prawnych w zakresie spraw należących do Pełnomocnika,
- podejmowanie działań zmierzających do eliminacji lub ograniczenia skutków powstałych w wyniku naruszenia zasady równego traktowania,
- dokonywanie analiz i ocen sytuacji prawnej i społecznej w zakresie równego traktowania, oraz inicjowanie, realizowanie, koordynowanie lub monitorowanie działań zmierzających do zapewnienia równego traktowania, a także do ochrony przed dyskryminacją, ▪ monitorowanie sytuacji w zakresie przestrzegania zasady równego traktowania,
- promowanie, upowszechnianie i propagowanie problematyki równego traktowania,
- współpraca z krajowymi organizacjami społecznymi, w tym ze związkami zawodowymi i organizacjami pracodawców.

Pełnomocnik opracowuje i przedkłada Radzie Ministrów Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania, określający cele i priorytety działań na rzecz równego traktowania.

W celu zgodnego z zasadą horyzontalności usprawnienia realizacji zasady równego traktowania, z inicjatywy Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania w urzędach centralnych oraz urzędach wojewódzkich powołano odpowiednio koordynatorów i pełnomocników wojewodów do spraw równego traktowania. Powołanie sieci koordynatorów i pełnomocników jest realizacją jednego z zadań Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania na lata 2013–2016.

Do końca 2014 roku wyznaczono koordynatorów do spraw równego traktowania w 13 ministerstwach (na 17 istniejących), Kancelarii Prezesa Rady Ministrów i Głównym Urzędzie Statystycznym oraz pełnomocnika do spraw równego traktowania w służbach mundurowych podległych Ministerstwu Spraw Wewnętrznych. Powołano też 13 pełnomocników wojewodów do spraw równego traktowania, przy czym w 3 pozostałych urzędach wojewódzkich wyznaczono osoby lub wydziały, które mają realizować zbliżone zadania.

VI. Ministerstwo Edukacji Narodowej

Prawa osób należących do mniejszości do nauki języka mniejszości lub w języku mniejszości, a także prawa tych osób do nauki historii i kultury mniejszości realizowane są na zasadach i w trybie określonym w ustawie z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty*. Zgodnie z art. 17 ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* sprawy te powierzone zostały w strukturze którego nie ma wprawdzie wyspecjalizowanej komórki do spraw mniejszości narodowych, ale zajmuje się nimi Departament Kształcenia Ogólnego. W zależności od rodzaju problemów tematyka mniejszości narodowych jest również podejmowana przez inne departamenty Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Ponadto, w Centralnej Komisji Egzaminacyjnej zatrudniona jest osoba, której zakres obowiązków obejmuje kwestie związane z mniejszościami.

VII. Wojewodowie

Ustawa o *mniejszościach narodowych i etnicznych* w sposób wyraźny wskazała zakres zadań wojewody w zakresie ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych. Jego zadania zostały wymienione w art. 22 i należą do nich:

- koordynowanie na obszarze województwa działań organów administracji rządowej, realizujących zadania na rzecz mniejszości,
- podejmowanie działań na rzecz respektowania praw mniejszości oraz przeciwdziałanie naruszaniu tych praw i dyskryminacji osób należących do mniejszości,
- podejmowanie działań na rzecz rozwiązywania problemów mniejszości,
- podejmowanie działań na rzecz respektowania praw osób posługujących się językiem regionalnym.

Dodatkowo, na podstawie art. 32 ustawy, organy administracji rządowej, samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe są obowiązane do przekazywania wojewodzie, w celu zaopiniowania, dokumentów dotyczących programów realizowanych z ich udziałem na terenie województwa, dotyczących mniejszości lub zachowania i rozwoju języka regionalnego, finansowanych w całości lub części ze środków publicznych.

Ustawa o *mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* umożliwiła także wojewodom ustanawianie pełnomocnika do spraw mniejszości narodowych i etnicznych. W sytuacji tej nie stosuje się przepisu art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. o *województwie i administracji rządowej w województwie* (Dz. U. z 2015 r. poz. 525). Obecnie pełnomocnicy wojewodów do spraw mniejszości narodowych i etnicznych funkcjonują we wszystkich 16 województwach.

VIII. Zespół do Spraw Ochrony Praw Człowieka MSWiA / Wydział ds. Europejskiej Sieci Migracyjnej i Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi Departamentu Analiz i Polityki Migracyjnej MSWiA

Na mocy Zarządzenia Nr 26 Dyrektora Generalnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 23 grudnia 2011 r. w sprawie zatwierdzenia wewnętrznego regulaminu organizacyjnego Departamentu Kontroli, Skarg i Wniosków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, w części okresu objętego niniejszym raportem (styczeń 2015 r. – październik 2016 r.) w ramach Departamentu Kontroli Skarg i Wniosków MSW funkcjonował Zespół do Spraw Ochrony Praw Człowieka. Do zakresu działania Zespołu należało:

- analizowanie rozwoju międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka w odniesieniu do spraw objętych zakresem działu administracji rządowej, którym kieruje Minister, inicjowanie i wdrażanie programów oraz strategii na rzecz ochrony praw człowieka w tym zakresie oraz inicjowanie zmian legislacyjnych i organizacyjnych w celu zapewnienia zgodności rozwiązań polskich z tymi standardami,

- podejmowanie działań zmierzających do zapewnienia należytego poziomu ochrony praw człowieka podczas realizacji zadań przez urzędy obsługujące organy i kierowników jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi lub przez niego nadzorowanych,
- prowadzenie monitoringu spraw dotyczących zjawisk związanych z przestępstwami z nienawiści, a także podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie tego rodzaju zjawiskom,
- współpraca z organami i jednostkami podległymi lub nadzorowanymi przez Ministra, innymi organami administracji publicznej, instytucjami oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony praw człowieka i przeciwdziałania przestępstwom na tle nienawiści,
- uczestnictwo w pracach krajowych i międzynarodowych instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka oraz zwalczaniem i przeciwdziałaniem przestępstwom z nienawiści,
- monitorowanie, a w uzasadnionych przypadkach również koordynowanie, realizacji w resorcie spraw wewnętrznych, w szczególności w Policji i Straży Granicznej programów szkoleniowych w zakresie problematyki ochrony praw człowieka oraz przygotowywanie, a następnie aktualizowanie dla tych podmiotów materiałów dydaktycznych w zakresie ochrony praw człowieka,
- przygotowanie informacji do międzynarodowych sprawozdań z wykonywania przez Polskę postanowień międzynarodowych konwencji w zakresie działań na rzecz ochrony praw człowieka w ramach kompetencji Ministra,
- prowadzenie spraw związanych z nadzorem Ministra nad wykonywaniem przez Policję i Straż Graniczną działań wynikających z wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka,
- prowadzenie spraw związanych z nadzorem Ministra nad Policją i Strażą Graniczną w zakresie przekazywania Niezależnej Instytucji Badającej Niewłaściwe Zachowania Policji skarg i informacji pozaskargowych na te służby.

Od dnia 17 października 2016 r., w wyniku zmian organizacyjnych przeprowadzonych w MSWiA, zadania Zespołu ds. Ochrony Praw Człowieka zostały przejęte przez Wydział ds. Europejskiej Sieci Migracyjnej i Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi Departamentu Analiz i Polityki Migracyjnej MSWiA. Zgodnie z brzmieniem Zarządzenia nr 75 Dyrektora Generalnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 listopada 2016 r. w sprawie zatwierdzenia wewnętrznego regulaminu organizacyjnego Departamentu Analiz i Polityki Migracyjnej, do zadań tego Wydziału należy m. in. prowadzenie spraw dotyczących obserwacji zjawisk związanych z przestępstwami z nienawiści, których podłożem jest rasizm, ksenofobia czy nietolerancja, w tym:

- podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałanie tego rodzaju zjawiskom,
- współpraca z organami i jednostkami organizacyjnymi podległymi Ministrowi lub przez niego nadzorowanymi, innymi organami administracji rządowej oraz organizacjami pozarządowymi,
- gromadzenie informacji i danych o przestępstwach z nienawiści.

Część IV: Dane dotyczące przestępczości

Wyciąg z przepisów Kodeksu karnego (kk) dotyczących przestępstw z pobudek rasistowskich bądź ksenofobicznych popełnianych wobec osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych.

Stosownie do art. 53 k.k. rasistowskie bądź ksenofobiczne pobudki są uznawane za okoliczność obciążającą przy wymiarze kary. Właściwe przepisy stanowią, iż:

Art. 53. § 1. Sąd wymierza karę według swojego uznania, w granicach przewidzianych przez ustawę, bacząc, by jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy, uwzględniając stopień społecznej szkodliwości czynu oraz biorąc pod uwagę cele zapobiegawcze i wychowawcze, które ma osiągnąć w stosunku do skazanego, a także potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa.

§ 2. Wymierzając karę, sąd uwzględnia w szczególności motywację i sposób zachowania się sprawcy, popełnienie przestępstwa wspólnie z nieletnim, rodzaj i stopień naruszenia ciążących na sprawcy obowiązków, rodzaj i rozmiar ujemnych następstw przestępstwa, właściwości i warunki osobiste sprawcy, sposób życia przed popełnieniem przestępstwa i zachowanie się po jego popełnieniu, a zwłaszcza staranie o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie w innej formie społecznemu poczuciu sprawiedliwości, a także zachowanie się pokrzywdzonego.

Art. 115 § 2. Przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu sąd bierze pod uwagę rodzaj i charakter naruszonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, jak również postać zamiaru, motywację sprawcy, rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia.

Art. 118. § 1. Kto, w celu wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie, dopuszcza się zabójstwa albo powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby należącej do takiej grupy, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 2. Kto, w celu określonym w § 1, stwarza dla osób należących do takiej grupy warunki życia grożące jej biologicznym wyniszczeniem, stosuje środki mające służyć do wstrzymania urodzeń w obrębie grupy lub przymusowo odbiera dzieci osobom do niej należącym, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

§ 3. Kto czyni przygotowania do przestępstwa określonego w § 1 lub 2, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Art. 119. § 1. Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Art. 256⁵⁵. § 1. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

---

⁵⁵ Do dnia 7 czerwca 2010 roku wyżej przytoczony przepis posiadał brzmienie:

Art. 256. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.).

§ 2. Tej samej karze podlega, kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, nabywa, przechowuje, posiada, prezentuje, przewozi lub przesyła druk, nagranie lub inny przedmiot, zawierające treść określoną w § 1.

§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego określonego w § 2, jeżeli dopuścił się tego czynu w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej lub naukowej.

§ 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd orzeka przepadek przedmiotów, o których mowa w § 2, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.

Art. 257. Kto publicznie znieważa grupę ludności albo poszczególną osobę z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów narusza nietykalność cielesną innej osoby, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Przykładowe dane jakościowe dotyczące czynów zabronionych popełnionych z pobudek rasistowskich bądź ksenofobicznych wobec osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych.

Z pozyskanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości danych statystycznych dot. prawomocnie skazanych osób dorosłych za wybrane przestępstwa – tj. art. 119, 126, 256, 257 *Kodeksu karnego* czyn główny (z uwzględnieniem art. 195 oraz art. 196 dot. przestępstw przeciwko wolności sumienia i wyznania) w latach 2012 – 2015, ze szczególnym uwzględnieniem rodzaju oraz wymiaru orzeczonej kary, miejsca popełnienia przestępstwa w poszczególnych latach oraz płci osoby skazanej wynika, że w objętym raportem okresie liczba osób skazanych prawomocnie za przestępstwa z nienawiści wzrosła z poziomu 69 skazań w roku 2012 do 241 skazań w roku 2016. Zauważyć należy, że Ministerstwo Sprawiedliwości dysponując danymi ilościowymi/statystycznymi na temat przestępczości na tle etnicznym lub rasowym wskazuje na ich zbiorczy charakter, co oznacza, że posiadane dane nie pozwalają na dokonanie dokładnych szacunków w jakim stopniu przestępczość na tle etnicznym lub rasowym dotyczy mniejszości narodowych i etnicznych mieszkających w Polsce.

Możliwość dochodzenia ochrony przed dyskryminacją istnieje również na podstawie przepisów *Kodeksu cywilnego*. Służy temu konstrukcja ochrony dóbr osobistych. W obecnym stanie prawnym materię tę reguluje przepis art. 23 *Kodeksu cywilnego*. Przepis ten definiuje dobra osobiste poprzez wskazanie otwartego katalogu desygnatów, m.in. cześć, swoboda sumienia, nazwisko czy wizerunek. Ochrona dóbr osobistych może przybrać charakter niemajątkowy lub majątkowy. Art. 24 § 1 i 2 *Kodeksu cywilnego* stanowi, że ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w *Kodeksie cywilnym* może również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny (art. 448 *Kodeksu cywilnego*). Jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych (art. 415 i nast. *Kodeksu cywilnego*).

ZAKOŃCZENIE

W omawianym w niniejszym Raporcie okresie sytuacja prawna mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym pozostawała stabilna. Podstawą obowiązujących uregulowań prawnych była ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (dzięki jej przyjęciu w 2005 r. do polskiego systemu prawnego implementowane zostały wszystkie zasady zawarte w *Konwencji ramowej*). W omawianym okresie kontynuowano proces doskonalenia procedur implementujących przepisy ustawy, tak, aby korzystanie z przysługujących praw było jak najbardziej ułatwione dla zainteresowanych osób.